

VILNIAUS UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
TARPTAUTINĖS IR EUROPOS SĄJUNGOS TEISĖS KATEDRA

Dieninės studijų formos
V kurso tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės
studijų atšakos studentės
Ernestos Kavaliauskaitės

MAGISTRO DARBAS

**TEISĖ ATSIŠAKYTI ATLIKTI KARINĘ TARNYBĄ DĖL ĮSITIKINIMŲ PAGAL
TARPTAUTINIUS ŽMOGAUS TEISIŲ APSAUGOS DOKUMENTUS**

Vadovė: asist. Vygantė Milašiūtė

Recenzentas: doc. dr. Dainius Žalimas

Vilnius, 2007

TURINYS

IVADAS	4
1. INDIVIDO LAISVIŲ IR VALSTYBĖS INTERESŲ KOLIZIJA: TEORINIS ASPEKTAS	9
2. TEISĖS ATSIKALBYTI ATLIKTI KARINĖ TARNYBĄ DĖL ĮSITIKINIMŲ KILMĖ, ISTORINĖ RAIDĄ IR SAMPRATOS FORMAVIMASIS	13
3. JUNGTINIŲ TAUTŲ ŽMOGAUS TEISIŲ APSAUGOS MECHANIZMAS – TEISĖ ATSIKALBYTI ATLIKTI KARINĖ TARNYBĄ DĖL ĮSITIKINIMŲ	18
3.1. Jungtinių Tautų dokumentai	18
3.1.1 Bendra dokumentų apžvalga.....	18
3.1.2 Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komisijos rekomendaciniai žmogaus teisių apsaugos standartai	23
3.2. Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komiteto praktika	25
3.2.1. Teisės į minties, sąžinės ir religijos laisvę apsaugos apimtis.....	26
3.2.2. Teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų dualumas pagal Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 8 ir 18 straipsnius	29
3.2.3. Probleminiai aspektai Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komiteto praktikoje...33	
4. EUROPOS TARYBOS ŽMOGAUS TEISIŲ APSAUGOS MECHANIZMAS – TEISĖ ATSIKALBYTI ATLIKTI KARINĖ TARNYBĄ DĖL ĮSITIKINIMŲ	38
4.1. Europos Tarybos dokumentai	38
4.1.1. Bendra dokumentų apžvalga.....	38
4.1.2. Europos Tarybos Ministrų Komiteto ir Parlamentinės Asamblėjos rekomendaciniai žmogaus teisių apsaugos standartai.....	40
4.2. Europos Žmogaus Teisių Teismo (Europos Žmogaus Teisių Komisijos) praktika	41
4.2.2. Teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų dualumas pagal Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4 ir 9 straipsnius.....	45
4.2.3. Probleminiai aspektai Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje	49
5. JUNGTINIŲ TAUTŲ IR EUROPOS TARYBOS ŽMOGAUS TEISIŲ APSAUGOS MECHANIZMŲ PALYGINIMAS – TEISĖ ATSIKALBYTI ATLIKTI KARINĖ TARNYBĄ DĖL ĮSITIKINIMŲ	55
5.1. Jungtinių Tautų ir Europos Tarybos rekomendacinių žmogaus teisių apsaugos dokumentų palyginimas	55
5.2. Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komiteto ir Europos Žmogaus Teisių Teismo (Europos Žmogaus Teisių Komisijos) praktikos palyginimas.....	58
IŠVADOS	64
PANAUDOTŲ ŠALTINIŲ IR LITERATŪROS SĄRAŠAS	67
SANTRAUKA	77
SUMMARY	78

Darbe naudojamų santrumpų sąrašas:

CO statusas – atleidimas nuo karinės tarnybos dėl įsitikinimų.

Deklaracija – Visuotinė žmogaus teisių deklaracija.

ET (angl. k. – *CoE*) – Europos Taryba.

EŽTKa (angl. k. – *The Commission*) – Europos Žmogaus Teisių Komisija.

EŽTT (angl.k. – *ECtHR*) – Europos Žmogaus Teisių Teismas.

ET MK – Europos Tarybos Ministrų Komitetas.

ET PA (angl. k. – *PACE*) – Europos Tarybos Parlamentinė Asamblėja.

JT (angl.k. – *UN*) – Jungtinės Tautos.

Konvencija (angl.k. – *ECHR*) – Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija.

Paktas (angl. k. – *ICCPR*) – Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas.

Pakto komentaras (angl.k. – *General Comment No. 22: Article 18 of the ICCPR*) – Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komiteto Bendrasis Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 18 straipsnio komentaras.

JT ŽTK (angl. k. – *UN HRC*) – Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komitetas.

JT ŽTKa (angl. k. – *UN CHR*) – Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komisija.

IVADAS

„Laisvoje visuomenėje konfliktas tarp socialinio konformizmo ir asmeninės laisvės yra nuolatinis, neišsprendžiamas ir būtinas.“

Kathleen Norris

Kitąmet sueina lygiai 60 metų, kai buvo pasirašyta Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, pirmą kartą universaliu mastu apibrėžusi žmogaus teises. Šiandien pasaulyje žmogaus teisės ir laisvės laikomos Vakarų civilizacijos pagrindu, demokratinių visuomenių pamatu, jų įtvirtinimas įgyja esminės reikšmės valstybės statusui bei pripažinimui tarptautinėje bendruomenėje. Gali susidaryti išpūdis, jog postuluojami žmogaus teisių apsaugos standartai jau susiformavę, yra aiškiai apibrėžtas jų turinys, fundamentalių teisių ir laisvių samprata bei ribos. Tai skatintų manyti, kad šiuo metu pagrindinės problemos ir uždaviniai yra susiję su tinkamu žmogaus teisių įgyvendinimu, jų realizavimu teisinėse praktikose. Tačiau yra pagrindo suabejoti tokio požiūrio pagrįstumu: ar žmogaus teisių koncepcija yra išbaigta? Pozicija, jog ne „visi teoriniai galvosūkliai, liečiantys pamatines žmogaus teises, yra jau seniai išspręsti. [...] geriausiu atveju žmogaus teisių koncepcija šiuo metu yra aktyvios kūrybos stadijoje“¹ suteikia pagrindo manyti, kad valstybių tarptautinių išpareigojimų žmogaus teisių apsaugos srityje vykdymo priežiūrą vykdančios institucijos atlieka ne tik šios koncepcijos įtvirtinimo, bet taip pat jos formavimo, *peržiūros bei plėtros* darbą.

Šiandien diskusijos, susijusios su teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų statusu, kvestionuoja fundamentalių žmogaus teisių ir laisvių ribas bei kelia jų išplėtimo klausimą. Dauguma Jungtinėms Tautoms ir Europos Tarybai priklausančių valstybių oficialiai pripažįsta teisę atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų. Tačiau individualių peticijų srautai valstybių tarptautinių išpareigojimų žmogaus teisių apsaugos srityje vykdymo priežiūrą atliekančioms institucijoms dėl šios teisės pažeidimo rodo, jog visuotinio sutarimo dėl nagrinėjamos teisės sampratos, kilmės bei teisinio statuso dar nepasiekta. Pirma, neabejotina, kad šios teisės apibrėžimo ir gynimo atveju kylanti konfrontacija tarp asmens laisvės ir valstybės interesų yra fundamentali. Valstybėms ginant ir saugant teisę autonomiškai spręsti dėl gyvybiškai svarbių gynybinių resursų mobilizavimo, tarptautinės teisės galimybės naujai interpretuoti, keisti ir plėsti visuotinių žmogaus teisių turinį yra *suvaržytos*. Antra, nesant vieningo tarptautinio reglamentavimo, netgi ir šios teisės pripažinimas nacionaliniu lygmeniu *ne visuomet reiškia tinkamą jos įgyvendinimą*. Štai Lietuvoje teisė atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų yra

¹ Arlauskas S. Sąžinės laisvė – žmogaus teisių alfa ir omega // Jurisprudencija. T. 17. 2000. P. 14,16.

pripažįstama viena iš konstitucinių individo teisių, tačiau nepakankamai gerai veikiantis alternatyvios tarnybos mechanizmas rodo, jog ne visada užtikrinamas tinkamas šios teisės įgyvendinimas.² Kadangi teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų pripažinimo klausimas yra sudėtingas ir subtilus tiek valstybės interesų užtikrinimo, tiek individo fundamentalių teisių vystymo prasme, manytina, kad vieningų tarptautinės teisės standartų plėtra prisidėtų prie praktiniuose valstybės ir piliečio santykiuose kylančių įtampų sumažinimo.

Šio **darbo tikslas** – ištirti, *ar ir kaip* teisė atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų pagrindiniuose tarptautiniuose žmogaus teisių apsaugos dokumentuose siejama su fundamentaliomis žmogaus teisėmis ir laisvėmis. Atliktame tyrime atsakoma į du **pagrindinius klausimus**:

- 1) Ar ir kaip teisė atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų Jungtinių Tautų ir Europos Tarybos žmogaus teisių apsaugos mechanizmuose siejama su fundamentalia individo teise į minties, sąžinės ir religijos laisvę?
- 2) Kokie šių dviejų tarptautinių žmogaus teisių apsaugos mechanizmų skirtumai ir panašumai teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų aspektu?

Darbo tikslai ir klausimai nulemia, jog pagrindinis **tyrimo objektas** – teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų samprata tarptautiniuose Jungtinių Tautų ir Europos Tarybos žmogaus teisių apsaugos dokumentuose. Tyrimui pasirinkti dviejų svarbiausių reikšmę žmogaus teisių apsaugos standartų vystymui turinčių tarptautinių organizacijų – Jungtinių Tautų ir Europos Tarybos – žmogaus teisių apsaugos mechanizmai. Darbe nagrinėjami tik Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komisijos, Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos ir Ministrų Komiteto rekomendaciniai dokumentai bei Europos Žmogaus Teisių Teismo (Europos Žmogaus Teisių Komisijos)³ praktika pagal Europos pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių apsaugos konvenciją ir Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komiteto praktika pagal Tarptautinį pilietinių ir politinių teisių paktą. Europos Sąjungos dokumentai, susiję su teise atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų, nėra šio tyrimo objektas. Pagrindinis šio apribojimo argumentas yra tai, kad Europos Sąjungos teisės aktai nepatenka į bendrosios tarptautinės viešosios teisės sistemą. Be to, neįmanoma atlikti numatytos apimties *lyginamojo* tyrimo. Jungtinių Tautų

² *Quaker Council for European affairs*. The Right to Conscientious Objection in Europe: A Review of the Current Situation. <http://www.quaker.org/qcea/coreport/executivesummary.htm#introduction> [2007-02-15].

³ Iki 1998 m. Europos pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių apsaugos konvencijos įgyvendinimo mechanizmą sudarė dvi institucijos: Europos Žmogaus Teisių Komisija ir Europos Žmogaus Teisių Teismas. Tad nuo 1998 m. lapkričio 1 d., kai įsigaliojo naujas Europos žmogaus teisių konvencijos protokololas Nr. 11, vietoje anksčiau buvusių dviejų Konvencijos institucijų dirba vienintelis nuolatinis teismas – Europos Žmogaus Teisių Teismas. Žiūrėta *Europos Tarybos informacijos biuras*. Žmogaus teisės. http://www.etib.lt/?s=et_sritys&ss=zm_teises&lang=lt [2006-12-30].

ir Europos Tarybos plėtojama teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų samprata apibrėžiama ne tik rekomendacinio pobūdžio dokumentuose, bet atsiskleidžia ir yra detalizuojama praktikoje (angl. k. – *case-law*), nagrinėjant individualias peticijas; būtent šis aspektas yra akcentuojamas darbe. Tuo tarpu ES tokios ryškios praktikos dėl analizuojamos teisės pripažinimo stokojama.⁴

Atsižvelgiant į darbo tikslą, teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų samprata analizuojama tik jos santykio su fundamentalia žmogaus teise į minties, sąžinės ir religijos laisvę aspektu, nes šių teisių ryšys teiktų svariausią pagrindą visuotinai pripažinti nagrinėjamą teisę. Atsižvelgiant į darbo apimties ribas ir remiantis problemos aspektų praktinio aktualumo kriterijumi, šiame darbe teisė atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų bus nagrinėjama tik privalomosios karinės tarnybos kontekste, be to, selektyvinio atsisakymo atlikti karinę tarnybą (angl. k. – *selective conscientious objection*) klausimas dėl palyginti reto šio reiškinių pripažinimo valstybių praktikoje bei tarptautiniuose dokumentuose bus nagrinėjamas tik pasipriešinimo valstybės karinei veiklai formų įvairovės kontekste. Taip pat šiame tyrime nebus nagrinėjamas šios teisės santykis su kitomis fundamentaliomis žmogaus teisėmis – teise į gyvybę, teise į asmens laisvę, teise į taiką, tautų apsisprendimo teise, teise į privatų gyvenimą, teise į prieglobstį ir kitomis. Atliekant Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komiteto ir Europos Žmogaus Teisių Teismo (Europos Žmogaus Teisių Komisijos) praktikos analizę ir koncentruojantis ties minėtųjų konvencinių dokumentų nuostatomis, įtvirtinančiomis teisę į minties, sąžinės ir religijos laisvę, šios teisės ir teisės į saviraiškos laisvę santykis analizuojamas dėl teisės doktrinoje akcentuojamo glaudaus jų ryšio.

Atliktame tyrime tiriami šie **hipotezė**: tarptautiniai rekomendaciniai Jungtinių Tautų ir Europos Tarybos žmogaus teisių apsaugos dokumentai pripažįsta teisę atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų ir kildina ją iš fundamentalių žmogaus teisių, tačiau valstybių tarptautinių įsipareigojimų žmogaus teisių apsaugos srityje vykdymo priežiūrą atliekančių institucijų – Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komiteto ir Europos Žmogaus Teisių Teismo (Europos Žmogaus Teisių Komisijos) – praktikoje vieningo ir nuoseklaus požiūrio šios teisės pripažinimo atžvilgiu nėra.

Darbo tikslo siekiama ir iškelta hipotezė tikrinama, įgyvendinant šiuos **uždavinius**:

⁴ Greta Europos Parlamento rezoliucijų pažymėtina ir 2000 m. gruodžio 7d. priimta Europos Sąjungos Pagrindinių teisių chartija, kurios 10 straipsnio, įtvirtinančio teisę į minties, sąžinės ir religijos laisvę, 2 dalyje aiškiai pripažįstama teisė atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų. Ši Chartija nėra Europos Sąjungos Sutarties dalis ir, nors ji yra inkorporuota į Sutartį dėl Konstitucijos Europai, pastarosios sutarties nuostatos dar nėra įsigalioję. Žiūrėta *European Commission*. The Charter of Fundamental Rights of the EU - all personal, civil, political, economic and social rights in one simple text. http://ec.europa.eu/justice_home/fsj/rights/charter/fsj_rights_charter_en.htm [2007-01-20].

- 1) Atskleisti teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų teisinio statuso neapibrėžtumo teorines (filosofines) prielaidas;
- 2) Apžvelgti šios teisės kilmę, raidą ir valstybių praktikose įtvirtintą šios teisės santykį su kitomis pasipriešinimo karo veiklai formomis;
- 3) Ištirti, ar teisė atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų yra pripažįstama darbe nurodytuose tarptautiniuose rekomendaciniuose žmogaus teisių apsaugos dokumentuose, ar ir kaip ji siejama su teise į minties, sąžinės ir religijos laisvę;
- 4) Ištirti, ar teisė atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų yra pripažįstama Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komiteto ir Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje, ar ir kaip ji siejama su teise į minties, sąžinės ir religijos laisvę, kokie probleminiai šios teisės įgyvendinimo aspektai joje akcentuojami;
- 5) Palyginti Jungtinių Tautų ir Europos Tarybos žmogaus teisių apsaugos mechanizmus teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų pripažinimo bei santykio su teise į minties, sąžinės ir religijos laisvę atžvilgiu.

Iškelti uždaviniai nulemia nuoseklią tyrimo struktūrą bei naudotus **tyrimo metodus**. Pirmojoje darbo dalyje atskleidžiant teorines teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą pripažinimo įtampas vadovaujamosi analitiniu metodu. Antrojoje tyrimo dalyje vyrauja istorinis ir lyginamasis metodai. Trečioje ir ketvirtoje tyrimo dalyje atliekama darbe nurodytų tarptautinių žmogaus teisių apsaugos dokumentų analizė. Atlikus dokumentų analizę pasirinktu aspektu, penktoje darbo dalyje lyginamasis metodas pasitelkiamas sugretinti teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą sampratą Jungtinių Tautų ir Europos Tarybos žmogaus teisių apsaugos mechanizmuose.

Teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų pripažinimo problema gana gausiai nagrinėta darbuose apie šios teisės statusą – pripažinimą ir praktinį įgyvendinimą – nacionaliniu lygmeniu (ypač Europos valstybėse ir JAV); Jungtinių Tautų analitiniuose raportuose analizuojamos geriausios valstybių praktikos įgyvendinant šią teisę bei pateikiamos praktinės rekomendacijos. Teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų klausimai paliečiami ir darbuose, kuriuose aiškinamos ir interpretuojamos fundamentalios žmogaus laisvės ir teisės pagal konkretų pasirinktą tarptautinį žmogaus teisių apsaugos mechanizmą. Tačiau šiuose darbuose dėmesys teikiamas įvairioms teisėms, tad trūksta išsamios ir nuoseklios teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų analizės. Šis magistrinis darbas iš aptartos srities tyrimų išsiskiria bent dviem

aspektais. Pirma, tyrime atliekama išsami ir nuodugni pagrindinių tarptautinių žmogaus teisių apsaugos mechanizmų *lyginamoji analizė* teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų aspektu: tarpusavyje palyginami Jungtinių Tautų ir Europos Tarybos rekomendaciniai dokumentai, taip pat lyginamos Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komiteto bei Europos Žmogaus Teisių Teismo (Europos Žmogaus Teisių Komisijos) praktikos. Antra, dėl nuolatinės sociopolitinio gyvenimo ir teisinių santykių dinamikos fundamentalių žmogaus teisių aiškinimas ir interpretavimas taip pat vystosi. Šiame darbe analizuojama teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą statuso evoliucija ir *kaita* pagrindiniuose tarptautiniuose žmogaus teisių apsaugos mechanizmuose, tiriamos *naujausios, pastarojo meto tendencijos* ir pokyčiai.

Darbe naudotos trys pagrindinės šaltinių rūšys. Pirma, atlikto tyrimo objektas ir problema lėmė, jog gausiausią šaltinių grupę sudarė praktinė medžiaga – Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos ir Ministrų Komiteto bei Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komisijos rekomendaciniai dokumentai, taip pat Jungtinių Tautų Vyriausiojo žmogaus teisių komisaro analitinės ataskaitos, Europos Žmogaus Teisių Teismo (Europos Žmogaus Teisių Komisijos) sprendimai bei Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komiteto išvados. Antrą šaltinių rūšį sudarė teisės norminiai aktai, iš kurių svarbiausios dvi tarptautinės sutartys – Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas bei Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija; būtent šiais norminiais aktais remiasi aukščiau minėtų tarptautinių institucijų praktika. Trečią šaltinių rūšį sudarė specialioji literatūra: filosofiniai ir teoriniai darbai individo laisvių ir valstybės interesų santykio liberalioje demokratijoje, pilietinių pareigų, asmens sąžinės sampratos temomis, taip pat su nagrinėjama problema susiję tarptautinių nevyriausybinų organizacijų – *Amnesty International*, *Quaker Council for European affairs*, *War Resisters' International* – tarptautinių dokumentų bei praktikų apžvalgų, tyrimų išvados bei išvalgos, temai aktualiausia *Dijk van P. and Hoof van G.J.*, *Christopher Decker D.*, *Fresa L.*, *Jacobs F.G.*, *White R.C.* mokslinė literatūra, analizuojanti fundamentalių žmogaus teisių doktriną bei teismų sprendimus.

1. INDIVIDO LAISVIŲ IR VALSTYBĖS INTERESŲ KOLIZIJA: TEORINIS ASPEKTAS

Teisė atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų yra glaudžiai susijusi su šiuolaikinio liberalaus demokratinio režimo prieštaromis. Liberalizmo tradicijoje plačiai nagrinėjamos individo laisvių ir bendruomenės interesų, piliečio teisių ir prievolių valstybei santykio, pilietinio paklusnumo problemos.⁵ Prioritetą suteikusi individualizmui ir asmens laisvei, liberalioji mintis privalėjo atsakyti į klausimą: kodėl pilietis visgi turi paklusti valstybei ir jos įstatymams, kurie jo laisvę apriboja?

Liberalizmas išplėtojo kelis prievolių valstybei kilmės aiškinimo būdus.⁶ Bendros nuomonės šiuo klausimu nepasiekta, tačiau daugmaž sutariama dėl bendriausio principo: be valstybės neįmanoma siekti liberalios tvarkos idealo, nes nebėra saugo, kuris suvaldo savivalės viešpatavimą. Valstybės prievarta yra teisėta tiek, kiek ji saugo asmens laisves ir teises, o prievolės jai grindžiamos abipusiškumo principu.⁷ Tačiau toks požiūris tenkina ne visus. Štai komunitarai ir respublikonizmo šalininkai kritikuoja tokią individualistinę visuomenės viziją: pirmieji todėl, kad joje nepakankamai įvertinama socialumo ir valstybės kaip etinės bendruomenės reikšmė⁸; antrieji akcentuoja aktyvaus pilietiškumo vertybes ir ragina egoistinius interesus apriboti viešojo intereso vardan.⁹ Ši kritika remiasi įsitikinimu, kad žmonės valstybėje yra ne autonomiškai vienetai, tačiau *bendruomenės nariai – bendrapiliečiai*. Todėl tai, ką liberalizmas vadina individo laisvių apribojimais ir prievolėmis, dažnai yra pilietinių dorybių, bendruomeninio solidarumo, patriotizmo išraiška ir kolektyvinės tapatybės įtvirtinimo galimybės, numatančios galimybę suderinti individo ir valstybės poreikius. Respublikoniškas idėjas šiandien taip pat remia pilietybės klausimų tyrinėtojai, teigiantys, jog ilgą laiką išskirtinį dėmesį teikus piliečio teisių apsaugai sumenko išsipareigojimų reikšmė; pabrėžiama, kad pilietinės teisės negali būti atskiriamos nuo pilietinių pareigų, valstybės gyvenime privalo būti išlaikytas jų balansas.¹⁰

⁵ Geuss R. Liberalism and its Discontents // Political Theory. Vol. 30 (3). 2002. P. 320-338.

⁶ Ch.H.Wellman juos apibendrina teigdamas, jog politinės prievolės dažniausiai grindžiamos: pirma, hipotetinės visuomeninės sutarties pagrindu; antra, atsilyginant už valstybės suteikiamą naudą ir politines privilegijas; trečia, įgyvendinant teisingumo kaip nešališkumo (angl. k. – *fairness*) principą, t.y. lygiai padalijant bendruomenės stabilumo ir saugumo užtikrinimo našta jos nariams; ketvirta, realizuojant piliečių prigimtinių pareigų remti teisingą (angl. k. – *just*) valdymą. Remtasi Wellman Ch.H. Toward a Liberal Theory of Political Obligation // Ethics. Vol. 111 (4). 2001. P. 736-739.

⁷ Cohen M. Liberalism and Disobedience // Philosophy and Public Affairs. Vol. 1 (3). 1972. P. 298.

⁸ Walzer M. Saugumas ir gerovė // Kis J. (sud.) Šiuolaikinė politinė filosofija. Vilnius: Pradai, 1998. P. 463-501.

⁹ Carter A. Liberalism and Obligation to Military Service // Political Studies. XLVI. 1998. P. 70.

¹⁰ Janowitz M. Observations on the Sociology of Citizenship: Obligations and Rights // Social Forces. Vol. 59 (1). 1980. P. 1-24.

Istoriškai karinė tarnyba susiformavo kaip pilietiškumo instituto dalis. Antikos pasaulyje politinis piliečio statusas buvo tiesiogiai susijęs su pareiga kovoti už valstybę, “piliečio-kario” modelis įtakojo respublikonišką mintį, o anglosaksiškuose kraštuose pilietybė lig šiol yra tiesiogiai susijusi su noru ir gebėjimu atlikti karinę tarnybą.¹¹ Thomas Janoski karinę tarnybą vadina apsaugos prievole, kuri numato tautos saugojimą nuo grėsmių aktyviu piliečio įsijungimu į karo pajėgas.¹² Valstybės karinę prievolę laiko demokratijos apsaugos priemone, socialiniu gėriu, užtikrinančiu valstybės integralumą tarptautinėje erdvėje ir vidaus tvarką.¹³ Natūralu, jog šiai apsaugai reikalingi žmogiškieji ištekliai, o valstybėje juos sudaro piliečiai. Kita vertus, kyla klausimas, ar šis įpareigojimas yra absoliutus ir nekvestionuojamas: juk žmogus gali norėti gyventi mažiau saugiam pasaulyje, neaukodamas savo gyvybės ir nežudydamas kitų, ką numato karo rizika. Pilietiškumo tradicija apeliuoja į moralinę žmogaus pareigą, o įstatymai verčia tarnauti tėvynei, tačiau jiems gali būti priešpastatoma viena svarbiausių demokratinės tvarkos įtvirtintų asmens teisių – teisė nepaklusti.

Atsisakymas atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų valstybėse, kur ši tarnyba yra privaloma, yra susijusi su pilietinio nepaklusnumo problema. Plačiausia prasme nepaklusimas reiškia nusižengimą įstatymui remiantis sąžine bei moraliniais įsitikinimais¹⁴ ir išreiškia daugumos palaikomų pamatinių bendruomeninių taisyklių ir fundamentalių mažumos nuostatų susidūrimą. Pilietinio nepaklusnumo ir pasipriešinimo problema yra plati, tad šio darbo kontekste svarbu pažymėti dilemą, kurią kelia atsisakymas vykdyti įstatymų numatytą karo prievolę apeliuojant į pamatinių žmogaus teisių imunitetą. John Rawls šią įtampą vadina “pareigų konfliktu”, kadangi įteisintos prievolės valstybei ir visuomenei prieštarauja įsipareigojimui savo kaip asmens laisvėms.¹⁵ Manytina, kad dėmesio verta mintis, jog žmogaus teisių statusą čia reikėtų nagrinėti moralinę problematiką apibūdinančios kategorijos – sąžinės laisvės – kontekste.¹⁶ Taigi galime teigti – nors konsensuso dėl teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą pripažinimo įtvirtinimo nėra, jos moralinę vertę lemia ryšys su pamatine žmogaus teise ir laisve – *sąžinės laisve*.

¹¹ Carter A. Liberalism and Obligation to Military Service // Political Studies. XLVI. 1998. P. 70-71, 80.

¹² Janoski Th. Citizenship and Civil Society: A Framework of Rights and Obligations in Liberal, Traditional, and Social Democratic Regime. Cambridge: Cambridge University Press, 1998. P. 54-55.

¹³ Keil C. On Conscription. <http://ckprojects.org/conscription.pdf> [2007-01-20].

¹⁴ Cohen M. Liberalism and Disobedience // Philosophy and Public Affairs. Vol. 1 (3). 1972. P. 284.

¹⁵ Sabl A. Looking Forward to Justice: Rawlsian Civil Disobedience and its Non-Rawlsian Lessons // The Journal of Political Philosophy. Vol. 9 (3). 2001. P. 313.

¹⁶ Arlauskas S. Sąžinės laisvė – žmogaus teisių alfa ir omega // Jursiprudencija. T.17. 2000. P. 15.

Teorijoje pažymima, jog įtvirtindami ir gindami asmens teises, užtikriname vertybių pasirinkimo galimybę, tačiau pats pasirinkimas yra sąžinės reikalas.¹⁷ Individai yra lygūs pagal vienodą teisę atlikti moralinius pasirinkimus ir laisvi ta prasme, kad turi teisę į autonomiją nuo išorinio įsikišimo pasirenkant. Pritartume išvalgai, jog “sąžinės laisvės teisė, arba, kitaip tariant, gėrio kūrimo teisė – tai žmogaus teisė ir priedermė realizuoti, jo požiūriu, pačią geriausią socialinių vertybių sistemą”¹⁸. Tačiau individo atžvilgiu esminga tai, kad sąžinė, apimanti įsitikinimus apie tai, kas gera ir bloga, privaloma ir ne, yra neatskirama nuo vidinės asmens harmonijos.¹⁹ Ji atspindi subjektyvią pasaulėžiūrą ir formuoja pačią žmogaus esmę. Būtent todėl teoriniam Michael Waltzer pasiūlytam principui, kad žudyti turintis karys neprisiima teisinės ir moralinės atsakomybės už savo veiksmus,²⁰ atsisakančiojo tarnauti piliečio sąžinės balsas gali visiškai nepritarti – žudydamas jis susiduria su nepakeliamu vidiniu konfliktu. Nors iš principo sąžinė yra vidinė kategorija, įdomi yra mintis, kad sąžinės klausimas viešumon iškyla tik tada, kai atsiranda įtampa, neaiškumas.²¹ Tad vieša apeliacija į sąžinės laisvės apsaugą jau liudija, jog darba tarp įsitikinimo ir praktinio veiksmo/prievolės yra pažeista. Jei pilietis atsisako atlikti karinę tarnybą dėl sąžinės įsitikinimų, tai reiškia, kad jis negali pritarti jokiai visuotinai įtvirtintai ir priimtina šios prievolės priežasčiai neišduodamas savasties.²²

Įvertinant individo sąžinės subjektyvumo veiksnį ir sunkumus nustatant, ar apeliacija į sąžinę yra nuoširdi, vis dėlto negalima suabsoliutinti nei individualių, nei visuomeninių vertybių – kyla objektyvus poreikis jas suderinti.²³ Kadangi verstis asmenį elgtis prieš jo sąžinę yra amoralu (nors tam tikrais atvejais teisėta ir netgi būtina valstybei), šią problemą galima bandyti išspręsti keletu būdų. Pirma, įmanoma pripažinti teisę be žymesnės žalos valstybei. Juk atsisakančio atlikti karinę tarnybą tikslas nėra pažeisti įstatymą ar reikalauti visuotinio karo prievolės panaikinimo; toks asmuo tik siekia individualios išimties.²⁴ Antra, kitais atvejais valstybė gali atlikti tam tikrus

¹⁷ Andrew E.G. *Conscience and Its Critics: Protestant Conscience, Enlightenment Reason and Modern Subjectivity*. Toronto: University of Toronto Press, 2001. P. 3.

¹⁸ Arlauskas S. Sąžinės laisvė – žmogaus teisių alfa ir omega // *Jursiprudencija*. T.17. 2000. P. 24.

¹⁹ Wiberg M. Grounds for Recognition of Conscientious Objection to Military Service: The Deontological-Teleological Distinction Considered // *Journal of Peace Research*. Vol. 22 (4). 1985. P.360.

²⁰ Mapel D.R. Coerced Moral Agents? Individual Responsibility for Military Service // *The Journal of Political Philosophy*. Vol. 6 (2). 1998. P. 171.

²¹ Childress J.F. Appeals to conscience // *Ethics*. Vol. 89 (4). 1979. P. 321.

²² Sutinkant, jog išorinės saviraiškos laisvė sąžinės laisvės atžvilgiu yra siauresnė, reikėtų pažymėti, kad pasipriešinimas reikalavimui atlikti karinę tarnybą logiškai neįmanomas be viešos vidinių įsitikinimų išraiškos.

²³ Galston W. A. *Freedom of Conscience: What It Is and Why We Should Care*.

http://services.juniata.edu/jcpress/voices/2004_william_galston.pdf [2007-01-23].

²⁴ Marmor A. *On the Forms and Limits of Political Dissent in a Liberal Democracy*. <http://lawweb.usc.edu/users/amarmor/work/political.html> [2007-01-26].

veiksmus vietoj individo, pasiekdama savo tikslus ir nepažeisdama jo interesų. Taip susiformuoja profesionalios ar savanoriškosios kariuomenės poreikis: valstybė, panaikindama visuotinę prievolę, karinės tarnybos našta perkelia savanoriškajai ar profesionaliajai kariuomenei. Trečias būdas išspręsti kylantį konfliktą yra atleisti asmenį nuo pirminės pareigos ir nustatyti alternatyvią pareigą, kuri nebūdama tokia pat, vis dėlto užtikrintų sąžiningumą kitų piliečių atžvilgiu bei apsaugotų individo sąžinę.

Teisė atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų numato ne tik asmens laisvių išplėtimą, bet ir kitus jos privalumus bei naudą bendruomenei. Pirma, teisinės normos egzistuoja tam, kad užtikrintų ryšius tarp valstybės ir piliečio, tad šios teisės įtvirtinimas užkirstų kelią situacijoms, iššaukiančiomis nepakeliamas dilemas, tai būtų “įtampos vožtuvas”, sušvelninantis konfliktą tarp gilių moralinių įsitikinimų ir įstatymo reikalavimų.²⁵ Antra, tokios teisės pripažinimas potencialiai didina pasitikėjimą valstybe, įtikina jos lojalumu demokratinėms vertybėms. Trečia, pripažinimo reikalavimas skatina valstybes peržiūrėti savo gynybos strategijas, įvertinti saugumo politikos priemonių efektyvumą bei geriau pagrįsti privalomosios karinės tarnybos poreikį.

Apibendrinant reikia pabrėžti, kad vieningo požiūrio nagrinėjamu klausimu nėra. Teorijoje pateikiama įdomi versija, jog šiuolaikinis liberalizmas nesugeba nuosekliai pagrįsti teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą: taip atsitinka todėl, kad ši tradicija stokoja išplėtos nuoseklios liberalaus pilietiškumo sampratos, kuri tampriai susietų pilietinę atsakomybę su valstybės įpareigojimais puoselėti individo laisves.²⁶ Taip pat tenka pripažinti, kad neapibrėžtas lieka sąžinės ir saviraiškos laisvių santykis: liberalioji mintis pripažįsta sąžinės laisvės viršenybę, tačiau politinėje ir teisinėje praktikoje “lieka neaišku, koku mastu sąžinės laisvė lieka įsitikinimo ir minties laisvės ribose, ar ji visuomet gali virsti asociacijos ir žodžio laisve, ir ar ji gali būti išplėsta taip, kad apimtų teisę atsisakyti atlikti karinę tarnybą bei pilietinį nepaklusnumą”²⁷. Galima daryti prielaidą, kad teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų plėtra yra iššūkis susiklosčiusioms nacionalinėms teisės sistemoms, tarptautinei teisei bei teisės doktrinai apskritai, kadangi potencialiai reprezentuoja kultūrinę socialinės sanklodos kaitą. Tokia kaita gali pareikalauti peržiūrėti, keisti ir išplėsti fundamentalių asmens teisių ir laisvių, kurias gina demokratinė valstybė ir tarptautinė bendruomenė, sąrašą.

²⁵ *Cohen M.* Liberalism and Disobedience // *Philosophy and Public Affairs*. Vol. 1(3). 1972. P. 269.

²⁶ *Carter A.* Liberalism and Obligation to Military Service // *Political Studies*. XLVI. 1998. P. 81.

²⁷ *Andrew E.G.* Conscience and Its Critics: Protestant Conscience, Enlightenment Reason and Modern Subjectivity. Toronto: University of Toronto Press, 2001. P. 6.

2. TEISĖS ATSIŠAKYTI ATLIKTI KARINĘ TARNYBĄ DĖL ĮSITIKINIMŲ KILMĖ, ISTORINĖ RAIDA IR SAMPRATOS FORMAVIMASIS

Pasipriešinimo karinei tarnybai dėl įsitikinimų kilmė ir susiformavimas

Galima teigti, kad sąžinės prieštaravimai karinei tarnybai atsirado kartu su pačiu karu, tačiau politinę ir filosofinę reikšmę jie įgijo tik tuomet, kada įsitvirtino šiuolaikinis privalomos karinės tarnybos institutas kaip efektyvi priemonė užtikrinti nacionalinės armijos sudėtį.²⁸ XVIII a. pabaigoje, siekdamas suburti masinę kariuomenę, visuotinę mobilizaciją Prancūzijoje įgyvendino Napoleonas.²⁹ Privalomasis karinės tarnybos pobūdis lėmė ir sąžinės prieštaravimais grindžiamą individų siekį įtvirtinti teisę atsisakyti atlikti karinę tarnybą.

Iki XIX a. antros pusės teisė atsisakyti atlikti karinę tarnybą dažniausiai buvo pripažįstama tik dėl religinių įsitikinimų, tad tokia teisė buvo suteikiama tam tikrų religinių bendruomenių nariams. Vakarų visuomenėje atsisakymas atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų pirmiausiai buvo pradėtas sieti su menonitais bei kvakeriais (protestantų religinėmis bendruomenėmis, susiformavusiomis XVI - XVII a.), kurių religiniai įsitikinimai jiems neleisdžia atlikti karinę tarnybą.³⁰ Pirmosios valstybės, dar XX a. pirmaisiais dešimtmečiais pripažinusios teisę atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų, ir buvo Europos protestantiškos valstybės – Danija ir Švedija. Tuo tarpu katalikiškas tradicijas puoselėjančios valstybės, tokios kaip Prancūzija, Italija, Ispanija, tokią teisę pripažino daug vėliau - tik po II Pasaulinio karo.³¹ Tačiau jau I Pasaulinio karo pasekmės paskatino asmenis, besipriešinančius karui, vienytis į bendruomenes. 1919 - 1921 m. įsikūrė vieni iš pirmųjų tarptautinių pasipriešinimo karui judėjimų – *International War Resisters* bei *War Resisters League* – tarptautinės nevyriausybinių organizacijų, vienijančių asmenis, atsisakančius dėl savo įsitikinimų prisidėti prie bet kokios karinės veiklos. Jie mano, jog „karas yra nusikaltimas žmogiškumui“ arba kad „nėra kito kelio pasiekti taikai kaip pati taika“³².

Po II Pasaulinio karo valstybių, pripažįstančių teisę atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų, skaičius pradėjo augti ne tik Vakarų Europoje, bet ir kituose

²⁸ Speck A. General panorama of Conscientious Objection in the World // Presentation at the "International Meeting of Solidarity for Conscientious Objection in Colombia". <http://www.wri-irg.org/news/2006/bogota06-worldco-en.htm> [2007-01-28].

²⁹ Peace pledge union. History of conscientious objection in Europe. http://www.ppu.org.uk/learn/infodocs/cos/st_co_eurohistory.html [2007-01-25].

³⁰ Encyclopedia Britannica. Conscientious objector. <http://www.britannica.com/ebc/article-9361430> [2006-12-30].

³¹ Peace pledge union. History of conscientious objection in Europe. http://www.ppu.org.uk/learn/infodocs/cos/st_co_eurohistory.html [2007-01-25].

³² War Resisters' International. A nonviolent movement to end war. <http://wri-irg.org/wri.htm>; War Resisters League. Philosophy and politics. http://www.warresisters.org/about_wrl.htm [2007-02-02].

kontinentuose – Šiaurės Amerikoje, Australijoje.³³ Susikūrė daug tarptautinių nevyriausybinų organizacijų, tokių kaip *Amnesty international*, *European Bureau for Conscientious objection*, *Quaker council for European affairs*, *European council of conscripts organisations*,³⁴ kurios skatina tiek valstybes, tiek kitas tarptautines organizacijas atkreipti dėmesį į besipriešinančių karui ir karinei valstybių veiklai problemas, diskutuoja apie tai tarptautiniuose forumuose ir bando jas spręsti tarptautiniu mastu. Manytina, jog pacifistiniai judėjimai, nevyriausybinų institucijų veikla turi įtakos ir valstybių požiūrio į karo prievolę kaitai. Dauguma Jungtinių Tautų Organizacijos valstybių narių pripažįsta teisę atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų.³⁵ Nemažai Europos valstybių apskritai panaikino privalomą karinę tarnybą, pakeisdamos ją profesine ar savanoriškąja karine tarnyba, o dauguma valstybių, puoselėjančių privalomos karinės tarnybos tradiciją, pripažįsta teisę atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų ir įtvirtina ją savo Konstitucijose, taip siekdamos patvirtinti šios teisės svarbą. Tad 2005 m. tarptautinės nevyriausybės organizacijos – *Quaker council for European affairs* – atlikto tyrimo duomenimis, dauguma Europos Tarybos valstybių narių, išskyrus Turkiją, Azerbaidžaną, Baltarusiją, bent jau teisiškai įtvirtina teisę atsisakyti atlikti karinę tarnybą, nors ne vienoje valstybėje, tarp kurių yra minima ir Lietuva, kyla praktinių tinkamo teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų įgyvendinimo problemų.³⁶

Lietuvoje teisė atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų buvo įtvirtinta jau 1990 m., individams suteikta galimybė vietoj karinės tarnybos atlikti alternatyvią tarnybą jų įsitikinimų pagrindu.³⁷ Pripažįstama, kad Lietuvoje individai tiek dėl savo religinių, tiek dėl pacifistinių įsitikinimų gali reikalauti karinę tarnybą pakeisti alternatyvia tarnyba,³⁸ tačiau praktikoje neretai kyla sunkumų dėl tinkamo šios teisės įgyvendinimo. Neretai ir teisminėms institucijoms tenka spręsti su teise atsisakyti atlikti karinę tarnybą

³³ *Peace pledge union*. History of conscientious objection in Europe.

http://www.ppu.org.uk/learn/infodocs/cos/st_co_eurohistory.html [2007-01-25].

³⁴ *Amnesty international*. Out of the margins: the right to conscientious objection to military service in Europe. <http://web.amnesty.org/library/Index/ENGEUR010021997?open&of=ENG-POL> [2006-12-20].

³⁵ Pagal 1997 m. JT Generalinio sekretoriaus pranešimą, iš 162 apklaustų valstybių daugiau nei 114 valstybių kokia nors forma pripažįsta teisę atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų, ir net 84 iš pastarųjų nereikalauja atlikti alternatyvios tarnybos. Žiūrėta *Decker C. D., Fresa L.* The status of conscientious objection under article 4 of the European Convention on Human Rights.

<http://www.law.nyu.edu/journals/jilp/issues/33/pdf/33n.pdf> [2007-02-01].

³⁶ *Quaker Council for European affairs*. The Right to Conscientious Objection in Europe: A Review of the Current Situation. <http://www.quaker.org/qcea/coreport/executivesummary.htm#introduction> [2007-02-15].

³⁷ Alternatyvios (darbo) tarnybos prievolės įstatymas (Negalioja nuo 1996 11 06). Valstybės žinios. 1990. Nr. 30-726.

³⁸ Karo prievolės įstatymas (Aktuali redakcija nuo 2006 10 12). Valstybės žinios. 1996. Nr. 106-2427.

susijusius pažeidimus, kai pripažįstama, kad valstybė nesugebėjo tinkamai įgyvendinti teisės į alternatyvią tarnybą.³⁹

Pasipriešinimo karinei veiklai formų įvairovė

Kalbant apie įsitikinimais paremtą atsisakymą atlikti karinę tarnybą, tarptautinėje bendruomenėje naudojama sąvoka *right to conscientious objection* gali būti suprantama labai plačiai – nuo asmens teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl iš sąžinės laisvės kildinamų įsitikinimų iki teisės pasipriešinti bet kokiai valstybės veiklai, susijusiai su karine veikla, kai individas mano, kad karinės tarnybos atlikimas ar dalyvavimas kare yra savaimė neteisinga.⁴⁰ Nors darbo tema toliau bus nagrinėjama tik pirmosios šios sąvokos dalies – atsisakymo atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų – prasme, derėtų apžvelgti ir kitas su šia teise susijusias socialines praktikas, atsisakymą atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų atskirti nuo kitų pasipriešinimo valstybės vykdomai karinei veiklai formų.

Pasipriešinimas karinei tarnybai daugiau pasireiškia kaip vengimas atlikti karinę tarnybą nei viešas sąžinės prieštaravimais grindžiamas atsisakymas atlikti karinę tarnybą.⁴¹ Tačiau kitaip nei individai, tiesiog vengiantys karinės tarnybos, ar dezertyruojantys iš kariuomenės asmenys, individai, atsisakantys atlikti karinę tarnybą dėl sąžinės prieštaravimų, neslepia savo įsitikinimų ir nenoro dalyvauti karinėje veikloje, kadangi jų prieštaravimas karinei tarnybai grindžiamas visuomenėje pripažintomis vertybėmis ir principais.⁴² Dažniausiai teisė atsisakyti atlikti karinę tarnybą pripažįstama tik asmenims, kurie tokį atsisakymą grindžia iš sąžinės kylančiais prieštaravimais, paremtais nuoširdžiais įsitikinimais (religiniais ir nereliginiais).⁴³ Suprantama, kad pasipriešinimo karui ar karinei tarnybai formų ir motyvacijų gali būti įvairių, tačiau tokie veiksmai turi būti nulemti būtent sąžinės prieštaravimų, kad jie visuomenėje būtų pripažįstami teisėtais. Deja, ne visada individai gali atvirai atskleisti savo įsitikinimus, atskirais atvejais tokios pasipriešinimo formos įgauna savito judėjimo bruožus, pvz.,

³⁹ *Naujųjų religijų tyrimų ir informacijos centras*. Klaipėdos apygardos teismas nutarė, kad Jehovos liudytojai buvo teisūs. <http://www.religija.lt/content/view/182/2/> [2007-02-25].

⁴⁰ *Kemp K.W.* Conscientious Objection. <http://courseweb.stthomas.edu/kwkemp/Kosova/CO.pdf> [2007-02-20]; *Speck A.* General panorama of Conscientious Objection in the World // Presentation at the "International Meeting of Solidarity for Conscientious Objection in Colombia". <http://www.wri-irg.org/news/2006/bogota06-worltdco-en.htm> [2007-01-28].

⁴¹ *Speck A.* General panorama of Conscientious Objection in the World // Presentation at the "International Meeting of Solidarity for Conscientious Objection in Colombia". <http://www.wri-irg.org/news/2006/bogota06-worltdco-en.htm> [2007-01-28].

⁴² *Encyclopedia of American History*. Conscientious objection. http://web.archive.org/web/20050226092822/college.hmco.com/history/readerscomp/rcah/html/ah_019400_conscientiou.htm [2007-01-28].

⁴³ Analytical report of the Office of the High Commissioner for Human Rights on best practices in relation to conscientious objection to military service // Civil and political rights, including the question of conscientious objection to military service. E/CN.4/2006/51. 2006. <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/G06/111/88/PDF/G0611188.pdf?OpenElement> [2007-02-01].

„grey refusal“ judėjimas Izraelyje – pasipriešinimo karinei tarnybai forma, kai asmenys vilkina karinės tarnybos atlikimą, pasiteisina negalintys jos atlikti dėl medicininių priežasčių ar galiausiai netgi išvyksta iš šalies, kai iš tikrųjų atsisakymas atlikti karinę tarnybą grindžiamas vidiniais įsitikinimais, vėliau pasireiškiančiais politinėje tokių besipriešinančių karui asmenų veikloje.⁴⁴

Konkretaus individo atleidimui nuo karo prievolės jo įsitikinimų pagrindu (atleidimas nuo karinės tarnybos dėl įsitikinimų toliau darbe vadinamas CO statuso pripažinimu⁴⁵) svarbiausia yra asmens įsitikinimų nuoširdumas, jų kildinimas iš asmens sąžinės ir asmens pasirengimas tų įsitikinimų laikytis.⁴⁶ Tam tikrais atvejais asmenys gali dėl savo sąžinės nesutikti dalyvauti tam tikrame kare, tačiau gali būti, jog dalyvavimas kare kitomis aplinkybėmis visiškai neprieštarauja jo įsitikinimams. Be to, asmenys gali, remdamiesi savo įsitikinimais, atsisakyti mokėti ir karinei veiklai skirtus mokesčius. Juk tokių asmenų įsitikinimai lygiai taip pat gali būti pagrįsti tikrais ir nuoširdžiais įsitikinimais, nors jie nėra absoliutūs ta prasme, jog jie neprieštarauja bet kokiam dalyvavimui karinėje veikloje. Visuomenėje ryškėja ir pozicija, jog individai nebūtinai turi būti absoliutūs pacifistai ar pasisakyti prieš bet kokią ginkluotą karinę veiklą, kad jiems būtų pripažintas CO statusas, tokie asmenys gali atsisakyti dalyvauti konkrečiose karinėse operacijose.⁴⁷ Išsakoma ir nuomonė, jog tvirtinimas, kad CO statusas gali būti pripažįstamas tik asmenims, besilaikantiems absoliutaus prieštaravimo karinei tarnybai, sukuria socialinę neteisybę.⁴⁸ Manytina, kad asmenys neturėtų būti diskriminuojami jų įsitikinimų pagrindu, iš sąžinės kylantys įsitikinimai neturėtų būti vertinami jų motyvų pagrindu. Jei yra pripažįstama teisė atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų, kurios pagrindinis tikslas išlaisvinti asmenį nuo jo sąžinės prieštaravimų, tai kodėl neturėtų būti pripažįstama ir teisė atsisakyti dalyvauti konkrečiame kare ir kitokioje prieš karą nukreiptoje veikloje.⁴⁹ Tačiau toks dalinis teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų pripažinimas valstybių praktikoje ir tarptautiniuose dokumentuose dar yra labai retas,⁵⁰ todėl ši problema darbe toliau nenagrinėjama.

⁴⁴ Norman J., Welchman A. Critique of Israeli Left and A Step Back for Pro-Occupation Lobbying Groups. http://www.jewishvoiceforpeace.org/publish/article_283.shtml [2007-02-30].

⁴⁵ Terminas „CO statusas“ pasirinktas dėl angliško termino *conscientious objector*, pažyminčio asmenį atsisakančią atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų.

⁴⁶ Galston W. A. Freedom of Conscience: What It Is and Why We Should Care. http://services.juniata.edu/jcpress/voices/2004_william_galston.pdf [2007-01-23].

⁴⁷ Major M.- F. Conscientious objection and international law: A human right? // Case Western Reserve Journal of International Law. Vol. 24 (2). 1992. P. 349-379. 3-5.

⁴⁸ Cohen C. Conscientious objection // Ethics. Vol.78 (4). 1968. P. 267- 268.

⁴⁹ Ibid.

⁵⁰ Analytical report of the Office of the High Commissioner for Human Rights on best practices in relation to conscientious objection to military service // Civil and political rights, including the question of conscientious objection to military service. E/CN.4/2006/51. 2006.

Galima išskirti atitinkamas pasipriešinimo valstybės karinei veiklai formas, kurios dėl nevienodai atsiskleidžiančių sąžinės prieštaravimų skirtingai pasireiškia individo elgsenoje.

Įprastai valstybių praktikoje pripažįstamos tokios pasipriešinimo karinei veiklai raiškos formos:

- 1) atsisakymas atlikti karinę tarnybą dėl religinių, etinių, moralinių įsitikinimų, kai nepritariama dalyvavimui kare, karinėje veikloje bet kokia forma. Tokie asmenys įprastai atleidžiami nuo karinės tarnybos, tačiau jiems gali būti nustatyta pareiga atlikti alternatyvią tarnybą;
- 2) atsisakymas atlikti karinę tarnybą dėl religinių, etinių, moralinių įsitikinimų, kai nepritariama bet kokiam žudymui karo metu, tačiau neatsisakoma dalyvauti karinėse pajėgose, atliekant civilines pareigas, teikiant medicininę pagalbą ar pan.⁵¹

Galima išskirti ir alternatyvius tarptautinėje bendruomenėje ryškėjančius, tačiau valstybių praktikoje retai pripažįstamus teisėtais individų veiksmus, kuriais išreiškiamas atsisakymas dalyvauti valstybės vykdomoje karinėje veikloje ar prisidėti prie tokios karinės veiklos:

- 1) prieštaravimas karui skirtiems mokesčiams – tai tokia asmens pozicija, kai dėl religinių, moralinių, etinių įsitikinimų asmuo prieštarauja pareigai mokėti tam tikrą dalį mokesčių, skirtą valstybės karinėms reikmėms;
- 2) prieštaravimas konkrečiam karui – tai moralinė pozicija, kai prieštaraujama dalyvavimui, individo manymu, „neteisingame“ kare ir neprieštaraujama dalyvavimui, jo manymu, „teisingame kare“, taip pat kai nepritariama tam tikros ginkluotės naudojimui, tam tikroms karinėms užduotims ar specialioms karo taikiniams;
- 3) pacifistinė veikla, kovojant prieš branduolinius ginklus, – tai socialinis judėjimas asmenų, kurių įsitikinimai prieštarauja dalyvavimui branduoliniame kare, tiksliau bet kokiame kare, kuris, kaip jie mano, taps branduoliniu karu. Kai kurie pacifistai mano, kad kiekvienas karas gali paskatinti panaudoti branduolinius ginklus, todėl jų įsitikinimai prieštarauja dalyvavimui tokiam kare bei kartu bet kokioje su karine veikla susijusioje veikloje, įskaitant ir karinę tarnybą;
- 4) atsisakymas vykdyti šaukimą į kariuomenę – tai atsisakymas paklusti šauktiniams keliamiems reikalavimams, kai tvirtinama, kad karinės tarnybos metu asmuo turėtų

<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/G06/111/88/PDF/G0611188.pdf?OpenElement> [2007-02-01].

⁵¹ Cohen C. Conscientious objection // Ethics. Vol.78 (4). 1968. P. 269-270; taip pat *Center on conscience*, What do I believe about.... http://www.centeronconscience.org/What_Do_I.htm [2007-02-13].

paklusti įsakymams, tad individas negalėtų elgtis pagal savo valią ir tai pažeistų jo sąžinės laisvę.⁵²

Visas minėtasis asmenų grupes sieja tai, jog dalyvavimas karinėje veikloje ar kitoks prisidėjimas prie tokios veiklos prieštarauja jų sąžinės laisvei. Tačiau ne visos tokių įsitikinimų raiškos formos ir argumentacija šiuo metu yra visuotinai pripažįstamos. Aišku tik viena, kad tiek istoriniame, tiek visuomeniniame pasipriešinimo karinei veiklai kontekste teisė atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl moralinių, etinių, religinių ir panašių įsitikinimų yra itin svarbus socialinis reiškinys, kurio pripažinimas valstybėje yra reikšmingas individo sąžinės laisvei, kurios pagrindu jis geba pasirinkti, kas yra teisinga, taip pat ir priimti atsakomybę prieš visuomenę už tokį pasirinkimą.⁵³ Tenka pripažinti, kad moralinis teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų pripažinimas priklausys nuo moralinių principų ar moralinių vertybių skalės visuomenėje, kuria remiantis būtų vertinama tokia teisė.⁵⁴ Šiame darbe aktualus yra teisinis šios teisės pripažinimo klausimas, konkrečiai teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų samprata pagal tarptautinius žmogaus teisių apsaugos dokumentus, nagrinėjama tolimesnėse darbo dalyse.

3. JUNGTINIŲ TAUTŲ ŽMOGAUS TEISIŲ APSAUGOS MECHANIZMAS – TEISĖ ATSISAKYTI ATLIKTI KARINĘ TARNYBĄ DĖL ĮSITIKINIMŲ

3.1. Jungtinių Tautų dokumentai

3.1.1 Bendra dokumentų apžvalga

Teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų pripažinimo kelią Jungtinių Tautų (toliau – JT) teisės sistemoje galima pradėti nagrinėti nuo 1948 m. Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos (toliau – Deklaracija).⁵⁵ Nors Deklaracijoje ši teisė tiesiogiai nėra įtvirtinta, tačiau tai pirmas universalus tarptautinės teisės aktas, įtvirtinęs žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių katalogą,⁵⁶ deklaruojantis asmens teisę į minties, sąžinės ir

⁵² *Center on conscience*. What do I believe about... http://www.centeronconscience.org/What_Do_I.htm [2007-02-13]; *Major M.- F.* Conscientious objection and international law: A human right?// *Case Western Reserve Journal of International Law*. Vol. 24 (2). 1992. P. 3-4; *Felice W.F.* Militarism and human rights// *International Affairs (Royal Institute of International Affairs)*. Vol. 74 (1). 1998. P. 35.

⁵³ *Bacic R.* International Conscientious Objectors' Day. <http://www.wri-irg.org/news/2001/tavi0515.htm> [2007-02-10].

⁵⁴ *Cohen C.* Conscientious objection // *Ethics*. Vol. 78 (4). 1968. P. 272.

⁵⁵ Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. Valstybės žinios. 2006. Nr. 68-2497.

⁵⁶ *Žalimas D., S. Žaltauskaitė – Žalimienė ir kiti.* Tarptautinės organizacijos. Justitia: Vilnius, 2001. P. 336.

religijos laisvę,⁵⁷ kurios apsaugos svarbą patvirtina ir kitos šią teisę įtvirtinančios tarptautinės sutartys.⁵⁸ Kaip ir dauguma kitų JT deklaracijų ar rezoliucijų, ši Deklaracija taip pat nenumato jokio savo nuostatų kontrolės mechanizmo, tačiau šiuo metu didelė dalis jos nuostatų yra privalomos kaip tarptautinės paprotinės teisės normos. Be to, priimant šią Deklaraciją tikėtasi, kad ji turės didelės įtakos tolesniam žmogaus teisių apsaugos vystymui.⁵⁹

Deklaracijos reikšmę patvirtina ir 1966 m. priimtas Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas (toliau – Paktas), kuriame remiantis Deklaracijoje įtvirtintomis žmogaus teisėmis pirmąkart JT rėmuose buvo įtvirtinti konvenciniai valstybių išipareigojimai ginti asmens sąžinės, minties, religijos laisves.⁶⁰ 1966 m. Paktas 18 straipsnyje įtvirtinta individo teisė į minties, sąžinės ir religijos laisvę⁶¹ nėra konkretizuojama teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą kontekste, nors vėlesni JT rekomendaciniai dokumentai patvirtins jos kildinimą būtent iš minėtojo straipsnio. Tad verta paminėti, jog rengiant Paktą, konkrečiai Pakto 18 straipsnio nuostatas, Filipinų delegacija siūlė 18 straipsnyje įtvirtinti atskirą šio straipsnio dalį, kurioje būtų įtvirtinta nuostata, jog „asmenys, kurių įsitikinimai prieštarauja jų religijai, turėtų būti atleidžiami nuo karinės tarnybos“.⁶² Deja, ši nuostata buvo išbraukta net valstybėms už ją nebalsavus. Dėl to šio straipsnio turinys gali būti laikomas šiek tiek kontraversišku, nes taip ir lieka neaiškūs Pakto rengėjų tikslai. Tokios nuostatos neįtraukimas į Paktą gali būti paaiškinimas tuo, kad 18 straipsnis ir taip apima

⁵⁷ Ši teisė aiškinama trijų tarpusavyje susijusių individo laisvių kontekste: visų pirma, sąžinės laisvės – kaip teisės į tam tikrus įsitikinimus, jų raišką, kuri neatsiejama nuo religijos laisvės, t.y. laisvės pasirinkti tam tikrą religiją, tikėjimą ar laikytis pasaulietinio gyvenimo koncepcijos, bei minties laisvės – laisvės nevaržomai vystyti mintis. Žiūrėta iš *Decker C. D., Fresa L. The status of conscientious objection under article 4 of the European Convention on Human Rights.*

<http://www.law.nyu.edu/journals/jilp/issues/33/pdf/33n.pdf> [2007-02-01].

⁵⁸ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. Valstybės žinios. 1995. Nr. 40-98; Tarptautinė konvencija dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo. Valstybės žinios. 1998. Nr. 108-2957; American convention on Human Rights. 1969. <http://www.cidh.org/Basicos/basic3.htm> [2007-02-13]; African [Banjul] Charter on Human and Peoples' Rights. 1981.

<http://www1.umn.edu/humanrts/instree/z1afchar.htm> [2007-02-13].

⁵⁹ *Vadapalas V.* Tarptautinė teisė. Vilnius: Eugrimas, 1998. P. 237.

⁶⁰ *McGoldrick D.* The Human rights committee. Its role in the development of the International Covenant on civil and political rights. Oxford: Clarendon press, 1994. P. 20-21.

⁶¹ 18 straipsnis

1. Kiekvienas asmuo turi teisę į minties, sąžinės ir religijos laisvę. Ši teisė apima laisvę turėti ar pasirinkti religiją arba tikėjimą savo nuožiūra ir laisvę vienam ar kartu su kitais, viešai ar privačiai išpažinti savo religiją ar tikėjimą laikant pamaldas, atliekant tikėjimo apeigas ir mokant jo.

2. Niekas neturi patirti prievartos, kuri varžytų jo laisvę turėti arba pasirinkti religiją ar tikėjimą savo nuožiūra.

3. Laisvė išpažinti savo religiją arba tikėjimą gali būti ribojama tik tiek, kiek yra nustatęs įstatymas, ir tik kai tai būtina visuomenės saugumui, tvarkai, sveikatai ar dorovei arba kitų asmenų pagrindinėms teisėms bei laisvėms apsaugoti.

4. Valstybės, šio Pakto šalys, išipareigoja gerbti tėvų ir atitinkamais atvejais – teisėtų globėjų laisvę rūpintis savo vaikų religiniu ir doroviniu auklėjimu pagal savo pačių įsitikinimus. Žiūrėta Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas. Valstybės žinios. 2002. Nr. 77 – 3288.

⁶² *Major M.- F.* Conscientious objection and international law: A human right? // *Case Western Reserve Journal of International Law.* Vol. 24 (2). 1992. P. 6.

teisę atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų.⁶³ Visgi vienintelė Pakto nuostata, kurioje yra tiesioginė nuoroda į teisę atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų, yra Pakto 8 straipsnio 3 dalies c dalies ii papunktis, kuriame apibrėžiant privalomąjį ir priverčiamąjį darbą, pripažįstama, kad „jokia karinio pobūdžio tarnyba, o tose šalyse, kuriose pripažįstamas atsisakymas nuo karo tarnybos dėl įsitikinimų, – jokia tarnyba, įstatymo nustatyta asmenims, atsisakantiems nuo karo tarnybos dėl įsitikinimų“⁶⁴, nelaikoma privalomuoju ar priverčiamuoju darbu. Kaip tokia Pakto nuostata interpretuojama JT praktikoje, nagrinėjama toliau darbe.

Taigi dėl neaiškaus teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų statuso tarptautinėje teisėje ne viena JT institucija šią teisę siejo būtent su Pakto 18 straipsnio nuostatomis, įtvirtinančiomis minties, sąžinės ir religijos laisvę, bei taip siekė pagrįsti šios teisės tarptautinį pripažinimą. Tad jau 1960 m. JT pakomisė žmogaus teisių gynimo ir skatinimo klausimais diskriminacijos dėl religinių įsitikinimų kontekste išryškino teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų aktualumą tarptautinėje teisėje.⁶⁵ Ši JT institucija, siekdama atskleisti šios teisės pripažinimo mastą nacionaliniu mastu, 1981 m. paskyrė du Specialiuosius pranešėjus, kurie 1984 m. pateikė pranešimą apie teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų pripažinimą JT valstybėse narėse, kuriame buvo apžvelgiamos valstybių geriausios praktikos teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų įgyvendinimo atžvilgiu.

JT Specialiųjų pranešėjų *Eide* ir *Mubanga-Chipoya* pranešime valstybės skatinamos pripažinti teisę atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų. Šios teisės pripažinimo pagrindu buvo nurodomi nuoširdūs ir gilūs religiniai, etiniai, moraliniai, humanitariniai ar panašūs įsitikinimai, kurie kaip pagrindas atsisakyti atlikti karinę tarnybą buvo patvirtinti ir vėliau JT ŽTKa priimtose rezoliucijose.⁶⁶ Minėtame pranešime buvo pripažįstama, jog galima išskirti dvi pagrindines asmenų, atsisakančių atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų, pozicijas – visų pirma, esą apskritai bet kokiomis aplinkybėmis yra neteisinga žudyti (absoliutaus pacifistinio pobūdžio nuostata), antra, jog jėgos panaudojimas pateisinamas tik tam tikromis aplinkybėmis (sąlyginis prieštaravimas

⁶³ *Major M.- F.* Conscientious objection and international law: A human right? // *Case Western Reserve Journal of International Law*. Vol. 24 (2). 1992. P. 23.

⁶⁴ Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas. Valstybės Žinios. 2002.08.02. Nr. 77 – 3288.

⁶⁵ Report of the Office of High Commissioner for Human rights // Civil and political rights, including the question of: conscientious objection to military service. E/CN.4/2004/55. 2004.
[http://www.unhcr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/0/7ce2591e478971aec1256e680037b66a/\\$FILE/G0410972.pdf](http://www.unhcr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/0/7ce2591e478971aec1256e680037b66a/$FILE/G0410972.pdf) [2007-01-27].

⁶⁶ Report of the Office of High Commissioner for Human rights // Civil and political rights, including the question of: conscientious objection to military service. E/CN.4/2004/55. 2004.
[http://www.unhchr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/0/7ce2591e478971aec1256e680037b66a/\\$FILE/G0410972.pdf](http://www.unhchr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/0/7ce2591e478971aec1256e680037b66a/$FILE/G0410972.pdf) [2007-01-27].

karinei tarnybai).⁶⁷ Valstybės buvo skatinamos pripažinti teisę atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų asmenims, kurie tokius savo įsitikinimus grindė tuo, jog tokia tarnyba yra susijusi su veikla, „skirta vykdyti apartheidą, genocidą, neteisėtą užsienio teritorijos okupaciją, veikla, kuri šiurkščiai pažeidžia žmogaus teises, kuria asmuo būtų priverstas panaudoti masinio naikinimo, kitus pagal tarptautinę teisę neteisėtus ar keliančius nereikalingą skausmą ginklus“⁶⁸.

Greta kitų JT institucijų pastangų, viešinant teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų pripažinimo svarbą, itin reikšminga yra per pastaruosius dvidešimt metų plėtota Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komisijos⁶⁹ (toliau – JT ŽTKa) veikla, vystanti rekomendacinius žmogaus teisių apsaugos standartus.⁷⁰ Ši institucija pirmąkart šios teisės pripažinimo klausimą savo darbotvarkėje iškėlė 1970m., svarstydamą klausimus, susijusius su jaunimo reikšme vystant žmogaus teises bei skatinant šių teisių, kartu ir teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų, apsaugą. JT ŽTKa priėmė ne vieną rezoliuciją, kurioje pripažįstama teisė atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų, nustatomi rekomendaciniai šios teisės įgyvendinimo standartai. Taigi jau 1987 m. JT ŽTKa priėmė rezoliuciją, kurioje teisė atsisakyti atlikti karinę tarnybą aiškiai pripažįstama kaip teisėtas teisės į minties, sąžinės ir religijos laisvę įgyvendinimas. JT ŽTKa 1989 m. rezoliucijoje skatino valstybes, kuriose yra įtvirtinta karo prievolė, priimti įstatymus, kuriais būtų įtvirtinama teisė atsisakyti atlikti karinę tarnybą nuoširdžių įsitikinimų pagrindu.⁷¹

Pažymėtina, kad įtakos teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų pripažinimui JT teisės sistemoje turėjo ir 1993 m. Vienoje įvykusi Pasaulio žmogaus teisių konferencija. Joje pabrėžtas visų valstybių įsipareigojimas skatinti pagarbą žmogaus teisėms ir pagrindinėms laisvėms visame pasaulyje, imtis priemonių, kad būtų skatinama tolerancija, pripažįstama kiekvieno individo teisė į minties, sąžinės, saviraiškos ir religijos laisvę, kaip nurodoma JT Chartijoje ir kituose žmogaus teisių dokumentuose

⁶⁷ *Speck A.* General panorama of Conscientious Objection in the World // Presentation at the "International Meeting of Solidarity for Conscientious Objection in Colombia".

<http://www.wri-irg.org/news/2006/bogota06-worldco-en.htm> [2007-01-28].

⁶⁸ Report of the High Commissioner submitted pursuant to Commission resolution 2000/34. E/CN.4/2002/WP.2. 2002. <http://www.ebco-beoc.org/page/1uside/document/doc5unhchr.htm> [2007-02-28].

⁶⁹ 2006 metais Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komisija baigė savo darbą, jos vietoje 2006 m. balandžio 3 d. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos rezoliucija buvo įsteigta Jungtinių Tautų Žmogaus teisių taryba. Žiūrėta Resolution adopted by the General Assembly // 60/251. Human Rights Council. A/RES/60/251, http://www.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/A.RES.60.251_En.pdf [2006-12-30].

⁷⁰ *United Nations Commission on Human Rights.* Background information on the Commission. <http://www.ohchr.org/english/bodies/chr/further-information.htm> [2007-02-01].

⁷¹ Report of the Office of High Commissioner for Human rights // Civil and political rights, including the question of: conscientious objection to military service. E/CN.4/2004/55. 2004. [http://www.unhchr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/0/7ce2591e478971aec1256e680037b66a/\\$FILE/G0410972.pdf](http://www.unhchr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/0/7ce2591e478971aec1256e680037b66a/$FILE/G0410972.pdf) [2007-01-27].

bei tarptautinėje teisėje.⁷² Netrukus po šioje konferencijoje priimtos Vienos deklaracijos ir veiksmų programos JT Žmogaus teisių komitetas (toliau – JT ŽTK) patvirtino Bendrąjį Pakto 18 straipsnio komentarą (toliau – Pakto komentaras), kuriame aiškinant Pakto 18 straipsnio nuostatas buvo siekiama ne tik atskleisti šio straipsnio turinį, jame įtvirtintus minties, sąžinės ir religijos laisvės apsaugos pagrindus, bet ir atskleisti iš šio straipsnio nuostatų kildinamos teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų turinį.

JT ŽTK 1993 m. Pakto komentare teisė į minties, sąžinės ir religijos laisvę aiškinama kaip pakankamai plačios apimties teisė. Detalizuojama, jog nors Paktas tiesiogiai neįtvirtina teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų, bet, JT ŽTK manymu, tokia teisė gali būti išvedama iš Pakto 18 straipsnio tiek, kiek įsipareigojimas panaudoti mirtiną ginklą gali stipriai prieštarauti sąžinės laisvei ar teisei išpažinti savo religiją ar tikėjimą. Šiame dokumente pabrėžiama, kad, jei valstybė pripažįsta tokią teisę, CO statuso pripažinimo siekiantys asmenys neturėtų būti diskriminuojami dėl skirtingos jų įsitikinimų prigimties, taip pat tokie asmenys neturėtų būti diskriminuojami vien dėl to, kad jie neatliko karinės tarnybos.⁷³ Po JT ŽTK 1993 m. Pakto komentaro, buvo priimta ne viena JT ŽTKa rezoliucija, kurioje pažymint teisės kildinimą iš teisės į minties, sąžinės ir religijos laisvę, buvo siekiama nustatyti rekomendacinius teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų apsaugos standartus. Šios teisės aktualumą JT teisės sistemoje patvirtina ir JT ŽTKa rezoliucijos, priimtos 1993m., 1995 m., 1998 m., 2000 m., 2002 m., 2004 metais. Šiose rezoliucijose pakartotinai atkreipiamas dėmesys į kiekvieno asmens teisę atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų, kuri kildinama iš Pakto bei Deklaracijos 18 straipsnio nuostatų, įtvirtinančių minties, sąžinės ir religijos laisvę. Jose taip pat pripažįstama, kad atsisakymas atlikti karinę tarnybą gali būti pagrįstas sąžinės principais, giliais karinei tarnybai prieštaraujančiais įsitikinimais, paremtais religiniais, etiniais, humanitariniais ir panašiais motyvais.⁷⁴

⁷² Vienna declaration an programme of action. A/CONF.157/23 12. 1993.

<http://www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/%28Symbol%29/A.CONF.157.23.En?OpenDocument> [2007-03-01].

⁷³ General Comment No. 22: The right to freedom of thought, conscience and religion (Art. 18) of United Nations High Commissioner for Human Rights. CCPR/C/21/Rev.1/Add.4. 1993.

<http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/0/9a30112c27d1167cc12563ed004d8f15?Opendocument> [2007-12-21].

⁷⁴ United Nations Commission on Human rights resolution on conscientious objection to military service. No. 1993/84. 1993.

<http://www.unhchr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/TestFrame/29c24cf3c5dc40f4c1256b13003bcc9a?Opendocument> [2007-02-25]; United Nations Commission on Human rights resolution on conscientious objection to military service. No. 1995/83. 1995,

<http://www.unhchr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/TestFrame/3e63dcb94a1ae7a9802566ef005cf64a?Opendocument> [2007-02-25]; United Nations Commission on Human rights resolution on conscientious objection to military service. No. 1998/77. 1998.

<http://www.unhchr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/TestFrame/5bc5759a53f36ab380256671004b643a?Opendocument> [2007-02-24]; United Nations Commission Human rights resolution on conscientious objection to military service. No. 2000/34. 2000.

3.1.2. Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komisijos rekomendaciniai žmogaus teisių apsaugos standartai

Taigi nustačius, jog JT ŽTKa pripažįsta teisę atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų, šiame darbe pažymėtini tik patys svarbiausi konkretūs rekomendaciniai teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų apsaugos standartai, susiję su teise būti informuotam apie teisę atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų, CO statuso pripažinimo procedūromis bei alternatyvios tarnybos garantijomis.

Teisė būti informuotam apie teisę atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų

JT ŽTKa rezoliucijose įtvirtinamas rekomendacinis informacijos apie teisę atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų ir su ja susijusia kita informacija prieinamumo principas, priemonių tokiai teisei įtvirtinimo valstybių nacionalinėje teisėje aktualumas. Informacijos prieinamumą turinčios užtikrinti valstybės raginamos tokią informaciją teikti ne tik būsimiems karinės prievolės vykdytojams, bet ir tiems, kurie jau atlieka karinę tarnybą, jų karinės tarnybos metu. Taip skatinama įtvirtinti principą, jog asmenys, atliekantys karinę tarnybą, turi teisę keisti savo įsitikinimus.⁷⁵ Asmuo galėtų būti laikomas savo „sąžinės kaliniu“, jeigu jis būtų fiziškai įkalinamas dėl atsisakymo vykdyti karines pareigas savo įsitikinimų pagrindu, atsiradusiu jau karinės tarnybos metu, o valstybės įstatymai nepripažintų teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų jau karinės tarnybos metu.⁷⁶

Teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų pripažinimo procedūra

Vadovaujantis JT ŽTKa rezoliucijomis, manytina, jog nepakanka asmenims tik suteikti informaciją apie teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų pripažinimo galimybę, valstybės yra raginamos užtikrinti ir tinkamą šios teisės įgyvendinimo procedūrą. JT ŽTKa išskiria dvejopą CO statuso pripažinimą, t.y.:

<http://www.unhchr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/TestFrame/25e5502027650b8f802568d400301282?OpenDocument> [2007-02-24]; United Nations Commission Human rights resolution on conscientious objection to military service. No. 2002/45. 2002.

<http://www.unhchr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/TestFrame/ce9a5412bdad15e9c1256baa005009be?OpenDocument>; United Nations Commission on Human rights resolution on conscientious objection to military service. No. 2004/35. 2004. <http://www.unhcr.org/home/RSDLEGAL/415be85e4.pdf> [2007-02-25].

⁷⁵ United Nations Commission on Human rights resolution on conscientious objection to military service. No. 1998/77. 1998.

<http://www.unhchr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/TestFrame/5bc5759a53f36ab380256671004b643a?OpenDocument> [2007-02-24].

⁷⁶ 1960 m. šį terminą pirmąkart panaudojo tarptautinė nevyriausybinė organizacija *Amnesty International*. Šis terminas žymi asmenis, kurie buvo fiziškai suvaržyti (įkalinėti ar pan.), tam kad negalėtų reikšti savo nuomonės, įsitikinimų, kurių jie sąžiningai laikosi ir kurie neskatina žiaurumo. Žiūrėta *Amnesty international*. Out of the margins: the right to conscientious objection to military service in Europe. <http://web.amnesty.org/library/Index/ENGEUR010021997?open&of=ENG-POL> [2006-12-20].

- 1) asmenys CO statusą gali įgyti tik po to, kai pateikiamas individo prašymas dėl tokio statuso pripažinimo, o nepriklausoma nacionalinė institucija priima sprendimą kiekvienu konkrečiu atveju, remdamasi asmens motyvais ir argumentais, jų nuoširdumu (toliau – įsitikinimų patikrinimo procedūra);
- 2) asmenys gali įgyti CO statusą be jokio papildomo įsitikinimų nuoširdumo patikrinimo, tik pateikdami prašymą (toliau – įsitikinimų deklaravimo procedūra).⁷⁷

JT ŽTKa rekomenduoja valstybėms, neįtvirtinusioms įsitikinimų deklaravimo procedūros, įsteigti nepriklausomas ir bešališkas institucijas, kurios kiekvienu atveju, svarstydamos individų prašymus dėl CO statuso pripažinimo, tikrintų asmens įsitikinimų tikrumą ir nuoširdumą apklausos būdu, siekiant išsiaiškinti asmens pažiūras, religines, etines, moralines nuostatas, kurių pagrindu asmuo grindžia savo atsisakymą atlikti karinę tarnybą. Tokia institucija turėtų priimti sprendimą, kuriuo individui būtų pripažįstamas CO statusas arba atmetamas prašymas dėl tokio statuso pripažinimo.⁷⁸

Alternatyvios tarnybos garantijos

JT ŽTKa pripažįsta, jog valstybės, pripažįstančios teisę atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų, gali nacionalinėje teisėje įtvirtinti ir alternatyvios, karinę tarnybą pakeičiančios, tarnybos institutą, tad asmuo gali būti nebesąlygiškai atleidžiamas nuo karinės prievolės, jam gali numatoma pareiga atlikti alternatyvią tarnybą.⁷⁹ Be to, JT ŽTKa teigimu, nepakanka asmenims, kuriems pripažintas CO statusas, suteikti galimybę vietoj karinės tarnybos atlikti alternatyvią tarnybą; aiškinama, jog asmuo, atliekantis alternatyvią tarnybą, neturėtų būti diskriminuojamas jo įsitikinimų pagrindu ir šios tarnybos metu. Įtvirtinama rekomendacinė nuostata, kad individas, dėl savo įsitikinimų negalintis atlikti karinės tarnybos, neturėtų būti dėl to diskriminuojamas ekonominių, socialinių, kultūrinių, pilietinių ar politinių teisių atžvilgiu, todėl tiek alternatyvios tarnybos sąlygos, tiek terminai negali būti diskriminacinio pobūdžio.⁸⁰ Pažymėtina tokių

⁷⁷ United Nations Commission on Human rights resolution on conscientious objection to military service. No. 1995/83. 1995.

<http://www.unhchr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/TestFrame/3e63dcb94a1ae7a9802566ef005cf64a?OpenDocument> [2007-02-25]; Analytical report of the Office of the High Commissioner for Human Rights on best practices in relation to conscientious objection to military service // Civil and political rights, including the question of conscientious objection to military service. E/CN.4/2006/51. 2006.

<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/G06/111/88/PDF/G0611188.pdf?OpenElement> [2007-02-01].

⁷⁸ United Nations Commission on Human rights resolution on conscientious objection to military service. No. 1993/84. 1993.

<http://www.unhchr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/TestFrame/29c24cf3c5dc40f4c1256b13003bcc9a?OpenDocument> [2007-02-25].

⁷⁹ Ibid.

⁸⁰ United Nations Commission on Human rights resolution on conscientious objection to military service. No. 1998/77. 1998.

nuostatų reikšmė, kurios gali būti aiškinamos kaip siekis užtikrinti, kad asmuo, laikydamasis savo įsitikinimų, puoselėdamas savo religines, etines ar moralines ir kitokias iš sąžinės laisvės kildinamas nuostatas, kurios prieštarauja kariniams įsipareigojimams, nebūtų priverstas rinktis alternatyvią tarnybą bet kokiomis sąlygomis. Remiantis JT ŽTKa rezoliucijomis, galima išskirti tokius alternatyviai tarnybai keliamus rekomendacinius reikalavimus:

- 1) įvairaus pobūdžio alternatyvi tarnyba turi būti suderinama su įsitikinimais, kurių pagrindu asmuo atsisakė atlikti karinę tarnybą;
- 2) alternatyvi tarnyba turi būti nekarinio ar civilinio pobūdžio;
- 3) alternatyvios tarnybos terminas neturi būti baudžiantis, palyginus su karinės tarnybos trukme, atitinkantis visuomenės interesus – valstybės institucijos turi pagrįsti ilgesnį alternatyvios nei karinės tarnybos terminą kitais nei baudžiamaisiais tikslais.⁸¹

Be to, 1998 m. JT ŽTKa rezoliucijoje valstybės skatinamos imtis būtinų priemonių, kad asmenys nebūtų pakartotinai baudžiami už atsisakymą atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų, už kurį jau asmuo buvo nubaustas.⁸²

3.2. Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komiteto praktika

1976 m. įsigaliojus tiek Paktui, tiek šio Pakto Fakultatyviajam protokolui, buvo įsteigtas JT ŽTK Valstybių, Pakto dalyvių, veiklai kontroliuoti, stebėti, kaip jos užtikrina Pakte įtvirtintų teisių įgyvendinimą. ŽTK nagrinėja ne tik individualias peticijas, bet ir valstybių ataskaitas – pranešimus apie Pakto įgyvendinimą, tarpvalstybinius skundus – pranešimus.⁸³ Siekiant atsakyti į šiame darbe iškeltą klausimą, itin svarbi JT ŽTK priimtų išvadų dėl individualių peticijų, kuriomis kreipiamasi į šią tarptautinę instituciją dėl ginčijamų valstybės veiksmų, pažeidžiančių Pakto nuosatas, reikšmė. JT ŽTK išvadose aiškinamas Pakto nuostatų turinys teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų kontekste. Tokiomis išvadomis formuojama tarptautinė praktika ir atskleidžiama šios iš nepriklausomų ekspertų sudarytos, kvaziteismine vadintinos, JT institucijos autoritetinga nuomonė.⁸⁴

<http://www.unhcr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/0/5bc5759a53f36ab380256671004b643a?Opendocument> [2007-02-24].

⁸¹ Ibid.

⁸² Ibid.

⁸³ Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas. Valstybės Žinios. 2002. Nr. 77 – 3288; *Human Rights Committee*. Monitoring civil and political rights. <http://www.ohchr.org/english/bodies/hrc/index.htm> [2007-02-02].

⁸⁴ ŽTK kvaziteismine institucija galima pavadinti todėl, kad ji nėra nei teisminė, nei arbitražo institucija, todėl jos pateikiamos išvados nors ir rekomendacinio pobūdžio, bet politiškai įpareigojančios. Žiūrėta

Visų pirma, pažymėtina, kad JT ŽTK pateiktų išvadų dėl individualių peticijų, susijusių su teise atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų, nėra itin daug. Be to, ir esamos išvados neretai yra labai siauros, o visi byloje ginčijami pažeidimai nagrinėjami kartu, aiškiai neišskiriant teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų pripažinimo nuo kitų pareiškėjo procesinių teisių pažeidimų klausimų. Kadangi Paktas tiesiogiai neįtvirtina teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų, JT ŽTK pozicija šios teisės pripažinimo atžvilgiu ilgą laiką buvo paremta nuostata, jog Paktas, konkrečiai Pakto 18 straipsnis, neįtvirtina šios teisės. Tad prieš pradėdant detaliai nagrinėti JT ŽTK praktiką, tikslinga atskleisti, kaip JT ŽTK aiškina 18 straipsnio apsaugos apimtį teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų kontekste.

3.2.1. Teisės į minties, sąžinės ir religijos laisvę apsaugos apimtis

Teisė išreikšti savo mintis tokiu būdu, koku individualas nori, bei teisė veikti pagal savo įsitikinimus yra vienos iš neapibrėžčiausių žmogaus teisių, nes jos yra kildinamos iš minties, sąžinės ir religijos laisvės, kurių turinys pagal tarptautinius žmogaus teisių apsaugos dokumentus nėra visiškai aiškus.⁸⁵ Taigi norint išsiaiškinti JT ŽTK poziciją dėl teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų pripažinimo ir kildinimo iš sąžinės laisvės, įtvirtintos Pakto 18 straipsnyje, derėtų pažvelgti, kaip JT ŽTK interpretuoja 18 straipsnio apsaugos apimtį. Kadangi Pakto 18 straipsnio apimtis nėra aiškiai apibrėžta pačiame Pakte, o JT ŽTK praktika iš esmės nėra itin plati, tad iki 1993 m. Pakto komentaro beveik ir nebuvo bandoma atskleisti 18 straipsnio turinio teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų kontekste. Nors ne kartą savo praktikoje JT ŽTK pakartojo savo išvadą, kad Pakto 18 straipsnis įtvirtina teisę laikytis savo įsitikinimų, netgi tokių įsitikinimų, kurie prieštarauja karinei veiklai ar karinėms išlaidoms,⁸⁶ tačiau nepripažino, kad pastarųjų įsitikinimų raiška (pvz. atsisakymas mokėti karines valstybės išlaidas padengiančią mokesčių dalį) patenka į Pakto 18 straipsnio apsaugos apimtį. Tokia JT ŽTK pozicija atsispindi ir nepakankamai susiformavusią pagal šį straipsnį užtikrinamų teisių apsaugos apimties nustatymo praktiką.⁸⁷ Pažymėtinos *Foin v. France* bylos

McGoldrick D. The Human rights committee. Its role in the development of the International Covenant on civil and political rights. Oxford: Clarendon press, 1994. P. 54-55.

⁸⁵ *Davidson J.S., Conte A., Davidson S., Burchill R.* Defining Civil and Political Rights: The Jurisprudence of the United Nations Human Rights Committee. Burlington: Ashgate Publishing Limited, 2004. P. 53-54.

⁸⁶ JT ŽTK 1991 m. lapkričio 8 d. išvada dėl individualios peticijos *Dr.J.P. v. Canada*. No. 446/1991; JT ŽTK 1992 m. liepos 31 d. išvada dėl individualios peticijos *Mr. J. v. K. and Mrs. C.M.G. v. K.-S.* No. 483/1991.

⁸⁷ *Svensson-MacCarthy A.-L.* The International law of Human rights and States of exception // With special reference to travaux preparatoires nad case-law of international law monitoring organs. The Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 1998. P. 443.

atskirosios ekspertų nuomonės, iš kurių pateiktų teiginių galima spręsti, jog politiniais, ekonominiais motyvais pagrįsti įsitikinimai taip pat nepatenka į 18 straipsnio apimtį.⁸⁸ Be to, remiantis JT ŽTK praktika, darytina išvada, jog viešas iš sąžinės laisvės kildinamų įsitikinimų išreiškimas gali būti ribojamas įstatymų nustatytais reikalavimais, tad individas yra laisvas išpažinti savo įsitikinimus tol, kol nepažeidžia įstatymų.⁸⁹

Tik 1993 m. rekomendacinio pobūdžio Pakto komentare JT ŽTK aiškiai atskleidė Pakto 18 straipsnio turinį, pripažindamas, kad 18 straipsnio 1 dalis įtvirtina teisę į mintis laisvę, asmeninius įsitikinimus ir įsipareigojimus pagal religiją ir tikėjimą, be to, aiškino, jog 18 straipsnis įtvirtina ne tik tikinčiųjų, bet ir netikinčiųjų įsitikinimus. Šiame Pakto komentare „religija“ ir „tikėjimas“ suprantami pakankamai plačiai, pripažįstama, jog pagal Pakto 18 straipsnį saugomi ne tik tradicinių, bet ir netradicinių religinių bendruomenių įsitikinimai.⁹⁰ JT ŽTK, aiškindamas 18 straipsnio 1 dalį, atskiria teisę į minties, sąžinės ir religijos laisvę nuo teisės išpažinti savo religiją ar tikėjimą. Šis atskyrimas lemia ir teisių apsaugos apimtį, pabrėžiama, kad teisė į minties, sąžinės ir religijos laisvę bei teisė laisvai turėti ar pasirinkti religiją ar tikėjimą yra saugomos besąlygiškai ir be jokių išimčių, tuo tarpu teisė išpažinti, skelbti savo religiją ar tikėjimą gali būti ribojama Pakto 18 straipsnio 3 dalyje įtvirtintais pagrindais.⁹¹

Galiausiai interpretuodamas Pakto 18 straipsnio nuostatas, JT ŽTK pripažįsta, kad teisė atsisakyti atlikti karinę tarnybą, kiek ji susijusi su įsipareigojimu panaudoti ginkluotą jėgą, gali iš esmės prieštarauti sąžinės laisvei ir teisei išpažinti savo religiją ar tikėjimą. Nors valstybės ir neįpareigojamos tiesiogiai pripažinti šią teisę, bet valstybės, kuriose pripažįstama teisė atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų, raginamos nediskriminuoti asmenų, atsisakiusių atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų, bei CO statuso siekiančius asmenis vertinti vienodai, nepaisant jų įsitikinimų skirtumų.⁹²

Teisės į minties, sąžinės ir religijos laisvę ribojimai teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų kontekste

Iki minėtojo Pakto Komentaro priėmimo JT ŽTK neigė valstybės įsipareigojimus pagal Pakto 18 straipsnį, įtvirtinantį minties, sąžinės ir religijos laisvę, teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų atžvilgiu. Tad apžvelgus pradinę JT ŽTK praktiką

⁸⁸ JT ŽTK 1995 m. liepos 20 d. išvada dėl individualios peticijos *Foin v. France*. No 666/1995.

⁸⁹ University of Minnesota. Human Rights library. Cristián Daniel Sahli Vera et al. v. Chile. <http://www1.umn.edu/humanrts/cases/43-05.html> [2007-02-14];

⁹⁰ General Comment No. 22: The right to freedom of thought, conscience and religion (Art. 18) of United Nations High Commissioner for Human Rights. CCPR/C/21/Rev.1/Add.4. 1993.

<http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/0/9a30112c27d1167cc12563ed004d8f15?Opendocument> [2007-12-21].

⁹¹ Ibid.

⁹² Ibid.

dėl nagrinėjamos teisės pripažinimo ir vertinimo, galima teigti, jog nebuvo daug praktikos dėl 18 straipsnio 3 dalyje įtvirtintų teisės išpažinti savo religiją ar tikėjimą ribojimų pagrindų (tokių kaip visuomenės saugumas, viešoji tvarka, žmonių sveikata ar moralė bei kitų asmenų teisių ir laisvių apsauga) turinio bei taikymo vertinimo. Tačiau priėmus 1993 m. Pakto Komentarą ir pripažinus, kad teisė atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų gali būti sąžinės laisvės išraiška, buvo išaiškinta ir tai, kad 18 straipsnio ribojimų sąrašas yra baigtinis, todėl negalima 18 straipsnyje įtvirtintų teisių riboti kitais nei 18 straipsnio 3 dalyje įtvirtintais pagrindais (pvz., tokiais kaip nacionalinis saugumas). JT ŽTK pažymėjo, kad minėtieji ribojimai turi būti nustatyti įstatymu bei gali būti taikomi tik tiems tikslams, kuriems jie yra skirti, bei turi būti tiesiogiai susiję su siekiamu tikslu ir proporcingi specialiam poreikiui, kurio pagrindu jie taikomi.⁹³

Nors JT ŽTK jau 1993 m. pateikė 18 straipsnio 3 dalyje įtvirtintų ribojimų vertinimą, tačiau plačiau pakomentavo jų taikymo sąlygas iš esmės tik 2007 m., išnagrinėjęs individualią peticiją *Mr. Yeo-Bum Yoon and Mr. Myung-Jin Choi v. Republic of Korea*.⁹⁴ Išvadoje dėl šios peticijos aiškiai akcentuojamas ir išsamiai analizuojamas 18 straipsnyje įtvirtintų ribojimų taikymo klausimas, kuris iš esmės nebuvo nagrinėtas anksčiau. Nagrinėdamas individualią peticiją *Mr. Yeo-Bum Yoon and Mr. Myung-Jin Choi v. Republic of Korea*, JT ŽTK svarstė valstybės atstovų tvirtinimus, kad teisė atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų valstybėje yra nepripažįstama visuomenės saugumo interesais, tam kad būtų galima užtikrinti socialinį visuomenės ryšį. JT ŽTK, atsakydamas į tokį valstybės pareiškimą, pažymėjo kitų valstybių, kuriose yra įtvirtinta privaloma karinė tarnyba, teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų teisinio reglamentavimo praktiką. Be to, JT ŽTK nustatė netiesioginę užduotį valstybei, nepripažįstančiai teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų, įrodyti, jog individo teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų pagal Pakto 18 straipsnį pripažinimas sukeltų atitinkamų neigiamų pasekmių valstybei. JT ŽTK, nagrinėdamas valstybės siekį nepripažinti nagrinėjamos teisės, kai, valstybės teigimu, taip būtų užtikrinamas socialinis visuomenės ryšys bei lygiateisiškumas, pateikė išvadą, jog valstybės pagarba individų įsitikinimams bei jų skelbimui yra kaip tik vienas iš faktorių, lemiančių darnią ir stabilią pliuralistinę visuomenę. Valstybės veiksmai, atsisakant pripažinti teisę atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų, neįrodžius jų pagrįstumo

⁹³ Ibid.

⁹⁴ JT ŽTK 2007 m. sausio 23 d. išvada dėl individualios peticijos *Mr. Yeo-Bum Yoon and Mr. Myung-Jin Choi v. Republic of Korea*. Nos. 1321/2004 ir 1322/2004.

18 straipsnio 3 dalyje įtvirtintų ribojimų pagrindu, JT ŽTK pripažįstami pažeidžiančiais Pakto 18 straipsnį.⁹⁵

3.2.2. Teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų dualumas pagal Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 8 ir 18 straipsnius

Kadangi JT ŽTK ne kartą, pasiremdamas Pakto 8 straipsnio nuostatomis, paneigė galimybę pripažinti teisę atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų pagal Pakto 18 straipsnį, derėtų detaliau panagrinėti dualistinį šios teisės pripažinimo klausimą. Pirmąkart Pakto komentare JT ŽTK teisę atsisakyti atlikti karinę tarnybą pripažino sąžinės laisvės išraiškos forma ir taip pakeitė šios teisės neigimo poziciją į šios teisės pripažinimo poziciją. Be to, Pakto komentare, aiškinant Pakto turinį teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų atžvilgiu, nedaroma jokia nuoroda į Pakto 8 straipsnį. Kadangi šis Pakto komentaras yra vienas iš pagrindinių žingsnių pripažįstant teisę atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų⁹⁶, neklaidinga būtų, detaliau nagrinėjant JT ŽTK praktikos dualumą šios teisės pripažinimo kontekste, visas bylas padalyti į dvi dalis: JT ŽTK išvadas dėl individualių peticijų iki 1993 m. ir po 1993 metų.

Žmogaus teisių komiteto išvados dėl individualių peticijų iki 1993 metų

Galima pastebėti, kad pradinė JT ŽTK praktika, susijusi su teise atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų, buvo siaura ir kategoriška. Nuo pat pirmosios bylos 1981 m. iki 1993 m. ši teisė buvo neigiama. Pažymėtina ir tai, kad pirmosios JT ŽTK išvados ne itin argumentuojamos, neretai tiesiog teigiama, kad su nagrinėjama teise susiję pažeidimai nepatenka į Pakto apsaugos apimtį, arba byloje koncentruojamasi ne į pagrindinį teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų pripažinimo klausimą, bet į kitus pareiškėjo procesinių teisių pažeidimus, kurie, manytina, jau yra tik įgyvendinamos teisės pasekmė ir dėl to nėra pagrindinis bylos klausimas.⁹⁷

Kadangi Pakte nėra aiškios nuostatos, įtvirtinančios teisę atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų, JT ŽTK, teigdamas, jog Paktas neįtvirtina minėtosios teisės, tokią

⁹⁵ Ibid.

⁹⁶ Report of the High Commissioner submitted pursuant to Commission resolution 2000/34 on civil and political rights, including the question of: conscientious objection to military service. E/CN.4/2002/WP.2. 2002.

[http://www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/e06a5300f90fa0238025668700518ca4/4608238e8449fb7ec1256bc00050a262/\\$FILE/G0211428.pdf](http://www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/e06a5300f90fa0238025668700518ca4/4608238e8449fb7ec1256bc00050a262/$FILE/G0211428.pdf) [2007-02-28]; Report of the Office of High Commissioner for Human rights // Civil and political rights, including the question of: conscientious objection to military service. E/CN.4/2004/55. 2004.

[http://www.unhchr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/0/7ce2591e478971aec1256e680037b66a/\\$FILE/G0410972.pdf](http://www.unhchr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/0/7ce2591e478971aec1256e680037b66a/$FILE/G0410972.pdf) [2007-01-27].

⁹⁷ JT ŽTK 1990 m. sausio 9 d. išvada dėl individualios peticijos *C.B.D. v. The Netherlands*. No. 394/1989.

savo poziciją ne kartą grindė Pakto 8 straipsnio 3 dalies c punkto ii papunkčio nuostata, jog „jokia karinio pobūdžio tarnyba, o tose šalyse, kuriose pripažįstamas atsisakymas nuo karo tarnybos dėl įsitikinimų, – jokia tarnyba, įstatymo nustatyta asmenims, atsisakantiems nuo karo tarnybos dėl įsitikinimų, nelaikoma priverčiamuoju darbu“⁹⁸. Todėl kai buvo skundžiamasi dėl teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų pažeidimų pagal Pakto 18 straipsnį, JT ŽTK aiškino, jog Pakto 18 straipsnis, įtvirtinantis minties, sąžinės ir religijos laisvę, negali būti suprantamas kaip įtvirtinantis ir minėtąją teisę, nes 8 straipsnis paneigia valstybių įsipareigojimus pagal Paktą įtvirtinti šią teisę.

Taigi JT ŽTK teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų pripažinimo kelias prasidėjo dar 1981 m., išnagrinėjus *Muhonen v. Finland* individualią peticiją, kurioje JT ŽTK apskritai paneigė galimybę nagrinėti šią teisę konkrečiai 18 straipsnio kontekste.⁹⁹ Vėlesnėse bylose JT ŽTK pateikia siaurą išvadą, jog 18 straipsnis negali būti suprantamas kaip įtvirtinantis teisę atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų, remdamasis savo iniciatyva taikomomis 8 straipsnio 3 dalies b punkto ii papunkčio nuostatomis. Tad JT ŽTK *L.T.K. v. Finland* byloje pateikia išvadą, jog Paktas ne tik negarantuoja teisės atsisakyti atlikti karinės tarnybos, bet kad asmenys, atsisakantys atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų, yra baudžiami ne už jų įsitikinimus, kuriais prieštaraujama apskritai karinės jėgos panaudojimui, bet už atsisakymą atlikti karinę tarnybą.¹⁰⁰ Be to, jau *Jarvinen v. Finland* byloje JT ŽTK yra pažymėjęs, jog atsižvelgiant į tai, kad pagal Pakto 8 straipsnį tiek karinė tarnyba, tiek ją pakeičianti alternatyvi tarnyba nėra laikomos privalomuoju ar priverčiamuoju darbu¹⁰¹, Paktas nedraudžia valstybėms įtvirtinti privalomos karinės tarnybos instituto, net jeigu tai reikštų tam tikrų individų teisių apribojimus.¹⁰²

JT ŽTK, patvirtindamas valstybės teisę, bet ne pareigą įtvirtinti tiek karinės, tiek alternatyvios tarnybos institutą valstybėje, apeliuoja į valstybės institucijų diskreciją spręsti teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų pripažinimo klausimą, išnagrinėti, ar individo įsitikinimai prieštarauja Pakto 18 straipsnio nuostatomis. Neretai teisės pripažinimo atsakomybė perkeliama valstybei, tad JT ŽTK nemato nei būtinybės šį

⁹⁸ JT ŽTK 1990 m. rugpjūčio 15 d. išvada dėl individualios peticijos *Jarvinen v. Finland*. No. 295/1988; JT ŽTK 1985 m. liepos 5 d. išvada dėl individualios peticijos *L.T.K. v. Finland*. No. 185/1984.

⁹⁹ JT ŽTK 1985 m. balandžio 8 d. išvada dėl individualios peticijos *Muhonen v. Finland*. No. 89/1981.

¹⁰⁰ JT ŽTK 1985 m. liepos 5 d. išvada dėl individualios peticijos *L.T.K. v. Finland*. No. 185/1984.

¹⁰¹ JT ŽTK 1990 m. rugpjūčio 15 d. išvada dėl individualios peticijos *Jarvinen v. Finland*. No. 295/1988.

¹⁰² JT ŽTK 1988 m. lapkričio 5 d. išvada dėl individualios peticijos *R.T.Z v. The Netherlands*. No. 245/1987; JT ŽTK 1988 m. kovo 24 d. išvada dėl individualios peticijos *M.J.G. v. The Netherlands*. No. 267/1987; JT ŽTK 1991 m. lapkričio 18 d. išvada dėl individualios peticijos *T.W.M.B. v. The Netherlands*. No. 403/1990.

klausimą spręsti pats, nei nagrinėti jį pagal 18 straipsnį.¹⁰³ Vienintelis pozityvus aspektas nagrinėjamos teisės pripažinimo kontekste yra *Jarvinen* byloje pateikta, bet jau anksčiau JT ŽTK praktikoje suformuota pozicija, jog Pakto 26 straipsnis, įtvirtinantis diskriminavimo draudimo principą, gali būti taikomas ir Pakte neįtvirtintų teisių kontekste. Kitaip tariant, pripažįstama, jog gali būti nagrinėjami su teise atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų susiję diskriminavimo draudimo pažeidimai.

Žmogaus teisių komiteto išvados dėl individualių peticijų po 1993 metų (Pakto komentaro priėmimo)

Atsižvelgiant į Pakto komentaro turinį, atrodytų, jog po tokio Pakto interpretavimo turėjo įvykti esminis lūžis JT ŽTK praktikoje dėl teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų pripažinimo. Kyla natūralus klausimas, kaip yra iš tikrųjų. JT ŽTK teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų pripažinimas Pakto komentare atsispindi ir JT ŽTK praktikoje, visų pirma, pranešime *Brinkhof v. The Netherlands*, kuris buvo viešai pateiktas tą pačią dieną, kai buvo priimtas Pakto komentaras, bei vėlesnėse *Westerman v. The Netherlands*, *Mr. Yeo-Bum Yoon and Mr. Myung-Jin Choi v. Republic of Korea* bylose. Nors JT ŽTK Pakto komentaras laikytinas didele pažanga tarptautinėje teisėje pripažįstant teisę atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų, tačiau JT ŽTK išvados byloje, jog ir toliau nagrinėdamas bylas, susijusias su teise atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų, JT ŽTK ne itin išsamiai pats remdavosi šio komentaro nuostatomis.¹⁰⁴ Per pastaruosius dešimt metų iki 2007 metų JT ŽTK Pakto komentaru savo išvadose nepasirėmė nė karto.¹⁰⁵ Nors JT ŽTK pripažino teisę atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų, visgi dažnai teigė, kad valstybė, pripažįstanti teisę atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų, konkrečiu atveju pati sprendžia, suteikti ar nesuteikti individui CO statusą, ir nepripažinusi tokio statuso, gali bausti asmenis, nevykdančius karinės tarnybos įsipareigojimų. Tokios išvados darytinos iš JT ŽTK išvados *Westerman v. The Netherlands*, kurioje teigiama, jog Pakto 18 straipsnyje įtvirtinta sąžinės laisvė „nesuteikia teisės atsisakyti vykdyti visas įstatymais nustatytas pareigas, nei atleidžia asmenis nuo atsakomybės už tokių įsipareigojimų nevykdymą“¹⁰⁶. Tad iš esmės JT ŽTK pripažįsta šią teisę tik tose valstybėse, kuriose įstatymiškai ji yra įtvirtinta. Nėra

¹⁰³ JT ŽTK 1985 m. balandžio 8 d. išvada dėl individualios peticijos *Muhonen v. Finland*. No. 89/1981.

¹⁰⁴ JT ŽTK 1993 m. liepos 3 d. išvada dėl individualios peticijos *Brinkhof v. The Netherlands*. No. 402/1990; JT ŽTK 1999 m. gruodžio 13 d. išvada dėl individualios peticijos *Westerman v. The Netherlands*. No. 682/1996; JT ŽTK 2007 m. sausio 23 d. išvada dėl individualios peticijos *Mr. Yeo-Bum Yoon and Mr. Myung-Jin Choi v. Republic of Korea*. Nos. 1321/2004 ir 1322/2004.

¹⁰⁵ JT ŽTK 2007 m. sausio 23 d. išvada dėl individualios peticijos *Mr. Yeo-Bum Yoon and Mr. Myung-Jin Choi v. Republic of Korea*. Nos. 1321/2004 ir 1322/2004.

¹⁰⁶ JT ŽTK 1999 m. gruodžio 13 d. išvada dėl individualios peticijos *Westerman v. The Netherlands*. No. 682/1996.

aiškinamas 18 straipsnio turinys teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų kontekste, tik pakartojamos JT ŽTK Pakto komentaro nuostatos, jog valstybėse, kuriose įtvirtinta ši teisė, asmenys, siekiantys CO statuso pripažinimo, neturėtų būti diskriminuojami dėl skirtingos jų įsitikinimų prigimties.¹⁰⁷ Be to, kadangi nuo 1996 m. iki 2007 m. JT ŽTK iš esmės nagrinėjo peticijas tik dėl diskriminacinės alternatyvios tarnybos trukmės, buvo aiškinta, jog nagrinėjamas diskriminavimo pažeidimas nėra tiesiogiai susijęs su galimu 18 straipsnio pažeidimu, o ginčijamas su teise atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų susijęs pažeidimas nagrinėtas pagal Pakto 26 straipsnį, draudžiantį diskriminaciją, ir netgi pripažintas 26 straipsnio pažeidimas.¹⁰⁸

Pagrįsta būtų teigti, kad visa JT ŽTK praktika teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų kontekste apibendrinama dar visai neseniai, 2007 m. sausio mėn., JT ŽTK pateiktoje išvadoje dėl individualios peticijos *Mr. Yeo-Bum Yoon and Mr. Myung-Jin Choi v. Republic of Korea*.¹⁰⁹ Galima pasakyti, kad tiek ŽTK išvados šiame pranešime, tiek atskirosios ekspertų nuomonės kartu paėmus galėtų būti vertinamos kaip ŽTK praktikos, susijusios su teise atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų, trumpas sąvadas, todėl ją derėtų panagrinėti detaliau.

Apibendrinamas iki šios peticijos buvusią savo praktiką, ŽTK išvadoje dėl individualios peticijos *Mr. Yeo-Bum Yoon and Mr. Myung-Jin Choi v. Republic of Korea* pateikia naujausias teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų pripažinimo ir vertinimo tendencijas. Šioje peticijoje Pietų Korėjos pareiškėjai, skųsdamiesi dėl jų įkalinimo už atsisakymą atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų, ginčijo Pakto 18 straipsnio pažeidimą. JT ŽTK, remdamasis pareiškėjų tvirtinimu, jog reikalavimas atlikti karinę tarnybą prieštarauja jų nuoširdiems moraliniams ir etiniams įsitikinimams, išaiškina, jog lig tol kliūtimi pripažinti teisę atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų laikytas Pakto 8 straipsnis nei panaikina teisę atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų, nei įtvirtina valstybėms pareigą pripažinti šią teisę. Tačiau šiuo atveju JT ŽTK neapsiriboja 8 straipsnio interpretavimu, o pereina prie 18 straipsnio turinio aiškinimo, paminėdamas esmines JT ŽTK bylas,¹¹⁰ pabrėždamas, jog būtent šio straipsnio turinio ir jo tikslo interpretavimas reikšmingai evoliucionavo ir yra svarbus šios bylos kontekste. Joje

¹⁰⁷ Ibid.

¹⁰⁸ JT ŽTK 1997 m. liepos 11 d. išvada dėl individualios peticijos *Maille v. France*. No. 689/1996; JT ŽTK 1999 m. lapkričio 3 d. išvada dėl individualios peticijos *Venier and Nicolas v. France*. No. 690/1996 & 691/1996; JT ŽTK 1995 m. liepos 20 d. išvada dėl individualios peticijos *Foin v. France*. No 666/1995.

¹⁰⁹ JT ŽTK 2007 m. sausio 23 d. išvada dėl individualios peticijos *Mr. Yeo-Bum Yoon and Mr. Myung-Jin Choi v. Republic of Korea*. Nos. 1321/2004 ir 1322/2004.

¹¹⁰ JT ŽTK 1985 m. balandžio 8 d. išvada dėl individualios peticijos *Muhonen v. Finland*. No. 89/1981; JT ŽTK 1985 m. liepos 5 d. išvada dėl individualios peticijos *L.T.K. v. Finland*. No. 185/1984; JT ŽTK 1993 m. liepos 3 d. išvada dėl individualios peticijos *Brinkhof v. The Netherlands*. No. 402/1990; JT ŽTK 1999 m. gruodžio 13 d. išvada dėl individualios peticijos *Westerman v. The Netherlands*. No. 682/1996.

atkartojamos tiek JT ŽTK Pakto 18 straipsnio bendrojo komentaro nuostatos dėl teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų kildinimo iš pakto 18 straipsnio, tačiau aiškiai pripažįstama ir tai, kad pareiškėjų atsisakymas atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų, kurie yra neginčytini, yra tiesioginė religinių įsitikinimų išraiška, todėl asmens nuteisimas už atsisakymą atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų atitinkamai sumažina individo galimybę išpažinti savo religiją ir tikėjimą.

3.2.3. Probleminiai aspektai Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komiteto praktikoje

Įsitikinimų patikrinimo mechanizmų reikšmė

Pažymėtina, kad JT ŽTK, nagrinėdamas peticijas, susijusias su teise atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų, nemažai dėmesio skiria CO statuso pripažinimo procedūrai, taikomai pareiškėjo valstybėje, jos formalumų laikymuisi. JT ŽTK neretais atvejais, sprenddamas diskriminavimo klausimus alternatyvios tarnybos trukmės atžvilgiu, rėmėsi būtent CO statuso pripažinimo procedūrų ypatumais. JT ŽTK yra pažymėjęs, jog įsitikinimų deklaravimo mechanizmas „kaip toks nekelia didelių problemų, o kaip tik yra patogus administraciniu požiūriu, be to, pripažįstama, kad tokiu būdu daug didesnis asmenų ratas gali pasinaudoti teise atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų“¹¹¹. Šios CO statuso pripažinimo procedūros ypatumą patvirtina ir JT ŽTK pozicija, jog tokios procedūros įtvirtinimu gali būti pateisinama net dvigubai ilgesnė alternatyvios tarnybos trukmė.¹¹² Be to, JT ŽTK pripažįsta, jog itin reikšmingas ir pareiškėjo asmeninis dalyvavimas įsitikinimų patikrinimo procedūroje. Iš JT ŽTK išvados *Brinkhof v. The Netherlands* byloje, galima spręsti, kad nors svarstant asmens prašymą dėl CO statuso pripažinimo pagal valstybės įstatymus ir nereikalaujamas asmeninis pareiškėjo dalyvavimas, tačiau paties individo dalyvavimas gali būti suprantamas kaip įsitikinimų nuoširdumo įrodymas.¹¹³ Tad valstybėse, kuriose nėra įsitikinimų deklaravimo procedūros, JT ŽTK teigimu, individui nepakanka vien deklaruoti savo įsitikinimus, o būtina pereiti įsitikinimų nuoširdumo, tikrumo patikrinimo procedūrą.¹¹⁴

Be to, sprenddamas teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų pripažinimo klausimą, JT ŽTK, visų pirma, apeliuoja į valstybių laisvę apskritai pripažinti teisę atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų bei nacionalinių institucijų kompetenciją spręsti dėl CO statuso pripažinimo konkrečiu atveju. JT ŽTK pateikia

¹¹¹ JT ŽTK 1990 m. rugpjūčio 15 d. išvada dėl individualios peticijos *Jarvinen v. Finland*. No. 295/1988.

¹¹² Ibid.

¹¹³ JT ŽTK 1993 m. liepos 3 d. išvada dėl individualios peticijos *Brinkhof v. The Netherlands*. No. 402/1990.

¹¹⁴ Ibid.

išvadą, jog valstybės institucijos daug skrupulingiau įvertina prašymo pripažinti CO statusą aplinkybes ir faktus pagal valstybės teisės aktus nei galėtų JT ŽTK, tad tik jos yra atsakingos už kiekvieno prašymo dėl CO statuso pripažinimą teisėtu pagal nacionalinius įstatymus. Viena iš sąlygų, kuriomis JT ŽTK būtų pasiryžęs vertinti nacionalinių institucijų priimtą sprendimą dėl CO statuso pripažinimo konkrečiu atveju, yra papildomos aplinkybės, kurios liko neįvertintos nacionalinių institucijų.¹¹⁵

Diskriminavimas dėl įsitikinimų:

1) Asmenys, atsisakantys atlikti tiek karinę, tiek alternatyvią tarnybą

Valstybių praktikoje pripažįstama, kad kai kurios asmenų grupės, dažniausiai Jehovos liudytojų religinės bendruomenės nariai, dėl savo įsitikinimų absoliutumo bei bendruomenės ypatumų gali būti atleidžiami tiek nuo karinės, tiek nuo ją pakeičiančios alternatyvios tarnybos¹¹⁶ (toliau darbe asmenys, dėl savo įsitikinimų atleidžiami tiek nuo karinės, tiek nuo alternatyvios tarnybos, vadinami „absoliutaus CO statusą“ turinčiais asmenimis). Tad ir JT ŽTK praktikoje buvo atskleistas individų, siekiančių absoliutaus CO statuso, diskriminavimo Jehovos liudytojų atžvilgiu klausimas.

Pareiškėjų, kuriems valstybėje nepripažįstamas absoliutaus CO statusas, individualios peticijos buvo grindžiamos pacifistiniais įsitikinimais, kuriais prieštaraujama branduoliniam ginklavimuisi, peticijos paremtos įsitikinimais, jog jų valstybių armija, kurioje jie turėtų atlikti karinę tarnybą, yra kriminalinė organizacija, kadangi ji kelia grėsmę taikai ir branduolinio karo pavojų. Pareiškėjai pareigą atlikti karinę tarnybą vertina kaip sutikimą, kad juo būtų pasinaudojama kaip priemone vykdyti nusikaltimus taikai ir genocidą, nes individas būtų priverstas dalyvauti ruošiantis panaudoti branduolinį ginklą. Tokios nuostatos buvo paremtos NATO strategijomis, kurios numato branduolinio ginklo panaudojimo galimybę karinio konflikto metu. Kadangi pareiškėjų valstybės kariuomenė taip pat yra NATO struktūrų dalis, tad ji pareiškėjų buvo vertinama kaip besiruošianti branduoliniam karui, kuris yra neteisėtas pagal tarptautinę teisę.¹¹⁷

Taigi individualioje peticijoje *Brinkhof v. The Netherlands* buvo keliamas klausimas, ar gali būti pateisinamas valstybėje skirtingas nevienodų įsitikinimų, kuriais remiasi asmenys, siekiantys absoliutaus CO statuso pripažinimo, vertinimas. Šioje

¹¹⁵ JT ŽTK 1999 m. gruodžio 13 d. išvada dėl individualios peticijos *Westerman v. The Netherlands*. No. 682/1996.

¹¹⁶ JT ŽTK 1993 m. liepos 3 d. išvada dėl individualios peticijos *Brinkhof v. The Netherlands*. No. 402/1990.

¹¹⁷ JT ŽTK 1991 m. lapkričio 7 d. išvada dėl individualios peticijos *T. W. M. B v. The Netherlands*. No. 403/1990; JT ŽTK 1993 m. lapkričio 3 d. išvada dėl individualios peticijos *Mr. A. R. U. v. The Netherlands*. No. 509/1992.

individualioje peticijoje pareiškėjas skundėsi, kad jis yra diskriminuojamas Jehovos liudytojų atžvilgiu, nes šios bendruomenės nariai yra atleidžiami tiek nuo karinės, tiek nuo ją pakeičiančios alternatyvios tarnybos jų įsitikinimų pagrindu, tuo tarpu prieš branduolinį ginklą kovojantys pacifistai, kurių įsitikinimai prieštarauja bet kokiam dalyvavimui su karine veikla sietinoje veikloje, nėra atleidžiami nuo tokių tarnybų.¹¹⁸

JT ŽTK priklausymą Jehovos liudytojų bendruomenei vertina kaip objektyvų ir pagrįstą kriterijų šios religinės bendruomenės narius vertinti skirtingai, nes ši religinė bendruomenė yra glaudžiais ryšiais susieta socialinė grupė, kurioje galioja griežtos elgesio taisyklės, priklausymas jai yra vertinamas kaip stiprus įrodymas, kad atsisakymas atlikti karinę ar ją pakeičiančią tarnybą yra pagrįstas nuoširdžiais religiniais įsitikinimais. Visgi JT ŽTK laikosi nuomonės, kad valstybėje vienodai turėtų būti elgiamasi su stiprius įsitikinimus turinčiais asmenimis, kurie turi teisę atsisakyti atlikti karinę tarnybą. JT ŽTK, atsižvelgdamas į Pakto komentarą, pabrėžė, kad jei teisė atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų yra pripažįstama valstybėje, neturi būti jokios asmenų diferenciacijos pagal jų įsitikinimų prigimtį.

Iš JT ŽTK argumentacijos išvadoje dėl individualios peticijos *Brinkhof v. The Netherlands* galima spręsti, jog siekiant įrodyti, kad buvo pažeisti pareiškėjo įsitikinimai, bei siekiant, kad jis būtų pripažintas auka pagal Pakto 26 straipsnį, būtina įrodyti ne tik, kad jo įsitikinimai prieštarauja karinei tarnybai, bet kad jie kartu yra nesuderinami ir su alternatyvios tarnybos sistema. Deja, pareiškėjo pasirengimas būti įkalintam dėl savo įsitikinimų nebuvo pripažintas pakankamu įsitikinimų nuoširdumo įrodymu bei, JT ŽTK teigimu, šioje peticijoje nebuvo įrodyta, kad privilegijų teikimas Jehovos liudytojams neigiamai paveikė pareiškėjo teises.¹¹⁹ Tad galima pastebėti, kad šiuo atveju nustatytas galimas įsitikinimų nesuderinamumas su karine tarnyba, tačiau nespręstas pats teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų pripažinimo klausimas.¹²⁰

2) *Alternatyvios tarnybos trukmė*

JT ŽTK praktika atskleidžia, jog valstybės, pripažindamos individui CO statusą konkrečiu atveju, nustato jam pareigą atlikti alternatyvią tarnybą. Kadangi nacionaliniuose įstatymuose dažniausiai įtvirtinamas ilgesnis alternatyvios tarnybos nei karinės tarnybos trukmės terminas, neretai pareiškėjai, kuriems pripažintas CO statusas, kelia diskriminavimo draudimo pažeidimo klausimą asmenų, atliekančių karinę tarnybą,

¹¹⁸ JT ŽTK 1993 m. liepos 3 d. išvada dėl individualios peticijos *Brinkhof v. The Netherlands*. No. 402/1990.

¹¹⁹ Ibid.

¹²⁰ *Davidson J.S., Conte A., Davidson S., Burchill R.* Defining Civil and Political Rights: The Jurisprudence of the United Nations Human Rights Committee. Burlington: Ashgate Publishing Limited, 2004. P. 57.

atžvilgiu. JT ŽTK praktika atskleidžia, jog ilgesnė alternatyvios tarnybos trukmė neretai pateisinama įsitikinimų nuoširdumo patikrinimu ar apmokymų alternatyviai tarnybai atlikti būtinumu. JT ŽTK, vertindamas skirtingas bylų aplinkybes, pateikė nevienodą alternatyvios tarnybos trukmės vertinimą.

Nagrinėdamas peticijas dėl alternatyvios tarnybos trukmės diskriminacinio pobūdžio, JT ŽTK remdavosi Pakto 26 straipsniu ir akcentuodavo, jog, nors Paktas draudžia diskriminaciją ir garantuoja kiekvienam individui teisingumą, tačiau nedraudžia panašių situacijų vertinti skirtingai, kai toks skirtingas vertinimas paremtas pagrįstais ir objektyviais kriterijais.¹²¹ Tad JT ŽTK teigimu, valstybių nacionaliniuose įstatymuose nustatyti skirtumai tarp karinės tarnybos ir alternatyvios tarnybos yra pateisinami, jei jie paremti pagrįstais ir objektyviais kriterijais. Galima pastebėti viena, kad netgi tais atvejais, kai skundžiamas alternatyvios tarnybos terminas skirtingose peticijose buvo nurodomas toks pats, vienais atvejais toks terminas būdavo pripažįstamas objektyvus ir pagrįstas, kitais atvejais atvirkščiai. Taigi svarbu panagrinėti, kokios bylos aplinkybės lemdavo tokį JT ŽTK sprendimą.

JT ŽTK, nagrinėdamas *Jarvinen* peticiją bei svarstydamas, ar civilinės tarnybos trukmės prailginimas iki 16 mėnesių nėra diskriminacinis, atsižvelgė į nacionalinio įstatymo, prailginusio alternatyvios tarnybos terminą, *ratio legis*. Pagrindinis valstybės argumentas, pateisiantis dvigubai ilgesnę alternatyvią tarnybą, buvo tai, kad bus palengvinamos CO statuso pripažinimo sąlygos – įsitikinimų nuoširdumo tikrinimą atitinkamoje institucijoje pakeis įsitikinimų deklaravimo sistema, o įsitikinimų nuoširdumas bus tikrinamas asmens pasiryžimu atlikti dvigubai ilgesnę nei karinės tarnybos trukmę alternatyvią tarnybą.¹²² Tad prailgintą alternatyvios tarnybos trukmę JT ŽTK pateisino galimybe daug platesniam asmenų ratui apskritai pasinaudoti teise atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų. JT ŽTK teigimu, įtvirtinus naują CO statuso pripažinimo procedūrą, nebereikės asmenims įrodinėti savo įsitikinimų, bus išvengta administracinių formalumų, nors JT ŽTK pripažįsta, kad skirtinga alternatyvios tarnybos ir karinės tarnybos trukmė yra žalinga nuoširdžius įsitikinimus puoselėjantiems asmenims, kurie dėl savo įsitikinimų bus priversti pasirinkti bet kokios trukmės civilinę tarnybą.¹²³

¹²¹ JT ŽTK 1997 m. liepos 11 d. išvada dėl individualios peticijos *Maille v. France*. No. 689/1996; JT ŽTK 1999 m. lapkričio 3 d. išvada dėl individualios peticijos *Venier and Nicolas v. France*. No. 690/1996 & 691/1996; JT ŽTK 1995 m. liepos 20 d. išvada dėl individualios peticijos *Foin v. France*. No. 666/1995; JT ŽTK 1989 m. balandžio 6 d. išvada dėl individualios peticijos *Gueye v. Finland*. No. 196/1985.

¹²² JT ŽTK 1990 m. rugpjūčio 15 d. išvada dėl individualios peticijos *Jarvinen v. Finland*. No. 295/1988.

¹²³ *Ibid.*

Manytina, jog JT ŽTK, sprenddamas dėl prioritetų, daugiau dėmesio skyrė CO statuso pripažinimo formalumams, o ne CO statusą turinčių asmenų nediskriminaciniam vertinimui. Tokią poziciją patvirtina ir *Jarvinen v. Finland* atskirosios ekspertų nuomonės, kuriose įsitikinimų deklaravimo procedūra buvo įvertinta tik kaip siekis nubausti asmenį už jo įsitikinimus, nes tokia procedūra buvo pagrįsta administraciniu patogumu. Atskirosiose nuomonėse teigiama, jog pailgintu civilinės tarnybos terminu siekiama atkalbėti tikrus, stiprius įsitikinimus turinčius individus nuo teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų įgyvendinimo. Pateikiami kiti objektyvūs ir pagrįsti kriterijai, kuriais būtų galima pateisinti ilgesnę alternatyvios tarnybos trukmę, pavyzdžiui, specialių apmokymų poreikis, kad būtų įmanoma tinkamai atlikti tarnybines pareigas, paprastesnę alternatyvios tarnybos prigimtis.¹²⁴

Manytina, kad *Jarvinen v. Finland* išvados atskirosios ekspertų nuomonės turėjo reikšmės vėlesniam objektyvumo ir pagrįstumo kriterijų vertinimui, nes jau vėlesnėse išvadose ir JT ŽTK teigė, kad, nesant valstybėje įtvirtinto įsitikinimų deklaravimo mechanizmo, ilgesnę alternatyvios tarnybos trukmę gali būti pateisinama tokiais objektyviais ir pagrįstais kriterijais, kaip specifinė alternatyvios tarnybos prigimtis ar specialių apmokymų poreikis. Svarbu pabrėžti, kad JT ŽTK atkreipia dėmesį į tokių kriterijų konkretizavimą kiekvienu atveju, nes jo teigimu, nepakanka vien bendrai remtis šiais kriterijais, būtina detalizuoti, kaip jie pasireiškia kiekvienu atveju, atsižvelgiant į konkrečias bylos aplinkybes.¹²⁵ Be to, 2007 m. išvadoje JT ŽTK išaiškino, kad iš principo įmanoma ir, atsižvelgiant į valstybių praktiką, įprasta, nepažeidžiant privalomos karinės tarnybos instituto principų bei išsaugant ekvivalentiškas individo prievoles valstybei, panaikinti skirtumus, egzistuojančius tarp karinės ir alternatyvios tarnybos.¹²⁶

¹²⁴ Ibid.

¹²⁵ JT ŽTK 1997 m. liepos 11 d. išvada dėl individualios peticijos *Maille v. France*. No. 689/1996; JT ŽTK 1999 m. lapkričio 3 d. išvada dėl individualios peticijos *Venier and Nicolas v. France*. No. 690/1996 & 691/1996; JT ŽTK 1995 m. liepos 20 d. išvada dėl individualios peticijos *Foin v. France*. No 666/1995.

¹²⁶ JT ŽTK 2007 m. sausio 23 d. išvada dėl individualios peticijos *Mr. Yeo-Bum Yoon and Mr. Myung-Jin Choi v. Republic of Korea*. Nos. 1321/2004 ir 1322/2004.

4. EUROPOS TARYBOS ŽMOGAUS TEISIŲ APSAUGOS MECHANIZMAS – TEISĖ ATSISAKYTI ATLIKTI KARINĘ TARNYBĄ DĖL ĮSITIKINIMŲ

4.1. Europos Tarybos dokumentai

4.1.1. Bendra dokumentų apžvalga

Nors tarptautinė universali JT žmogaus teisių apsaugos sistema pradėjo formuotis anksčiau nei Europos regioninė, tačiau didelis JT narių skaičius, skirtingi interesai ir nesuderinamos ideologijos kliudė susitarti dėl valstybes įpareigojančių žmogaus teisių apsaugos standartų. Tokį susitarimą daug lengviau buvo pasiekti regioniniu mastu. Tad 1950 m. Europos Taryba (toliau – ET) parengė Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją (toliau – Konvencija), įsigaliojusią 1953 m., kurioje buvo kodifikuotos žmogaus teisės.¹²⁷ Visuotinai yra pripažįstamas Konvencijos unikalumas, jos pagalba sukurtos regioninės žmogaus teisių apsaugos sistemos veiksmingumas.¹²⁸ Konvencijoje įtvirtinamos pagrindinės žmogaus teisės ir laisvės, kartu ir su šiame darbe nagrinėjama teise siejama teisė į minties, sąžinės ir religijos laisvę. Nors tam tikros ET institucijos, kaip pažymima toliau darbe, teisę atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų kildina iš aukščiau minėtos teisės, įtvirtintos Konvencijos 9 straipsnyje,¹²⁹ vienintelė tiesioginė nuoroda į teisę atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų yra Konvencijos 4 straipsnyje, kuriame įtvirtinama nuostata, kad „privalomuoju ar priverčiamuoju darbu nelaikoma jokia karinė tarnyba arba tarnyba, kurios reikalaujama iš asmenų, atsisakančių nuo privalomosios karinės tarnybos dėl įsitikinimų, vietoj karinės tarnybos tose šalyse, kur toks atsisakymas yra pripažįstamas“¹³⁰.

Pokario metais vis daugiau Europos valstybių pripažino teisę atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų ir savo nacionalinėje teisėje įtvirtino atsisakymo atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų teisėtumą, todėl didėjo poreikis ją įtvirtinti ir tarptautinėje teisėje. 1967 m. ET Parlamentinė Asamblėja (toliau – ET PA) priėmė pirmąją rezoliuciją, pripažįstančią teisę atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų bei rekomenduojančią

¹²⁷ Akehurst M., Malanczuk P. Šiuolaikinės tarptautinės teisės įvadas. Vilnius: Eugrimas, 2000. P. 267-268.

¹²⁸ Jarašiūnas E. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija ir konstitucinė reikšmė. http://www.etib.lt/site_files/Lietuvos%20narystei%205/Egidijus%20Jarasiunas.doc [2007-02-01]

¹²⁹ 9 straipsnis

1. Kiekvienas turi teisę į minties, sąžinės ir religijos laisvę; tai teisė laisvai keisti savo religiją ar tikėjimą, taip pat tiek vienam, tiek kartu su kitais, viešai ar privačiai, laisvai skelbti savo religiją ar tikėjimą, laikant pamaldas, atliekant apeigas, praktikuojant tikėjimą ir mokant jo.

2. Laisvė skelbti savo religiją ar tikėjimą gali būti tik tiek apribojama, kiek yra nustatęs įstatymas ir kiek būtina reikia demokratinėje visuomenėje visuomenės saugumui, viešajai tvarkai, sveikatai ir moralei ar kitų asmenų teisėms ir laisvėms apsaugoti. Žiūrėta Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. Valstybės žinios. 1995. Nr. 40-98.

¹³⁰ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. Valstybės žinios. 1995. Nr.40 – 987.

ir valstybėms pripažinti šią teisę. Šioje rezoliucijoje įtvirtinama rekomendacinė nuostata, „jog dėl iš sąžinės kylančių priešasčių ar kitų gilių įsitikinimų, kylančių iš religinių, etinių, moralinių, humanitarinių, filosofinių ar panašių motyvų, individui turėtų būti suteikiama individuali teisė reikalauti būti atleistam nuo prievolės atlikti karinę tarnybą bei patvirtinama, jog ši teisė turėtų būti išvedama iš Konvencijos 9 straipsnio“¹³¹. ET PA į minties, sąžinės ir religijos laisvės problematiką teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų kontekste atkreipia dėmesį ir 1977 m. bei 2001 m. rekomendacijose.¹³² Tuo tarpu ET Ministrų Komitetas (toliau – ET MK) 1987 m. rekomendacijoje¹³³ taip pat patvirtino kiekvieno asmens, įpareigoto atlikti karinę tarnybą, bet dėl savo sąžinės prieštaravimų atsisakančio būti susijusiam su ginklų naudojimu, teisę būti atleistam nuo pareigos atlikti karinę tarnybą. Šiame ET MK dokumente įtvirtinami rekomendaciniai šios teisės įgyvendinimo principai, CO statuso pripažinimo procedūra ir reikalavimai alternatyviai tarnybai, kurie detalizuojami ir vėlesnėje 2001 m. ET PA rekomendacijoje.

Paminėtina, jog ET jau nuo 1984 m. yra siekiama priimti papildomą Konvencijos protokolą, kuriame būtų aiškiai suformuluota ir įtvirtinta teisė atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų.¹³⁴ ET PA 2001 m. rekomendacijoje skatino ET MK parengti papildomą Konvencijos protokolą, kuriuo teisė atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų būtų inkorporuota į Konvenciją. Nors šis protokolą lyg šiol nėra priimtas, sveikintina vien jau tai, kad matomos ET pastangos pripažinti šią teisę viena iš pagrindinių žmogaus teisių.¹³⁵ Bet kol toks protokolą nėra priimtas, pažymėtini konkretūs ET MK ir ET PA rezoliucijose ir rekomendacijose įtvirtinti teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų apsaugos rekomendaciniai standartai, susiję su teise

¹³¹ Parliamentary Assembly of the Council of Europe Resolution on the right of conscientious objection. No. 337/1967. 1967. <http://www.ebco-beoc.org/page/1uside/document/doc3coe.htm#Resolution%20337> [2007-02-20].

¹³² Parliamentary Assembly of the Council of Europe Recommendation on the right of conscientious objection to military service. No. 478/1967. 1967; Parliamentary Assembly of the Council of Europe Recommendation on the right of conscientious objection to military service. No. 816/1977. 1977; Parliamentary Assembly of the Council of Europe Recommendation on the exercise of the right of CO in CoE member states. No. 1518/2001. 2001. <http://www.ebco-beoc.org/page/1uside/document/doc3coe.htm#Resolution%20337> [2007-02-20].

¹³³ Committee of Ministers of the Council of Europe Recommendation to member states regarding conscientious objection to compulsory military service. No. R (87) 8. 1987. <http://www.ebco-beoc.org/page/1uside/document/doc3coe.htm#Recommendation%20Committee%20of%20Ministers> [2007-02-20].

¹³⁴ Amnesty international. Out of the margins: the right to conscientious objection to military service in Europe. <http://web.amnesty.org/library/Index/ENGEUR010021997?open&of=ENG-POL> [2006-12-20].

¹³⁵ NGOs in consultative status with the Council of Europe and interested in human rights Resolution on the recognition of the right of conscientious objection to military service adopted by the NGOs present at the 85th meeting of NGOs in consultative status with the Council of Europe and interested in human rights. 1996. [http://www.coe.int/t/e/human_rights/cddh/3_committees/07.%20other%20committees%20and%20working%20groups/05.%20conscientious%20objection%20\(dh-s-co\)/working%20documents/Resolution%20E%20on%20recognition%20right%20adopted%20by%20NGO%20\(25%20Sept%201996\).asp](http://www.coe.int/t/e/human_rights/cddh/3_committees/07.%20other%20committees%20and%20working%20groups/05.%20conscientious%20objection%20(dh-s-co)/working%20documents/Resolution%20E%20on%20recognition%20right%20adopted%20by%20NGO%20(25%20Sept%201996).asp) [2007-01-24].

būti informuotam apie teisę atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų, CO statuso pripažinimo procedūra, alternatyvios tarnybos garantijomis.

4.1.2. Europos Tarybos Ministrų Komiteto ir Parlamentinės Asamblėjos rekomendaciniai žmogaus teisių apsaugos standartai

Teisė būti informuotam apie teisę atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų

1987 m. ET MK įtvirtino rekomendacinę nuostatą, kad individai, privalantys atlikti karinę tarnybą, turėtų būti iš anksto tiesiogiai informuoti apie jų teises; valstybė turėtų suteikti tokią informaciją pati tiesiogiai ar perduoti tokias pareigas privatiems subjektams. Šiame dokumente teigiama, jog tokia informacija turėtų būti suteikiama laiku, kad pareiškimus dėl CO statuso pripažinimo būtų įmanoma pateikti atsižvelgiant į reikalavimą, kad pareiškimo nagrinėjimas turėtų įvykti iki įstojimo į kariuomenę. Pagal minėtąją rekomendaciją, tokia informacija turėtų būti teikiama ne tik asmenims, gavusiems šaukimą atlikti karinę tarnybą, bet ir karinę tarnybą atliekantiems asmenims, net ir nuolatiniais karinių pajėgų nariams,¹³⁶ nes pripažįstama, kad kiekvienas individas turi teisę atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų ne tik dar nepradėjęs savo karinės tarnybos, bet ir karinės tarnybos metu, tai reiškia, kad ši teisė nėra apribota laiko ar asmens statuso atžvilgiu.

Teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą pripažinimo procedūra

1987 m. ET MK rezoliucijoje įtvirtinamas sąžiningo proceso principas, pripažįstama tiek įsitikinimų deklaravimo procedūra, kuomet pripažįstant CO statusą preziumuojamas asmens įsitikinimų nuoširdumas ir tikrumas, tiek specialios institucijos vykdoma individo įsitikinimų nuoširdumo patikrinimo procedūra. Rekomenduojama, kad administracinė institucija priimanti sprendimą dėl CO statuso pripažinimo pirmąją instancija būtų visiškai atskirta nuo karinių institucijų.¹³⁷ Pabrėžiama asmens teisė į apeliaciją, institucijai priėmus neigiamą sprendimą dėl CO statuso pripažinimo, be to, teigiama, kad apeliacinė institucija turėtų būti atskirta nuo karinės administracijos ir būtų tokios sudėties, kuri užtikrintų šios institucijos nepriklausomumą.¹³⁸

¹³⁶ Parliamentary Assembly of the Council of Europe Recommendation on the exercise of the right of CO in CoE member states. No. 1518/2001. 2001.

<http://www.ebco-beoc.org/page/1uside/document/doc3coe.htm#Resolution%20337> [2007-02-20].

¹³⁷ Parliamentary Assembly of the Council of Europe Resolution on the right of conscientious objection. No. 337/1967. 1967. <http://www.ebco-beoc.org/page/1uside/document/doc3coe.htm#Resolution%20337> [2007-02-12].

¹³⁸ Committee of Ministers of the Council of Europe Recommendation to member states regarding conscientious objection to compulsory military service. No. R (87) 8. 1987. <http://www.ebco->

Alternatyvios tarnybos garantijos

ET MK 1987 m. rezoliucijoje teigiama, kad valstybės gali įtvirtinti karinę tarnybą pakeičiančią alternatyvią tarnybą, pabrėžiama, kad alternatyvios tarnybos trukmė turi būti pagrįsta, palyginus su karinės tarnybos trukme. Be to, alternatyvios tarnybos trukmė neturi būti baudžianti ir turi atitikti civilinės tarnybos prigimtį.¹³⁹ Rekomenduojama, kad be civilinės tarnybos valstybės narės gali įtvirtinti ir neginkluotą karinę tarnybą asmenims, kurių įsitikinimai prieštarauja ginklų naudojimui. Taip pat įtvirtinama rekomendacinė nuostata, kad individams, atliekantiems alternatyvią tarnybą, neturėtų būti suteikiamos mažesnės socialinės ir finansinės garantijos nei individams, atliekantiems karinę tarnybą. ET PA aiškina, jog teisinis reglamentavimas, susijęs su karinę tarnybą atliekančių ar atlikusių asmenų įsidarbinimo, karjeros ir pašalpų gavimo galimybėmis, turėtų būti atitinkamai taikomas ir asmenims, atliekantiems ar atlikusiems alternatyvią tarnybą.¹⁴⁰

4.2. Europos Žmogaus Teisių Teismo (Europos Žmogaus Teisių Komisijos) praktika

Priėmus 1950 m. Konvenciją, 1948 m. Deklaracijoje įtvirtintos žmogaus teisių apsaugos gairės buvo paverstos konkrečiais teisiniais įsipareigojimais Europos regiono mastu, kurių vykdymo kontrolė buvo pavesta specialiai sukurtoms tarptautinėms institucijoms. Iki 1998 m., kai įsigaliojo Konvencijos 11 Protokolas, Konvencijos įgyvendinimo mechanizmą sudarė du organai – tai Europos Žmogaus Teisių Komisija (toliau – EŽTKa) bei Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau – EŽTT). EŽTK pagrindinė funkcija buvo skundų filtravimas, o EŽTT – priimti sprendimus tose bylose, kurias jam perduoda EŽTK ar valstybių vyriausybės.¹⁴¹ Tad EŽTKa bei EŽTT bylos, susijusios su teise atsakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų, ir padės atskleisti nagrinėjamos teisės pripažinimo problematiką teisminėje praktikoje.

[beoc.org/page/1uside/document/doc3coe.htm#Recommendation%20Committee%20of%20Ministers](http://www.ebco-beoc.org/page/1uside/document/doc3coe.htm#Recommendation%20Committee%20of%20Ministers) [2007-02-20].

¹³⁹ Committee of Ministers of the Council of Europe Recommendation to member states regarding conscientious objection to compulsory military service. No. R (87)8. 1987. <http://www.ebco-beoc.org/page/1uside/document/doc3coe.htm#Recommendation%20Committee%20of%20Ministers> [2007-02-20].

¹⁴⁰ Parliamentary Assembly of the Council of Europe Recommendation on the exercise of the right of CO in CoE member states. No. 1518/2001. 2001.

<http://www.ebco-beoc.org/page/1uside/document/doc3coe.htm#Resolution%20337> [2007-02-20].

¹⁴¹ *Europos Tarybos informacijos biuras. Žmogaus teisės.*

http://www.etib.lt/?s=et_sritys&ss=zm_teises&lang=lt [2006-12-30]; *Jočienė D. Europos žmogaus teisių teismo nauja reforma: būtinybė, idėjos bei perspektyvos.* <http://www.tm.lt/getfile.aspx?dokid=2c203d5b-5667-4a9a-beae-091de601a56c> [2007-02-14].

Pradinę teisminę praktiką, susijusią su teise atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų, pradėjo formuoti EŽTKa. Paminėtina ir tai, kad daugelis peticijų, kuriose buvo skundžiamasi dėl nagrinėjamos teisės pažeidimo pagal Konvencijos 9 straipsnį, taip ir neperžengė priimtino barjero, be to, neretai dėmesys buvo sutelkiamas į procesinius skundų priimtino aspektus, o ne į pačios teisės pripažinimo problemą. Nors, kaip minėta, kitos ET institucijos teigia, jog teisė atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų galėtų būti kildinama iš Konvencijos 9 straipsnyje įtvirtintų minties, sąžinės ir religijos laisvės, EŽTKa bei EŽTT geriausiu atveju pripažįsta, kad su teise atsisakyti atlikti karinę tarnybą susiję klausimai patenka į 9 straipsnio veikimo sritį.

Ilgainiui EŽTKa įtvirtinta teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų nepripažinimo pozicija pagal Konvencijos 9 straipsnį aiškinama tuo, jog Konvencijos projekto rengėjai neturėjo nei tikslo, nei ketinimo pripažinti ar paneigti šią teisę, atsižvelgiant į tai, kad Konvencijos rengimo metu teisė atsisakyti atlikti karinę tarnybą nebuvo taip plačiai paplitusi, kaip tai yra šiuo metu. Teigiama, jog ET nesiekė pralengti laiko, nenorėjo įtvirtinti teisės, kurios pripažinimas buvo paliktas valstybių jurisdikcijai.¹⁴² Šiuo klausimu pažymėtina ir pačių teisminių institucijų pateikiama Konvencijos nuostatų, ypač 9 straipsnio, įtvirtinančio minties, sąžinės ir religijos laisvę, interpretacija teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų kontekste.

4.2.1. Teisės į minties, sąžinės ir religijos laisvę apsaugos apimtis

Konvencija minties, sąžinės ir religijos laisvę įtvirtina jos nedetalizuojant. Terminai “mintis”, “įsitikinimai”, “sąžinė” ir “religija” gali apimti didelę intelektinės ir dvasinės veiklos įvairovę.¹⁴³ Kadangi šiame dokumente nedetalizuojama, kokiose srityse gali pasireikšti šios laisvės, galima būtų teigti, jog šios laisvės apima iš esmės bet kokias idėjas, mintis, požiūrius ir įsitikinimus.¹⁴⁴ Tad ir EŽTKa pakankamai plačiai interpretuodama sąvokas “religija” ir “tikėjimas” bei apibrėždama Konvencijos 9 straipsnio veikimo sritį, aiškino, kad į šio straipsnio veikimo sritį patenka ir pacifistiniai, ir netgi veganistiniai įsitikinimai.¹⁴⁵

Visgi teisė puoselėti savo įsitikinimus įgyja praktinės reikšmės, kai kalbama apie tokių įsitikinimų išraišką. Kadangi minties, sąžinės ir religijos laisvė iš esmės laubiau yra

¹⁴² Christopher Decker D., Fresa L. The status of conscientious objection under article 4 of the European Convention on Human Rights. <http://www.law.nyu.edu/journals/jilp/issues/33/pdf/33n.pdf>. [2007-02-01].

¹⁴³ Gomien D. Trumpas Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos vadovas. Vilnius: Europos Tarybos informacijos ir dokumentacijos centras, 1995. P.51.

¹⁴⁴ Christopher Decker D., Fresa L. The status of conscientious objection under article 4 of the European Convention on Human Rights. <http://www.law.nyu.edu/journals/jilp/issues/33/pdf/33n.pdf> [2007-02-01].

¹⁴⁵ Dijk van P., Hoof van G.J. Theory and practice of the European Convention on human rights. Third edition. The Hague: Kluwer Law International, 1998. P. 548.

vidinės kategorijos, jos yra pastebimos ir įmanomos nustatyti, tik kai pasireiškia išorėje.¹⁴⁶ Tad svarbu išsiaiškinti, ar tokia išorinė sąžinės laisvės raiška, kaip pavyzdžiui, įsitikinimais grindžiamas atsisakymas atlikti karinę tarnybą, galėtų būti ginama Konvencijos 9 straipsnio prasme.

EŽTK *Arrowsmith v. United Kingdom* byloje pateikė ir ne kartą pakartojo savo poziciją dėl 9 apsaugos apimties. Taigi EŽTKa teigė, kad „9 straipsnis, visų pirma, įtvirtina asmeninių ir religinių įsitikinimų sferos, kuri dar yra vadinama *forum internum*, apsauga, be to, šis straipsnis gina ir veiksmus, kurie yra artimai susiję su tais įsitikinimais, tokius veiksmus kaip pamaldų laikymas ar laiko skyrimas religinėms apeigoms, kas yra laikoma įprastine religijos praktika“¹⁴⁷. Tad remiantis EŽTKa praktika, galima išskirti du teisės į minties, sąžinės ir religijos laisvę aspektus: 1) asmuo turi neribojamą sąžinės laisvę (*forum internum*), kuri gali būti dvejopo pobūdžio – pozityvią laisvę, kuri suteikia teisę laikytis tam tikrų įsitikinimų ir negatyvią laisvę, kurios pagrindu asmuo negali būti verčiamas pakeisti savo įsitikinimų; 2) asmuo turi teisę veikti pagal savo sąžinės laisvę (*forum externum*), bet ne kiekvienas elgesys pagrįstas tam tikrais įsitikinimais yra neribojamas ir patenka į 9 straipsnio apsaugos sritį.¹⁴⁸ Manytina, kad EŽTKa teiginys, jog pagal 9 straipsnį saugomi tik „veiksmi, kurie artimai susiję su šiais įsitikinimais“ apeliuoja į 9 straipsnio 1 dalies paskutiniąją dalį – „laisvę išpažinti savo religiją ir tikėjimą“. Tad sąžinės laisvė elgtis pagal savo įsitikinimus patenka į 9 straipsnio sritį tik tiek, kiek tų įsitikinimų reiškinys susijęs su religijos ar tikėjimo išpažinimu. Manytina, jog EŽTKa turėjo omenyje, jog idealistinės prigimties tikslai nepatenka į 9 straipsnio saugomų teisių sritį.¹⁴⁹ Tad pažymėtina, kad teisė atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų, galėtų būti pripažįstama kaip patenkanti į sąžinės laisvės apimtį, jei tie įsitikinimai būtų neatsiejamai susiję su jų išpažinimu.

¹⁴⁶ *Dijk van P., Hoof van G.J.* Theory and practice of the European Convention on human rights. Third edition. The Hague: Kluwer Law International, 1998. P. 541.

¹⁴⁷ EŽTKa 1983 m. gruodžio 15 d. sprendimas byloje *C v. United Kingdom*. No. 10358/83; EŽTKa 1984 m. liepos 5 d. sprendimas byloje *V v. The Netherlands*. No. 10678/83; EŽTKa 1995 m. vasario 22 d. sprendimas byloje *Van den Dungen v. The Netherlands*. No. 22838/93.

¹⁴⁸ *Dijk van P., Hoof van G.J.* Theory and practice of the European Convention on human rights. Third edition. The Hague: Kluwer Law International, 1998. P. 543-544.

¹⁴⁹ *Jacobs F.G., White R.C.* European Convention on human rights. Second edition. Oxford: Clarendon press, 1996. P. 212.

Sąžinės laisvės ribojimai teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų kontekste

Kadangi tiek EŽTKa, tiek EŽTT pripažino, kad teisė atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų bent jau patenka į 9 straipsnio veikimo sritį¹⁵⁰, pagrįsta būtų manyti, kad valstybė nėra visiškai laisva pagal Konvencijos 4 straipsnio 3 dalies b punkto nuostatas,¹⁵¹ pripažindama ar nepripažindama teisę atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų. Manytina ir tai, kad 4 straipsnio 3 dalies b punktas tik praplečia valstybės aiškinimo laisvę, bet tai dar nereiškia, kad valstybė ribodama teisę atsisakyti atlikti karinę tarnybą neturi tokių ribojimų pateisinti 9 straipsnio 2 dalyje įtvirtintais pagrindais.¹⁵²

Pažymėtina, kad Konvencijos 9 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, jog religijos ir tikėjimo išpažinimas gali būti valstybės ribojami visuomenės saugumo, viešosios tvarkos, žmonių sveikatos ir kitų asmenų teisių ir laisvių apsaugos pagrindais. Pažymėtina, jog valstybei yra sudėtinga pateisinti teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų apribojimą 9 straipsnyje įtvirtintais galimais pagrindais, nes šio straipsnio nuostatose nėra įtvirtinti kaip galimi ribojimai nei valstybės saugumas, nei karinė tarnyba kaip galimas teisėtus tikslas, pateisinantis sąžinės laisvės ribojimą.¹⁵³ Be to, EŽTT yra teigęs, jog valstybės gali veikti savo nuožiūra, tačiau siekdama pateisinti asmens teisių ir laisvių apribojimą, valstybė negali teisėtai remtis vien tik bendro pobūdžio būtinybe.¹⁵⁴

Tiek EŽTKa, tiek EŽTT nepripažino teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų pagal Konvencijos 9 straipsnį, tad dauguma bylų taip ir neperžengdavo priimtino barjero. Darytina išvada, jog daugeliu atveju nebuvo nagrinėjamas ir 9 straipsnio 2 dalyje įtvirtintų ribojimų taikymas pagal EŽTT praktikoje nusistovėjusius ribojimų teisėtumo bei būtinumo demokratiniame visuomenėje kriterijus teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų atžvilgiu. EŽTKa dažniausiai su teise atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų susijusius ribojimus, tokius kaip valstybės siekis užkirsti plataus masto karinės prievolės vengimą ar tiesiog užtikrinti karinės prievolės mechanizmo tinkamą įgyvendinimą, pripažino teisėtais ir nepažeidžiančiais

¹⁵⁰ EŽTKa 1984 m. spalio 11 d. sprendimas byloje *N v. Sweden*, No. 10410/83; EŽTKa 1991 m. kovo 7 d. sprendimas byloje *Autio v. Finland*. No. 17086/90; EŽTKa 1996 m. kovo 7 d. sprendimas byloje *Raninen v. Finland*. No. 20972/92.

¹⁵¹ Priverčiamuoju ar privalomuoju darbu nelaikoma: „[...] jokia karinė tarnyba arba tarnyba, kurios reikalaujama iš asmenų, atsisakančių nuo privalomosios karinės tarnybos dėl įsitikinimų, vietoj karinės tarnybos tose šalyse, kur toks atsisakymas yra pripažįstamas“. Žiūrėta Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. Valstybės žinios. 1995. Nr. 40-98.

¹⁵² *Dijk van P., Hoof van G.J.* Theory and practice of the European Convention on human rights. Second edition. Deventer – Boston: Kluwer Law and Taxation publishers, 1990. P. 398-399.

¹⁵³ *Dijk van P., Hoof van G.J.* Theory and practice of the European Convention on human rights. Second edition. Deventer – Boston: Kluwer Law and Taxation publishers, 1990. P. 398-399.

¹⁵⁴ *Gomien D.* Trumpas Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos vadovas. Vilnius: Europos Tarybos informacijos ir dokumentacijos centras. 1995. P. 40 – 41.

Konvencijos.¹⁵⁵ Galima būtų teigti, kad tik vieną kartą *Thlimmenos v. Greece* byloje EŽTT iš esmės nagrinėdamas pareiškėjo skundą pripažino, kad valstybės siekis dar kartą bausti nusikaltimą padariusį asmenį, kuris jau atliko bausmę už atsisakymą atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų, t.y. nepriimti į tam tikras pareigas, buvo pripažintas neteisėtu tikslu. Tad EŽTT pripažino diskriminavimo draudimo įsitikinimų pagrindu pažeidimą pagal Konvencijos 14 straipsnį kartu su 9 straipsniu ir nenagrinėjo atskirai pareiškėjo skundžiamo 9 straipsnio pažeidimo, argumentuodamas tuo, jog pareiškėjas skundėsi ne dėl nubaudimo už atsisakymą atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų, bet dėl to, kad jis buvo diskriminuojamas dėl jo teistumo.¹⁵⁶

4.2.2. Teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų dualumas pagal Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4 ir 9 straipsnius

EŽTKa praktikoje ilgainiui nusistovėjusi tradicija, nagrinėjant su teise atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų susijusius pažeidimus, remtis Konvencijos 4 straipsnio 3 dalies b punkto nuostata, atskleidžia tai, jog EŽTKa nebuvo linkusi teisę atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų kildinti iš Konvencijos 9 straipsnio nuostatų. Tad EŽTKa 4 straipsnio 3 dalies b punkto nuostatas interpretavo kaip neįpareigojančias valstybių pripažinti teisę atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų, t.y. vienos valstybėse ši teisė gali būti pripažįstama, o kitose gali būti ir nepripažįstama. Neretai EŽTKa, remdamasi tokiu šio straipsnio aiškinimu, įtvirtino savo poziciją nepripažinti, jog Konvencija įtvirtina šią teisę.

Taigi šio dualistinio teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų pripažinimo pagal Konvenciją klausimo analizę verta pradėti nuo vienos iš reikšmingiausių bylų *Grandrath v. Germany*. Ši 1966 m. byla yra pirmoji EŽTKa byla, kurioje buvo teigiama, jog Konvencija nereikalauja pripažinti teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų.¹⁵⁷ EŽTKa neabejojo, kad pareiškėjo atsisakymas atlikti alternatyvią tarnybą kyla iš nuoširdžių sąžinės prieštaravimų, taip pat pripažino, jog sąžinės, minties ir religijos laisvė yra įtvirtinta Konvencijos 9 straipsnyje, tačiau pažymėjo, kad Konvencija valstybių neįpareigoja valstybių individus atleisti nuo tokios tarnybos asmenis dėl jų įsitikinimų. Tokiai savo pozicijai pagrįsti EŽTKa savo iniciatyva

¹⁵⁵ EŽTKa 1966 m. gruodžio 12 d. sprendimas byloje *Grandrath v. Germany*. No. 2299/64; EŽTKa 1987 m. kovo 2 d. sprendimas byloje *G. v. The Netherlands*. No. 11850/85.

¹⁵⁶ EŽTT 2000 m. balandžio 6 d. sprendimas byloje *Thlimmenos v. Greece*. No. 34369/97.

¹⁵⁷ *Christopher Decker D., Fresa L.* The status of conscientious objection under article 4 of the European Convention on Human Rights. <http://www.law.nyu.edu/journals/jilp/issues/33/pdf/33n.pdf> [2007-02-01].

praplėtė skundo nagrinėjimo sritį ir, pasiremdamą Konvencijos 4 straipsniu, pripažino, jog nėra būtina skundo nagrinėti pagal Konvencijos 9 straipsnį. Taigi EŽTKa įtvirtino pamatus tolesnei praktikai nepripažinti teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų pagal Konvencijos 9 straipsnį. Tad ir vėlesnėse bylose vyrauja EŽTKa nuostata, jog valstybės pagal Konvencijos 4 straipsnio 3 dalies b punktą nėra įpareigosotos pagal Konvenciją atleisti individus tiek nuo karinės tarnybos, tiek nuo alternatyvios tarnybos dėl jų įsitikinimų.¹⁵⁸

Tad galima manyti, jog *Grandrath* byla tapo sektinu pavyzdžiu, kurio pėdomis ėjo (EŽTT) EŽTKa ne vienoje vėlesnėje byloje; taip patvirtinama neigiama šių teisminių institucijų pozicija dėl teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų pripažinimo pagal Konvenciją. Visgi nors ir išlaikant tendenciją nepripažinti minėtosios teisės pagal Konvenciją, įvyksta reikšmingas postūmis byloje *X. v. F.R.G.*, kurioje pareiškėjas savo religinių įsitikinimų pagrindu atsisakė atlikti tiek karinę, tiek karinę tarnybą pakeičiančią tarnybą, tiek pastarąją tarnybą pakeičiančią civilinę tarnybą. Šioje byloje EŽTKa nusprendė, kad Vokietijos Federalinė Respublika nustatė daug platesnes teisių garantijas nei reikalauja Konvencijos 9 straipsnis, kadangi Vokietijos įstatymai įtvirtino galimybę atlikti ne karinę tarnybą pakeičiančią, bet laisvąją (neapmokamą) civilinę tarnybą. Toks EŽTKa teiginys yra itin svarbus, nes patvirtinama, jog su teise atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų susiję pažeidimai yra daugiau nagrinėtini ne pagal 4 straipsnį, o pagal 9 straipsnį. Nors EŽTKa ir nepripažįsta šios teisės pagal Konvencijos 9 straipsnį, bet patvirtina valstybės įsipareigojimą, susijusį su minėtąja teise pagal Konvencijos 9 straipsnį.¹⁵⁹ Tuo labiau, kad šioje byloje EŽTKa visiškai nepaneigia teisės atsisakyti atlikti karinės tarnybos dėl įsitikinimų bei to, jog teisė atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų negali būti kildinama iš Konvencijos 9 straipsnio.

Pažangą teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų pripažinimo srityje galima įžvelgti ir 1983 m. byloje *N v. Sweden*, kurioje EŽTKa nusprendė, jog pareiškėjo skundas, susijęs su šia teise, patenka į Konvencijos 9 veikimo sritį, nors ši teisė ir nėra garantuojama Konvencijoje.¹⁶⁰ Tokią savo poziciją EŽTKa patvirtina ir vėlesniuose savo

¹⁵⁸ EŽTKa 1966 m. gruodžio 12 d. sprendimas byloje *Grandrath v. Germany*. No. 2299/64; EŽTKa 1973 m. sausio 11 d. sprendimas byloje *X v. Austria*. No. 5591/72; EŽTKa 1977 m. kovo 7 d. sprendimas byloje *Conscientious objectors v. Denmark*. No. 7565/76; EŽTKa 1977 m. liepos 5 d. sprendimas byloje *X. v. Federal Republic of Germany*. No. 7705/76; EŽTKa 1984 m. gegužės 9 d. sprendimas byloje *A. v. Switzerland*. No. 10640/83; EŽTKa 1984 m. spalio 11 d. sprendimas byloje *N v. Sweden*. No. 10410/83.

¹⁵⁹ *Christopher Decker D., Fresa L.* The status of conscientious objection under article 4 of the European Convention on Human Rights. <http://www.law.nyu.edu/journals/jilp/issues/33/pdf/33n.pdf> [2007-02-01]

¹⁶⁰ EŽTKa 1984 m. spalio 11 d. sprendimas byloje *N v. Sweden*. No. 10410/83.

sprendimuose.¹⁶¹ Galima užduoti tik retorinį klausimą, kodėl EŽTKa šioje byloje įtvirtinusi tokią pažangią nuostatą, tais pačiais metais priima sprendimą, kuriuo vėl sugrįžtama prie pradinės *Grandrath* pozicijos, jog Konvencija neįpareigoja valstybių įtvirtinti alternatyvią tarnybą, t.y. ir pripažinti teisę atsisakyti atlikti karinę tarnybą. Visiškai nenagrinėdama 9 straipsnio, bet vėl pasiremmdama Konvencijos 4 straipsniu, EŽTKa teigė, jog Konvencija negarantuoja teisės atsisakyti atlikti alternatyvią tarnybą, nes tiek karinė, tiek alternatyvi tarnyba nėra priverčiamasis ar privalomasis darbas Konvencijos prasme, todėl visiškai suderinamos su Konvencija.¹⁶²

Kaip ir *X v. F.R.G.* bei *Johansen v. Norwege* bylose, EŽTKa *A. v. Switzerland* byloje priėmė sprendimą, jog sprendama dėl 9 straipsnio pažeidimo teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų kontekste, turi jį nagrinėti kartu su 4 straipsniu, taigi vėl apeliuojama ne į 9 straipsnį, bet į 4 straipsnio 3 dalies b punktą. Remdamasi pastarąja Konvencijos nuostata, EŽTKa nebetvirtina, jog su šia teise susiję klausimai patenka į 9 straipsnio veikimo sritį, tiesiog nusprendžiama, jog Konvencija nesuteikia individams teisės būti atleistiems nuo karinės tarnybos dėl įsitikinimų, bet palieka kiekvienai valstybei spręsti pripažinti tokią teisę ar nepripažinti.¹⁶³ Taip patvirtinamas dar *Grandrath* byloje pradėtas formuoti teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų nepripažinimo pagrindas. Tad *A. prieš Šveicariją* byloje EŽTKa nusprendė, kad nei bausmė, paskirta pareiškėjui už tai, kad jis atsisakė atlikti karinę tarnybą, nei faktas, kad ta bausmė nebuvo sustabdyta, nepažeidžia Konvencijos 9 straipsnio.¹⁶⁴ Šioje byloje, kaip ir *Grandrath* byloje, EŽTKa savo iniciatyva taikė 4 straipsnį, nors pareiškėjas to ir neprašė, taip išplėsdama skundo ribas.

Pažymėtina ir tai, kad EŽTKa vienose bylose, kur pareiškėjas aiškiai skundžiasi dėl Konvencijos 9 straipsnio pažeidimo, neretai inicijavo 4 straipsnio taikymą byloje. Tačiau nagrinėdama skundus, kuriuose buvo skundžiamasi dėl asmens nuteisimo už atsisakymą atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų, EŽTKa neretai nepraplėsdavo skundo ribų ir nenagrinėdavo skundo nei pagal 4, nei 9 straipsnį, nors pripažindavo kitų Konvencijos straipsnių pažeidimus.¹⁶⁵

¹⁶¹ EŽTKa 1991 m. gruodžio 6 d. sprendimas byloje *Autio v. Finland*. No. 17086/90; EŽTKa 1996 m. kovo 7 d. sprendimas byloje *Raninen v. Finland*. No. 20972/92; EŽTT 2000 m. balandžio 6 d. sprendimas byloje *Thlimmenos v. Greece*. No. 34369/97; EŽTKa 1995 m. gegužės 22 d. sprendimas byloje *Heudens v. Belgium*. No. 24630/94, 22/05/1995.

¹⁶² EŽTKa 1985 m. spalio 14 d. sprendimas byloje *Johansen v. Norwege*. No. 10600/83.

¹⁶³ EŽTKa 1984 m. gegužės 9 d. sprendimas byloje *A. v. Switzerland*. No. 10640/83.

¹⁶⁴ EŽTKa 1984 m. gegužės 9 d. sprendimas byloje *A. v. Switzerland*. No. 10640/83.

¹⁶⁵ EŽTT 1984 m. gegužės 22 d. sprendimas byloje *Van der Sluijs, Zuiderveld and Klappe v. The Netherlands*. No. 9362/81, 9363/81, 9387/81; EŽTT 1984 m. gegužės 22 d. sprendimas byloje *De Jong, Baljet and Van den Brink v. The Netherlands*. No. 8805/79, 8806/79, 9242/81; EŽTT 1984 m. gegužės 22 d. sprendimas byloje *Duinhof and Duijf v. The Netherlands*. No. 9626/81, 9736/82.

EŽTKa pozicijos nevientisumas atsiskleidžia ir *G. v. The Netherlands* byloje, nagrinėjant pareiškėjo skundą dėl per ilgos alterantyvios tarnybos trukmės. Ši klausimą EŽTKa susiejo tik su 4 kartu su 14 straipsniu, draudžiančiu diskriminaciją. EŽTKa teigė, jog, nors Nyderlandai nėra įpareigoti pagal Konvencijos 4 straipsnį pripažinti pareiškėjui teisę atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų, nagrinėjamas skundas patenka į 4 straipsnio veikimo sritį kartu su 14 straipsniu.¹⁶⁶ Taigi EŽTKa vienais atvejais¹⁶⁷ šią teisę sieja su 9 straipsniu, teigdama, jog su ja susiję klausimai patenka į 9 straipsnio veikimo sritį, o kitu atveju, šios pozicijos net nepaneigdamas, teigia, jog ši teisė patenka į 4 kartu su 14 straipsniu veikimo sritį.

Pažymėtinos ir vėlesnės bylos, kuriose EŽTKa stengiasi laikytis pozicijos, jog teisė atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų visgi patenka į 9 straipsnio veikimo sritį, bet šis straipsnis daugiausiai nagrinėjamas diskriminacijos draudimo įsitikinimų pagrindu kontekste. EŽTKa šiose bylose pakartoja, jog nors 9 straipsnis neįtvirtina teisės atsisakyti atlikti karinės tarnybos dėl įsitikinimų, šis straipsnis gali būti nagrinėjamas kartu su 14 straipsniu.¹⁶⁸ Visgi tik vienintelėje byloje *Thlimmenos v. Greece* EŽTT pripažino 14 straipsnio kartu su 9 straipsniu pažeidimą. Šioje byloje EŽTT nusprendė, kad Jehovos liudytojas, kuris nebuvo priimtas į darbą dėl to, kad jis buvo nuteistas už atsisakymą užsivilkti karinę uniformą dėl įsitikinimų karinės tarnybos metu, buvo diskriminuojamas religijos pagrindu, nes su juo buvo elgiamasi taip pat, kaip ir su kitais sunkų nusikaltimą atlikusiais asmenimis. Be to, nors EŽTT ir pripažino, jog skundas patenka į 9 straipsnio tiek atskirai, tiek kartu su 14 straipsniu veikimo sritį, tačiau nematė būtinybės spręsti, ar pareiškėjo nepriėmimas į darbą dėl minėtojo teistumo nepažeidžia atskirai Konvencijos 9 straipsnio.

Turint omenyje tai, kas pasakyta anksčiau, EŽTKa teigimu, tam tikri valstybės veiksmai, kuriais nepažeidžiamos Konvencijos 9 straipsnio nuostatos, gali pažeisti 14 straipsnį kartu su 9 straipsniu.¹⁶⁹ Jei 9 straipsnio pažeidimas yra A, o 14 straipsnio kartu 9 straipsniu pažeidimas yra B, iš EŽTK aukščiau pasakytų teiginių galima teigti, jog EŽTKa tvirtina: nesant A, gali būti B. Tačiau kaip atskleidžia *Thlimmenos v. Greece* byla, EŽTT teigia, jog esant B, apskritai nebūtina spręsti, ar yra A. Taigi EŽTT, išsprendęs klausimą dėl 14 straipsnio kartu su 9 straipsniu pažeidimo, tvirtina, jog išnagrinėjus šį

¹⁶⁶ EŽTKa 1987 m. kovo 2 d. sprendimas byloje *G. v. The Netherlands*. No. 11850/85; EŽTKa 1987 m. kovo 2 d. sprendimas byloje *Van buitinen v. The Netherlands*. No. 11775/85.

¹⁶⁷ EŽTKa 1984 m. spalio 11 d. sprendimas byloje *N v. Sweden*. No. 10410/83; EŽTKa 1991 m. gruodžio 6 d. sprendimas byloje *Autio v. Finland*. No. 17086/90; EŽTKa 1996 m. kovo 7 d. sprendimas byloje *Raninen v. Finland*. No. 20972/92

¹⁶⁸ EŽTKa 1991 m. gruodžio 6 d. sprendimas byloje *Autio v. Finland*. No. 17086/90; EŽTKa 1991 m. gruodžio 6 d. sprendimas byloje *Julin v. Finland*. No. 17087/90.

¹⁶⁹ EŽTKa 1991 m. gruodžio 6 d. sprendimas byloje *Julin v. Finland*. No. 17087/90.

klausimą, nėra būtinybės nagrinėti pareiškėjo skundo atskirai pagal 9 straipsnį.¹⁷⁰ Manytina, kad EŽTT sprendžia nagrinėjamos teisės pripažinimo klausimą iš kito galo: pirmiausiai nagrinėjamas diskriminavimo draudimo minties, sąžinės ir religijos laisvės atžvilgiu klausimas, o pačios teisės į minties, sąžinės ir religijos laisvės apimties problema taip ir lieka neišspręsta. Šiuo metu yra keletas bylų, kuriose EŽTT sprendė priimtino klausimą dėl skundų, susijusių su teise atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų, ir buvo nuspręsta, jog pareiškėjų ginčijami pažeidimai, susiję su šia teise, kelia rimtų teisės ir fakto klausimų 9 straipsnio prasme, todėl šios individualios peticijos buvo pripažintos priimtinomis.¹⁷¹ Tad tikėtina, kad EŽTT teisminė praktika dar gali pasikeisti.

4.2.3. Probleminiai aspektai Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje

Diskriminavimas dėl įsitikinimų:

1) Asmenys, atsisakantys atlikti tiek karinę, tiek alternatyvią tarnybą

Pažymėtina, jog vienas iš esminių klausimų, kylančių EŽTT praktikoje, yra diskriminavimas dėl įsitikinimų teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų atžvilgiu. Iš EŽTT (EŽTKa) nagrinėtų bylų galime pastebėti, jog šiuo klausimu teiminė praktika yra įvairi. Vienais atvejais Jehovos liudytojai skųsdavosi, kad jie yra diskriminuojami jų įsitikinimų pagrindu, nes kitų religinių bendruomenių nariai buvo atleidžiami nuo alternatyvios tarnybos. Kitais atvejais – pareiškėjai, kurių valstybėse buvo išimtinai tik Jehovos liudytojai atleidžiami tiek nuo karinės, tiek nuo alternatyvios tarnybos, taip pat pareiškėjai, atsisakantys atlikti tiek karinę, tiek alternatyvią tarnybą, skundėsi esą diskriminuojami alternatyvią tarnybą atliekančių asmenų atžvilgiu.

Viena iš pirmųjų, jau minėtų bylų *Grandrath v. Germany* aktuali ir šiuo klausimu. Pagal Vokietijos įstatymus protestantų ir Romos katalikų dvasininkai buvo atleidžiami nuo karinės tarnybos, o taip pat ir nuo alternatyvios tarnybos, jei jie buvo iššventinti. Tuo tarpu kitų religijų dvasininkai, kartu ir Jehovos liudytojai, buvo atleidžiami nuo alternatyvios tarnybos, jei dvasininko pareigos buvo pagrindinė jo veikla ir jei jo funkcijos buvo ekvivalentiškos iššventintų protestantų ar Romos katalikų dvasininkų

¹⁷⁰ EŽTT 2000 m. balandžio 6 d. sprendimas byloje *Thlimmenos v. Greece*. No. 34369/97.

¹⁷¹ EŽTT 2006 m. gruodžio 12 d. sprendimas byloje *Bayatyan v. Armenia*. No. 23459/03; EŽTT 2005 m. vasario 1 d. sprendimas byloje *Gutl v. Austria*. No. 49686/99; EŽTT 2006 m. sausio 5 d. sprendimas byloje *Koppi v. Austria*. No. 33001/03.

funkcijoms.¹⁷² EŽTKa tvirtino, jog tam tikri skirtumai gali būti pateisinami ir nelaikomi diskriminacija Konvencijos 14 straipsnio prasme, tokiu atveju svarbus šių skirtumų pagrindimas. Šioje byloje nustatyta, jog valstybė minėtuojų apribojimu siekė išvengti didelio masto antplūdžio asmenų, siekiančių atsisakyti atlikti ir alternatyvią tarnybą.¹⁷³ Siekiant išvengti tokių pasekmių, įstatymuose buvo įtvirtintas reikalavimas, kad dvasininkas yra atleidžiamas nuo alternatyvios tarnybos tik tuo atveju, jei jo pareigos religinėje bendruomenėje reikalauja pastovaus lankymosi bendruomenės dvasininkijoje, todėl esminis kriterijus buvo ne religija, bet skirtingos dvasininkų funkcijos. Šio argumentavimo pagrindu EŽTKa nepripažino diskriminacijos religijos pagrindu, nors pažymėtina, jog EŽTKa neatkreipė dėmesio į tai, kad protestantų ir Romos katalikų dvasininkų nebuvo reikalaujama, jog jų pareigos religinėje bendruomenėje būtų pagrindinė jų veikla tam, kad jie būtų atleidžiami ir nuo alternatyvios tarnybos, skirtingai nei kitų religinių bendruomenių dvasininkų. Gali kilti abejonių, ar toks individų atskyrimas religijos pagrindu yra pateisinamas, o jei ir pateisinamas, tai ar tokiais argumentais, kokiais šiuo atveju rėmėsi ir pati EŽTKa.¹⁷⁴

Kitoje byloje *N v. Sweden* pareiškėjas skundėsi dėl diskriminacijos Jehovos liudytojų atžvilgiu, nes pastarieji buvo atleidžiami tiek nuo karinės, tiek nuo alternatyvios tarnybos. EŽTKa nusprendė, kad išskirtinė Jehovos liudytojų padėtis negali būti vertinama kaip diskriminuojanti kitus individus, tai pat atsisakančius atlikti tiek karinę, tiek alternatyvią tarnybą, remdamasi griežtomis privalomomis elgesio taisyklėmis, kuriomis reguliuojamos įvairios Jehovos liudytojų bendruomenės narių gyvenimo sferos bei kurių laikymasis užtikrinamas griežta neformalia visuomenine bendruomenės narių tarpusavio kontrole. EŽTKa pažymi, kad tokios bendruomenės taisyklės taip pat neleidžia jiems atlikti tiek karinę, tiek alternatyvią tarnybą. EŽTKa teigimu, priklausymas šiai religinei sektai yra objektyvus faktas, patvirtinantis pakankamai didelę tikimybę, kad šios bendruomenės nariai yra pagrįstai atleidžiami nuo karinės ar ją pakeičiančios tarnybos, o ne todėl, kad jie tiesiog siekia išvengti karinės tarnybos. EŽTKa patvirtino, jog nepagrįsta manyti, jog asmenys vien tam, kad išvengtų karinės ir alternatyvios tarnybos stoja į tokią religinę bendruomenę.¹⁷⁵ Tačiau EŽTKa paminėjo, kad to negalima būtų pasakyti apie kitus asmenis, kurie nepriklauso tokiai bendruomenei.¹⁷⁶ Darytina išvada, jog kitokios nei

¹⁷² Jočienė D., Čilinskas K. Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje. <http://www3.lrs.lt/owa-bin/owarepl/inter/owa/U0120826.pdf> [2006-12-28];

¹⁷³ Jacobs F.G., White R.C.A. European Convention on human rights. Second edition. Oxford: Clarendon press, 1996. P.218 – 219.

¹⁷⁴ Ibid.

¹⁷⁵ EŽTKa 1984 m. spalio 11 d. sprendimas byloje *N v. Sweden*. No. 10410/83.

¹⁷⁶ Ibid.

Jehovos liudytojų pacifistinės bendruomenės kelia mažesnę pasitikėjimą jų tvirtinimu, jog jų įsitikinimai nesuderinami tiek su karine, tiek su alternatyvia tarnyba.

Kitas aktualus klausimas, iškilęs EŽTKa nagrinėjant *Heudens v. Belgium* bylą, tas, ar Jehovos liudytojai, įsitikinimų pagrindu atsisakantys atlikti tiek karinę tarnybą, tiek alternatyvią tarnybą, taip pat nėra diskriminuojami jų įsitikinimų pagrindu.¹⁷⁷ Šioje byloje pareiškėjas teigė, kad individams, kurių moraliniai įsitikinimai prieštarauja tiek karinei tarnybai, tiek alternatyviai tarnybai, nėra nustatyta jokių specialių alternatyvių priemonių, tuo tarpu kitiems asmenims, kurie dėl kitokių savo įsitikinimų atsisako atlikti tik karinę tarnybą, suteikiamos alternatyvos, pavyzdžiui, galimybė atlikti neginkluotą ar kitokio pobūdžio alternatyvią tarnybą. EŽTKa pažymėjo, kad šiuo atveju pareiškėjas, dėl moralinių priešasčių atsisakantis atlikti tiek karinę, tiek alternatyvią tarnybą, siekia būti prilygintas asmenims, kurie dėl savo įsitikinimų atsisako atlikti karinę tarnybą, bet yra pasiruošę savo prievoles įgyvendinti civilinėje tarnyboje. EŽTKa teigimu, tokios dvi asmenų kategorijos negali būti sulyginamos 14 straipsnio prasme, todėl negali būti vienodai vertinamos. Kaip tik EŽTKa tvirtina: jei individai be pateisinamų priešasčių būtų atleidžiami nuo alternatyvios tarnybos, būtent tokiu atveju iškiltų diskriminacijos klausimas. EŽTKa pripažįsta, jog pareiga atlikti karinę tarnybą yra sunki našta visuomenei, kuri turi būti teisingai paskirstyta visuomenėje ir nuo jos gali būti atleista tik dėl svarių priešasčių. Be to, EŽTKa pažymi, kad pagal Belgijos įstatymus asmenims, kurių įsitikinimai prieštarauja karinei tarnybai, buvo suteikiamos įvairios galimybės, kad individas galėtų atlikti savo karinę prievolę valstybei, atsižvelgiant į jo moralines nuostatas, bet pareiškėjas tokiomis galimybėmis nepasinaudojo. EŽTKa patvirtina, jog tai, kad pagal Belgijos įstatymus negali būti atleidžiama tiek nuo karinės, tiek nuo ją pakeičiančios civilinės tarnybos, nepažeidžia Konvencijos 14 straipsnio kartu su 9 straipsniu. Tad galima daryti išvadą, kad valstybės ne tik kad neįpareigotos įtvirtinti alternatyvią tarnybą, bet gali netgi taikyti sankcijas už tokios tarnybos neatlikimą.¹⁷⁸

Byloje *Raninen v. Finland* EŽTKa taip pat sprendė Jehovos liudytojo diskriminavimo klausimą.¹⁷⁹ Buvo nagrinėjama, ar individai, kurie dėl įsitikinimų nesutinka atlikti tiek karinę, tiek alternatyvią tarnybą, yra diskriminuojami individų, kurie atsisako atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų, bet sutinka atlikti alternatyvią tarnybą, o vėliau ją nutraukia, atžvilgiu, nes pastariesiems asmenims yra skiriama mažesnė bausmė. Tenka pastebėti, kad EŽTKa atskyrė aukščiau minėtą *Heudens v. Belgium* bylą nuo nagrinėjamos bylos, nes šioje byloje pareiškėjas siekė būti sulyginamas ne su asmenimis,

¹⁷⁷ EŽTKa 1995 m. gegužės 22 d. sprendimas byloje *Heudens v. Belgium*. No. 24630/94.

¹⁷⁸ Ibid.

¹⁷⁹ EŽTKa 1996 m. kovo 7 d. sprendimas byloje *Raninen v. Finland*. No. 20972/92.

kurie pasiryžę atlikti alternatyvią tarnybą, bet su asmenimis, kurie atsisako atlikti tiek karinę, tiek alternatyvią tarnybą, nors iš pradžių ir buvo pasiryžę atlikti alternatyvią tarnybą. EŽTKa pripažino, jog pareiškėjas buvo panašioje situacijoje kaip ir tie asmenys, kurie savo prieštaravimus karinei prievolei išreiškė vėlesnėje stadijoje. Taip pat EŽTKa, remdamasi Suomijos institucijų tvirtinimu, jog sunku yra sukurti bausmių skyrimo sistemą, kuri būtų teisinga visiems asmenims, atsisakantiems atlikti alternatyvią tarnybą, nusprendė, jog 18 dienų ilgesnė bausmė nei įprastai skiriama asmenims, kurie savo įsitikinimus pareiškia vėlesnėje stadijoje, nebuvo tokios trukmės, kad ją galima būtų pripažinti kaip diskriminacinę.¹⁸⁰

2) *Alternatyvios tarnybos trukmė*

Tai, kad valstybės įtvirtina teisę atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų, dar negarantuoja tinkamo šios teisės įgyvendinimo. Vienas iš labiausiai diskutuotinių klausimų šiuo aspektu yra alternatyvios tarnybos trukmė ir jos santykis su karinės tarnybos trukme. Dviejose olandų pareiškėjų bylose *G v. The Netherlands* ir *Van Buitenen v. The Netherlands* pareiškėjai tvirtino, kad jie buvo diskriminuojami jų įsitikinimų pagrindu, nes iš jų buvo reikalaujama atlikti 18 mėnesių civilinę tarnybą, kurios trukmė buvo ilgesnė nei 12 mėnesių karinės tarnybos trukmė, kas jų manymu, pažeidė Konvencijos 9 ir 4 straipsnius kartu su 14 straipsniu.¹⁸¹ EŽTKa teigė, kad nors Nyderlandai nėra įpareigoti pagal Konvencijos 4 straipsnį pripažinti pareiškėjui CO statusą, pareiškėjo skundas visgi patenka į 4 straipsnio nagrinėjimo sritį ir šiuo atveju kartu šis straipsnis taikytinas su 14 straipsniu. EŽTKa patvirtina, jog tam tikrais aspektais asmenys atliekantys karinę tarnybą pakeičiančią civilinę tarnybą yra panašioje padėtyje kaip ir karinę tarnybą atliekantys asmenys. EŽTKa atsižvelgė į nacionalinių teismų argumentavimą dėl skirtingo pareiškėjo vertinimo, t.y. į tai, kad karinę tarnybą pakeičianti civilinė tarnyba buvo vertinama apskritai kaip mažiau sunki tarnyba, ir nusprendė, kad ilgesnė alternatyvios tarnybos trukmė yra teisėta ir proporcinga, atsižvelgiant į skirtingą karinės ir alternatyvios tarnybos prigimtį, todėl nepažeidžia Konvencijos nuostatų.¹⁸²

Julin v. Finland bei *Autio v. Finland* bylose EŽTKa pakartoja savo argumentaciją, jog skirtingas faktų vertinimas turi būti objektyviai ir pagrįstai pateisinamas, bei palygino karinę tarnybą su ją pakeičiančia civiline tarnyba. EŽTKa atkreipia dėmesį į valstybių

¹⁸⁰ EŽTKa 1996 m. kovo 7 d. sprendimas byloje *Raninen v. Finland*. No. 20972/92.

¹⁸¹ EŽTKa 1987 m. kovo 2 d. sprendimas byloje *G. v. The Netherlands*. No. 11850/85; EŽTKa 1987 m. kovo 2 d. sprendimas byloje *Van Buitenen v. The Netherlands*. No. 11775/85.

¹⁸² EŽTKa 1987 m. kovo 2 d. sprendimas byloje *G. v. The Netherlands*. No. 11850/85.

aiškinimo laisvę spręsti, kaip ir kokia apimtimi panašios situacijos turėtų būti vertinamos pagal nacionalinę teisę. Tokia aiškinimo laisvė priklauso nuo bylos aplinkybių, objekto ir jos pagrindo.¹⁸³ EŽTKa, kaip ir kitose savo bylose, pabrėžė, kad bet kokia privaloma karinė tarnyba yra sunki piliečių prievolė valstybei, kuri gali būti priimtina tik, jei ji yra lygiai paskirstyta visuomenėje, ir bet kokios išimtys iš šios tarnybos turi būti pagrįstos rimtu pagrindu.¹⁸⁴ EŽTKa pripažino, kad netgi dvigubai ilgesnė (16 mėnesių trukmės) alternatyvi tarnyba nėra diskriminacinė. Tokį savo sprendimą EŽTKa priėmė, remdamasi valstybės atstovų tvirtinimu, jog bus įtvirtinta įsitikinimų deklaravimo procedūra, tad įsitikinimų nuoširdumas bus tikrinamas ne atitinkamoje valstybės institucijoje, bet asmens pasiryžimu atlikti ilgesnę alternatyvią tarnybą. Nors EŽTKa ir pripažino, kad individams, kurių nuoširdūs įsitikinimai neleidžia atlikti trumpesnės trukmės karinės tarnybos, gali laikyti dvigubai ilgesnį civilinės tarnybos terminą nepagrįstu.¹⁸⁵

Teisė atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų saviraiškos laisvės kontekste

EŽTT praktikoje, nagrinėjant su teise atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų susijusius klausimus, išryškėja ir kitos nuo minties, sąžinės ir religijos laisvės neatsiejamos – saviraiškos laisvės – apsaugos problematika pagal Konvenciją. Jei pagal 9 straipsnį apsauga teikiama tik tokiai nuomonei, kuri atspindi individo sąžinės įsitikinimus, tuo tarpu 10 straipsnis užtikrina bet kokios nuomonės išraiškos laisvę, nors tokios saviraiškos laisvės apimtis gali priklausyti nuo išreiškiamos nuomonės. Pažymėtina, kad ne visos priemonės, kuriomis išreiškiama nuomonė yra saugomos pagal 10 straipsnį. Saugomos tik tos, kurios turi esminės reikšmės nuomonės išreiškimui. Taigi 10 straipsnyje įtvirtinta teisių apsauga taip pat nėra absoliutaus pobūdžio.¹⁸⁶

Tad svarbu išsiaiškinti, kaip EŽTT vertina saviraiškos laisvę informacijos, susijusios su atsisakymu atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų, skleidimo kontekste. Šiuo aspektu yra svarbi su teise atsisakyti atlikti karinę tarnybą susijusi teisė skleisti informaciją, nuomonę apie galimybę pasinaudoti tokia teise, taip pat asmenų, potencialiai galinčių atsisakyti atlikti karinę tarnybą, teisė būti informuotiems apie galimybę atsisakyti

¹⁸³ EŽTKa 1991 m. gruodžio 6 d. sprendimas byloje *Autio v. Finland*. No. 17086/90; EŽTKa 1991 m. gruodžio 6 d. sprendimas byloje *Julin v. Finland*. No. 17087/90.

¹⁸⁴ EŽTKa 1984 m. spalio 11 d. sprendimas byloje *N v. Sweden*. No. 10410/83; EŽTKa 1991 m. gruodžio 6 d. sprendimas byloje *Autio v. Finland*. No. 17086/90; EŽTKa 1991 m. gruodžio 6 d. sprendimas byloje *Julin v. Finland*. No. 17087/90; EŽTKa 1996 m. kovo 7 d. sprendimas byloje *Raninen v. Finland*. No. 20972/92; EŽTKa 1995 m. gegužės 22 d. sprendimas byloje *Heudens v. Belgium*. No. 24630/94, 22/05/1995.

¹⁸⁵ EŽTKa 1991 m. gruodžio 6 d. sprendimas byloje *Julin v. Finland*. No. 17087/90.

¹⁸⁶ *Dijk van P., Hoof van G.J.* Theory and practice of the European Convention on human rights. Third edition. The Hague: Kluwer Law International, 1998. P. 568

atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų. Tad bet kokie saviraiškos priemonių ribojimai gali riboti individo laisvę gauti ir skleisti informaciją.

Šiuo aspektu yra reikšminga *Vereinigung demokratischer Soldaten Osterreichs and Gubi v. Austria* byla¹⁸⁷, kurioje buvo nagrinėjamas valstybės institucijų atsisakymo leisti platinti mėnesinį žurnalą „Der Igel“, skirtą kareiviams, tarnaujantiems Austrijos armijoje, teisėtumo ir pagrįstumo klausimas Konvencijos prasme. EŽTT teigimu, valstybės praktika, kai visi kiti periodiniai žurnalai nėra draudžiami kareivinėse, išskyrus „Der Igel“, gali būti suprantama kaip kišimasis į kiekvieno asmens teisę skleisti informaciją ir idėjas ir būti informuotam. EŽTT patvirtino pareiškėjų argumentus, jog atsisakant leisti platinti „Der Igel“ žurnalą kareivinėse buvo siekiama užkirsti kelią armijai priešiško požiūrio skleidimui kareivinėse. EŽTT pažymėjo, kad „Der Igel“ neskatino žiaurumo, nepaklusimo ar įstatymų pažeidimo, patvirtino, kad tame žurnale buvo pateikta informacija apie skundų ir apeliacijų procedūras, tokių skundų problematiką, siūlomas reformas. Nors šio žurnalo turinys buvo pripažintas kaip pakankamai polemikas, tačiau EŽTT nusprendė, jog juo nebuvo peržengtos paprasto idėjų svarstymo ribos, patvirtinant, jog tai turi būti toleruojama demokratinėje valstybėje.¹⁸⁸

Byloje *Vereinigung demokratischer Soldaten Osterreichs and Gubi v. Austria* EŽTT pažymi, kad saviraiškos laisvė apima ir informaciją bei idėjas, kurios žeidžia, šokiruoja ar net trikdo valstybę ar tam tikrus visuomenės sluoksnius, nes tokie yra pliuralizmo, tolerancijos, liberalizmo požymiai, be kurių negali egzistuoti demokratinė visuomenė. Be to, EŽTT pastebėjo, jog tik išimtinai „Der Igel“ negalėjo būti platinamas kareivinėse, kas sumažino galimybę plėsti šio žurnalo skaitytojų ratą karines pareigas atliekančių asmenų bendruomenėje. EŽTT teigė, jog žurnalo platinimo ribojimai galėtų būti pateisinami tik esant imperatyviam būtinumui, kadangi saviraiškos laisvės išimtys gali būti aiškinamos tik siaurinamai. Tad EŽTT nusprendė, jog gynybos ministro atsisakymas įtraukti „Der Igel“ į kariuomenėje platinamų žurnalų sąrašą buvo įstatymu nustatyta priemonė, tačiau neproporcinga valstybės siekiui užtikrinti drausmę kareivinėse, todėl pažeidė Konvencijos 10 straipsnį.¹⁸⁹

Pažymėtina, jog EŽTT ypatingą dėmesį skiria ne tik informacijos priemonių ribojimo teisėtumui ir būtinumui demokratinėje visuomenėje, skleidžiamos informacijos turiniui, bet ir sąlygoms, kuriomis buvo platinama atitinkama informacija.¹⁹⁰ EŽTK dar

¹⁸⁷ EŽTT 1994 m. gruodžio 19 d. sprendimas byloje *Vereinigung demokratischer Soldaten Osterreichs and Gubi v. Austria*. No. 15153/89.

¹⁸⁸ Ibid.

¹⁸⁹ Ibid.

¹⁹⁰ EŽTT 2006 m. lapkričio 9 d. sprendimas byloje *Duzgoren v. Turkey*. No. 56827/00; EŽTT 2006 m. lapkričio 9 d. sprendimas byloje *Koc and Tambas v. Turkey*. No. 50934/99.

Arrowsmith v. The United Kingdom byloje nusprendė, kad draudimas platinti informacinius lankstinukus kareiviams, skatinančius kariškius dezertyuoti iš karinės stovyklos Šiaurės Airijoje, nebuvo pripažintas kaip pažeidžiantis 9 straipsnį ar 10 straipsnį. EŽTKa nusprendė, jog tokie pareiškėjos veiksmai išreiškė asmeninę nuomonę, kuri gali būti, kaip pripažino EŽTKa, ribojama visuomenės saugumo interesais, nes jos pareiškimai buvo daugiau politiniai, nors ir motyvuojami pacifistiniais pagrindais, tad taip pat tokių veiksmų nepripažino pacifistinių įsitikinimų išraiška.¹⁹¹

Taigi galime pastebėti, kad ne visos įsitikinimų raiškos yra saugomos pagal Konvencijos 10 ir 9 straipsnius. Be to, pastebima, kad gali būti susiduriama ir su tokia situacija, kai teisė skelbti savo religiją ir tikėjimą pereina į teisę skleisti ir veikti pagal savo įsitikinimus. Tuomet neaišku, kuriomis nuostatomis galima remtis siekiant pateisinti šių teisių ribojimus. Tad tam tikrais atvejais gali būti sunku rasti tą ribą tarp teisės išpažinti, skelbti savo įsitikinimus pagal 9 Konvencijos straipsnį, reglamentuojantį teisę į minties, sąžinės ir religijos laisvę, bei teisės skleisti informaciją, įtvirtintos Konvencijos 10 straipsnyje.¹⁹² Nors atskirais atvejais tam tikri veiksmai galėtų būti vertinami ir minties, sąžinės bei religijos laisvės, ir saviraiškos laisvės kontekste, tai neišsprendžia Konvencijos 9 ir 10 straipsnių garantuojamos apsaugos atskirties klausimo.

5. JUNGTINIŲ TAUTŲ IR EUROPOS TARYBOS ŽMOGAUS TEISIŲ APSAUGOS MECHANIZMŲ PALYGINIMAS – TEISĖ ATSIŠAKYTI ATLIKTI KARINĘ TARNYBĄ DĖL ĮSITIKINIMŲ

5.1. Jungtinių Tautų ir Europos Tarybos rekomendacinių žmogaus teisių apsaugos dokumentų palyginimas

Istorinis aspektas

Tiek Konvencija, tiek Paktas tarptautinėje teisėje yra pripažįstami vienais iš svarbiausių valstybių konvencinius išipareigojimus reglamentuojančių tarptautinių dokumentų, kuriuose įtvirtinamos pagrindinės žmogaus teisės, jų tarpe ir teisė į minties, sąžinės ir religijos laisvę.¹⁹³ Nors nei Konvencijoje, nei Pakte teisė atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų ir nėra tiesiogiai įtvirtinta kaip viena iš fundamentalių žmogaus teisių, tačiau jau 1967 m. ET PA buvo pirmoji tarptautinės organizacijos institucija

¹⁹¹ *University of Minnesota. Human rights library, Cristián Daniel Sahli Vera et al. v. Chile.* <http://www1.umn.edu/humanrts/cases/43-05.html>[2007-02-14].

¹⁹² *Dijk van P., Hoof van G.J.* Theory and practice of the European Convention on human rights. Second edition. Deventer – Boston: Kluwer Law and Taxation publishers, 1990. P. 407.

¹⁹³ *Andrews J.A., Hines W.D.* International protection of human rights. London: Mansell publishing limited, 1987. P. 3-4, 31.

teisiškai pripažinusi šios teisės kildinimą iš Konvencijos 9 straipsnio nuostatų, įtvirtinančių minties, sąžinės ir religijos laisvę.¹⁹⁴ Po šios rezoliucijos sekė taip pat itin reikšminga 1987 m. ET MK rekomendacija, kurioje nustatomi pagrindiniai rekomendaciniai teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų apsaugos principai ir garantijos. Taip pastebimas Europos regiono pirmavimas žmogaus teisių apsaugos srityje ir teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų pripažinimo kontekste. Tikėtina, kad ryžtingi ET institucijų veiksmai paskatino ir JT institucijas tobulinti JT žmogaus teisių apsaugos sistemą: jau 1987 m. priimta JT ŽTKa rezoliucija, kurioje atsisakymas atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų pripažįstamas kaip teisėtas teisės į minties, sąžinės ir religijos laisvę įgyvendinimas.¹⁹⁵

Vienas iš svarbiausių tarptautinės teisės šaltinių, kuriame pripažįstama teisė atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų, yra 1993 m. Pakto komentaras, kuriame aiškinama, kad teisė atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų gali būti kildinama iš Pakto 18 straipsnio nuostatų, kiek pareiga panaudoti ginkluotą jėgą gali rimtai pažeisti asmens sąžinės laisvę ir teisę išpažinti savo religiją ir tikėjimą. Po tokio JT ŽTK Pakto nuostatų interpretavimo JT ŽTKa priėmė ne vieną rezoliuciją, skatinančią valstybes pripažinti ir tinkamai įtvirtinti šią teisę nacionalinėje teisėje, tuo tarpu manytina, kad ET, visad pirmavusi žmogaus teisių apsaugos srityje, pastaraisiais metais atsilieka.¹⁹⁶ Be to, ir ET bandymai tarptautinėje teisėje susiformavusius rekomendacinius standartus įtvirtinti papildomame Konvencijos protokole taip pat šiol yra nesėkmingi.

Apsaugos apimties aspektas

Tiek JT ŽTKa, tiek ET PA ir ET MK pripažįsta teisę atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų, be to, jų rekomendaciniuose dokumentuose ši teisė kildinama iš minties, sąžinės ir religijos laisvę įtvirtinančių atitinkamai Pakto 18 straipsnio ir Konvencijos 9 straipsnio nuostatų. Minėtosios institucijos pripažįsta, kad ši teisė išvedama iš sąžinės laisvės kildinamų religinių, moralinių, etinių, humanitarinių ir

¹⁹⁴ Biesemans S., Conscientious objection in Europe – an overview.

http://www.ebco-beoc.org/pdf/biesemans_CO_history.PDF [2007-01-14].

¹⁹⁵ Analytical report of the Office of the High Commissioner for Human Rights on best practices in relation to conscientious objection to military service // Civil and political rights, including the question of conscientious objection to military service. E/CN.4/2006/51. 2006.

<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/G06/111/88/PDF/G0611188.pdf?OpenElement> [2007-02-01].

¹⁹⁶ Christopher Decker D., Fresa L. The status of conscientious objection under article 4 of the European Convention on Human Rights. <http://www.law.nyu.edu/journals/jilp/issues/33/pdf/33n.pdf> [2007-02-01].

panašių įsitikinimų, tik ET PA papildo nebaigtinį šių įsitikinimų sąrašą dar ir filosofiniais įsitikinimais.¹⁹⁷

Bendrą JT ŽTKa nuostatą, jog asmuo turi teisę keisti savo įsitikinimus karinės tarnybos atžvilgiu,¹⁹⁸ ET MK detalizuoja, pripažindamas, jog asmuo gali atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų tiek prieš karinę tarnybą, tiek jau karinės tarnybos metu. Akcentuojamas informacijos apie tokią galimybę pasinaudoti savo teise prieinamumas. ET MK rekomenduoja, kad ne tik pati valstybė, bet ir jos įgalioti privatūs asmenys gali teikti tokią informaciją su karo prievole susijusiems asmenims.¹⁹⁹

Tiek JT, tiek ET visos minėtos institucijos pripažįsta, kad asmens informuotumas apie savo teises dar negarantuoja tinkamo šios teisės pripažinimo proceso ir įgyvendinimo, valstybės skatinamos įtvirtinti įsitikinimų deklaravimo procedūra, asmeniui pripažįstant CO statusą. ET MK apeliuoja į individo teisę į sąžiningą procedūrą: bešališką sprendimus priimančią instituciją, apeliacijos teisę dėl sprendimų, kuriais nepripažįstamas CO statusas.²⁰⁰

Taip pat tiek JT, tiek ET institucijos pripažįsta karinę tarnybą pakeičiančios alternatyvios tarnybos institutą, pabrėžia diskriminacijos draudimą asmenų, atsisakančių atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų, atžvilgiu. Nors rekomendaciniuose dokumentuose pripažįstamas diskriminacijos draudimas įsitikinimų pagrindu, neminimi asmenys, kurie atsisako atlikti tiek karinę, tiek ją pakeičiančią tarnybą. Ypatingai atkreipiamas dėmesys į nediskriminacines alternatyvios tarnybos trukmę ir jos sąlygas – pripažįstama, jog ši tarnyba turi būti civilinio pobūdžio ar neginkluota karinė tarnyba, suderinama su individo įsitikinimais. Bendrai rekomenduojama, jog alternatyvios tarnybos trukmė turi būti nebaudžianti ir pagrįstos trukmės, palyginus su karinės tarnybos trukme.²⁰¹ Be to, ET MK ir ET PA detalizuoja JT ŽTKa tik bendrai įvardintą rekomendacinį alternatyvią tarnybą atliekančių asmenų diskriminavimo draudimą socialinių, ekonominių, politinių teisių

¹⁹⁷ Report of the Office of High Commissioner for Human rights// Civil and political rights, including the question of: conscientious objection to military service. E/CN.4/2004/55. 2004. [http://www.unhchr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/0/7ce2591e478971aec1256e680037b66a/\\$FILE/G0410972.pdf](http://www.unhchr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/0/7ce2591e478971aec1256e680037b66a/$FILE/G0410972.pdf) [2007-01-27].

¹⁹⁸ United Nations Commission on Human rights resolution on conscientious objection to military service. No. 1995/83. 1995. <http://www.unhchr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/TestFrame/3e63dcb94a1ae7a9802566ef005cf64a?OpenDocument> [2007-02-25].

¹⁹⁹ Committee of Ministers of the Council of Europe Recommendation to member states regarding conscientious objection to compulsory military service. No. R (87) 8. 1987. <http://www.ebco-beoc.org/page/1uside/document/doc3coe.htm#Recommendation%20Committee%20of%20Ministers> [2007-02-20].

²⁰⁰ Ibid.

²⁰¹ Ibid; United Nations Commission on Human rights resolution on conscientious objection to military service. No. 1995/83. 1995. <http://www.unhchr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/TestFrame/3e63dcb94a1ae7a9802566ef005cf64a?OpenDocument> [2007-02-25].

atžvilgiu²⁰², teigiama, jog su įdarbinimo, karjeros galimybėmis susijusios garantijos, teikiamos atliekantiems karinę tarnybą asmenims, turėtų būti lygiai taip pat taikomos ir asmenims, atliekantiems alternatyvią tarnybą.²⁰³ Tad pažymėtina yra tai, kad JT ŽTKa dokumentai įtvirtina bendresnio pobūdžio rekomendacines nuostatas dėl teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų pripažinimo ir įgyvendinimo, tuo tarpu ET institucijos įtvirtina detalesnius rekomendacinius šios teisės apsaugos standartus.

5.2. Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komiteto ir Europos Žmogaus Teisių Teismo (Europos Žmogaus Teisių Komisijos) praktikos palyginimas

Visų pirma, derėtų pastebėti, jog Konvencijos įgyvendinimo ir vykdymo priežiūros mechanizmas pradėjo veikti daug anksčiau nei buvo įkurta JT Pakto nuostatų įgyvendinimo ir vykdymo priežiūros institucija – JT ŽTK. Kai EŽTKa jau 7 dešimtmetyje sprendė pirmąsias su teise atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų susijusias bylas, JT ŽTK dar net nebuvo įkurtas, tad pažymėtina, kad pastarosios institucijos praktika pradėjo formotis jau įtakojama Europos Tarybos teisminių institucijų. Šių mechanizmų skirtumus lemia ne tik įsteigimo laikas, skirtingas JT ŽTK bei EŽTT (EŽTKa) teisinis institucinis statusas, bet ir jų priimamų sprendimų galia. EŽTT (EŽTKa) yra teisminė institucija ir jo priimami sprendimai byloje dėl pareiškėjų ginčijamų Konvencijos pažeidimų valstybes teisiškai įpareigoja, tuo tarpu JT ŽTK priimamos išvados dėl individualių peticijų yra tik rekomendacinio pobūdžio. Nors JT ŽTK ir turi tam tikrą teisminės institucijos bruožų, jis daugiau yra taikinamasis organas (ang.k. – *conciliatory body*), nagrinėjantis individualias peticijas dėl Pakto nuostatų pažeidimų bei priimantis rekomendacines išvadas dėl jų, tačiau tai nėra teisminė institucija tikraja ta žodžio prasme.²⁰⁴ Atrodytų, kad pastarosios institucijos pateikiamos išvados dėl Pakto pažeidimų (tuo labiau, kad jų buvo mažiau nei EŽTT (EŽTKa) sprendimų) nėra tokios svarbios, palyginus su EŽTT sprendimų reikšme. Visgi vertėtų pabrėžti, kad beveik visos su teise atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų susijusios individualios peticijos, pateiktos JT ŽTK, buvo europiečių. Nors EŽTT laikomas vienu iš efektyviausių tarptautinių teisminių ginčų sprendimo mechanizmų,²⁰⁵

²⁰² United Nations Commission on Human rights resolution on conscientious objection to military service. No. 1998/77. 1998.
<http://www.unhchr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/TestFrame/5bc5759a53f36ab380256671004b643a?Opendocument> [2007-02-24].

²⁰³ Parliamentary Assembly of the Council of Europe Recommendation on the exercise of the right of CO in CoE member states. No. 1518/2001. 2001.
<http://www.ebc-beoc.org/page/1uside/document/doc3coe.htm#Resolution%20337> [2007-02-20].

²⁰⁴ *McGoldrick D.* The Human rights committee. Its role in the development of the International Covenant on civil and political rights. Oxford: Clarendon press, 1994. P. 54-55.

²⁰⁵ *Greer S.* The European Convention on Human Rights: Achievements, Problems and Prospects.

kyla klausimas, kodėl europiečiai labiau pasitiki šia neteismine institucija. Norint atsakyti į šį klausimą, derėtų palyginti pačių institucijų poziciją dėl teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų pripažinimo.

Nors JT ir ET rekomendacines nuostatas įtvirtinačios institucijos aiškiai pripažįsta teisę atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų ir kildina ją iš atitinkamai Pakto 18 straipsnio ir Konvencijos 9 straipsnio nuostatų, to negalėtume kategoriškai teigti apie JT ŽTK ir EŽTT (EŽTKa) praktiką. Pastebėtina, kad pastarųjų institucijų praktika šios teisės pripažinimo prasme nėra tokia aiški ir nuosekli, kaip kitų JT ar ET institucijų pozicija pripažįstant šią teisę. Nors tiek EŽTT (EŽTKa), tiek JT ŽTK nagrinėjo ne vieną individualią peticiją dėl šios teisės pažeidimų, tačiau ne vienoje byloje pareiškėjų peticijos ar jų dalis, kurioje buvo skundžiamasi dėl teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų pažeidimų atskirai pagal minties, sąžinės ir religijos laisvę įtvirtinančius 9(18) straipsnius, taip ir neperėjo priimtino barjero dėl to, kad peticijos neatitiko *ratione materiae* kriterijaus, tad neretai bylos nebuvo sprendžiamos iš esmės.²⁰⁶ Teisės doktrinoje teigiama, jog konkrečiai EŽTKa, nagrinėdama bylas bei svarstydama ne vieną teisių pažeidimą, niekada iš esmės ir nespėdė teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų pripažinimo klausimo; laikoma, jog neretai šios teisės pripažinimo klausimas niekada nebuvo pagrindinis byloje, o visi EŽTKa teiginiai apie teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų yra tik teisėjo nuomonė (angl. k. – *dictum*)²⁰⁷, kuri nėra tiesiogiai susijusi su nagrinėjama teise ir dėl to yra neįpareigojanti.²⁰⁸

Kadangi tiek JT ŽTK, tiek EŽTT (EŽTKa) bylose neretai buvo akcentuojamas peticijos priimtino, o ne teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų pripažinimo klausimas, pareiškėjų ginčijami su teise atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų susiję pažeidimai pagal atitinkamai 9(18) straipsnį taip iš esmės ir nebuvo nagrinėjami pagal šiuos straipsnius. Tiek EŽTKa, tiek JT ŽTK neretai pasiremdavo atitinkamai Konvencijos 4 straipsnio ir Pakto 8 straipsnio nuostatomis, kurias interpretuodavo kaip neįpareigojančias valstybių pripažinti teisę atsisakyti atlikti karinę

http://assets.cambridge.org/97805218/46172/excerpt/9780521846172_excerpt.pdf [2007-01-24].

²⁰⁶ EŽTKa 1977 m. liepos 5 d. sprendimas byloje *X. v. Federal Republic of Germany*. No. 7705/76; EŽTKa 1985 m. spalio 14 d. sprendimas byloje *Johansen v. Norwege*. No. 10600/83; EŽTKa 1984 m. spalio 11 d. sprendimas byloje *N v. Sweden*. No. 10410/83; EŽTKa 1987 m. kovo 2 d. sprendimas byloje *G. v. The Netherlands*. No. 11850/85; EŽTKa 1983 m. gruodžio 15 d. sprendimas byloje *C v. United Kingdom*. No. 10358/83; EŽTKa 1995 m. gegužės 22 d. sprendimas byloje *Heudens v. Belgium*. No. 24630/94, 22/05/1995; JT ŽTK 1985 m. balandžio 8 d. išvada dėl individualios peticijos *Muhonen v. Finland* No. 89/1981; JT ŽTK 1993 m. liepos 3 d. išvada dėl individualios peticijos *Brinkhof v. The Netherlands*. No. 402/1990; JT ŽTK 1985 m. liepos 5 d. išvada dėl individualios peticijos *L.T.K. v. Finland*. No. 185/1984.

²⁰⁷ *Christopher Decker D., Fresa L.* The status of conscientious objection under article 4 of the European Convention on Human Rights. <http://www.law.nyu.edu/journals/jilp/issues/33/pdf/33n.pdf> [20007-02-01].

²⁰⁸ „Dictum“ sąvoka paimta iš *WordNet*®. Žiūrėta Dictionary.com internetiniame puslapyje: <http://dictionary.reference.com/browse/dictum> [2007-02-12].

tarnybą dėl įsitikinimų, todėl ir netaikydavo atitinkamai 9(18) straipsnio nuostatų. Tad ypatingai JT ŽTK pirmosiose išvadose ir EŽTT (EŽTKa) praktikoje valstybėms pripažįstama laisvė įtvirtinti šią teisę arba neįtvirtinti, akcentuojama ir valstybių nacionalinių institucijų kompetencija kiekvienu konkrečiu atveju pripažinti CO statusą ar nepripažinti jo. Be to, EŽTKa praktikoje išryškėja kitas praktinis teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų vertinimo aspektas. Pagal nubaustų už atsisakymą atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų pareiškėjų peticijas, nenagrinėjant esminio bylos klausimo (teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų pripažinimo) nustatomi kiti Konvencijoje įtvirtintų teisių, tokių kaip teisės į teisingą bylos nagrinėjimą ar teisės į laisvę ir saugumą, pažeidimai.²⁰⁹ Visgi šių teisių pažeidimai, manytina, yra šalutiniai, juos nulėmė nagrinėjamos teisės nepripažinimo ar netinkamo šios teisės įgyvendinimo valstybėje pasekmės, o jų pripažinimas byloje dar neišsprendžia pagrindinio šios teisės statuso pagal Konvenciją.

Galima pastebėti, jog JT ŽTK pozicija dėl teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų evoliucionavo pripažinimo linkme po 1993 m. JT ŽTK priimto Pakto komentaro, kuriame ši teisė pripažįstama ir kildinama iš Pakto 18 straipsnio nuostatų, įtvirtinančių minties, sąžinės ir religijos laisvę. Šio komentaro nuostatos buvo atkartotos ir ŽTK išvadose dėl individualių peticijų.²¹⁰ Tuo tarpu EŽTKa ilgainiui išvystyta teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų nepripažinimo praktika lyg šiol iš esmės nėra pasikeitusi. Jau nuo 1966 m. *Grandrath v. Germany* bylos laikų EŽTKa teisminėje praktikoje pradėta formuoti nagrinėjamos teisės neigimo pagal Konvenciją pozicija itin ryškiai atsispindėjo 1984 m. *A. v. Switzerland* sprendime. Jame buvo visiškai paneigti valstybių konvenciniai įsipareigojimai pripažinti šią teisę bei galimybė teisę atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų kildinti iš Konvencijos 9 straipsnio, įtvirtinančio minties, sąžinės ir religijos laisvę. Pozityviausi EŽTT (EŽTKa) sprendimai šios teisės kontekste atskleidžia tik šių institucijų nuostatą, kad ginčijami su teise atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų susiję klausimai bent jau patenka į Konvencijos 9 straipsnio veikimo sritį. Ir tik kartą 2000 m. *Thlimmenos v. Greece* byloje diskriminacijos dėl įsitikinimų pagrindu EŽTT nustatė Konvencijos 14 straipsnio kartu su 9 straipsniu pažeidimą.

²⁰⁹ EŽTT 1984 m. gegužės 22 d. sprendimas byloje *Van der Sluijs, Zuiderveld and Klappe v. The Netherlands*. No. 9362/81, 9363/81, 9387/81; EŽTT 1984 m. gegužės 22 d. sprendimas byloje *De Jong, Baljet and Van den Brink v. The Netherlands*. No. 8805/79, 8806/79, 9242/81; EŽTT 1997 m. gegužės 29 d. sprendimas byloje *Tsirlis and Kouloumpas v. Greece*. No. 19233/91, 19234/91.

²¹⁰ JT ŽTK 1993 m. liepos 3 d. išvada dėl individualios peticijos *Brinkhof v. The Netherlands*. No. 402/1990; JT ŽTK 1999 m. gruodžio 13 d. išvada dėl individualios peticijos *Westerman v. The Netherlands*. No. 682/1996. JT ŽTK 2007 m. sausio 23 d. išvada dėl individualios peticijos *Mr. Yeo-Bum Yoon and Mr. Myung-Jin Choi v. Republic of Korea*. Nos. 1321/2004 ir 1322/2004

Kadangi daugeliu atveju tiek EŽTT (EŽTKa), tiek JT ŽTK nepaneigė galimybės nagrinėti pareiškėjų peticijų dėl diskriminavimo pažeidimų, susijusių su teise atsisakyti atlikti atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų, ryškiausia šių institucijų praktika susiformavo būtent šiuo aspektu. Bendri probleminiai aspektai, susiję su šios teisės įgyvendinimu, iškilę tiek EŽTT (EŽTKa) praktikoje, tiek JT ŽTK, yra susiję su diskriminaciniu asmenų, kurių įsitikinimai prieštarauja tiek karinei, tiek alternatyviai tarnybai, bei asmenų, atliekančių alternatyvią tarnybą, vertinimu. Abiejų institucijų praktikoje yra pripažįstama, kad nebus pripažįstamas diskriminavimo draudimo pažeidimas, kai skirtingi atvejai vertinami vienodai, o panašūs atvejai vertinami skirtingai, jei toks vertinimas yra paremtas objektyviais ir pagrįstais kriterijais; be to, pripažįstama, kad nėra visiems atvejams pritaikomų objektyvumo ir pagrįstumo kriterijų, kiekvienu atveju jie vertinami individualiai.²¹¹

Kalbant apie diskriminacinę alternatyvios tarnybos trukmę, pažymėtina, kad tiek EŽTT (EŽTKa), tiek JT ŽTK praktikoje perėjimas nuo įsitikinimo nuoširdumo patikrinimo atitinkamoje valstybės institucijoje prie įsitikinimų deklaravimo procedūros yra vertinamas kaip pakankamai objektyvus ir pagrįstas kriterijus, pateisinant net dvigubai ilgesnę nei karinės tarnybos trukmę alternatyvios tarnybos trukmę.²¹² Tuo tarpu tais atvejais, kai valstybėje nėra įtvirtintas įsitikinimų deklaravimo mechanizmas, EŽTT (EŽTKa) ir JT ŽTK praktikoje vieni iš pagrindinių kriterijų, pateisinant ilgesnę alternatyvios tarnybos trukmę, yra paprastesnis alternatyvios tarnybos pobūdis ir apmokymų būtinybė, kad būtų galima tinkamai atlikti alternatyvią tarnybą.²¹³ Galbūt tokiu būdu JT ŽTK ir EŽTT (EŽTKa) netiesiogiai skatina valstybes pereiti prie įsitikinimų deklaravimo mechanizmo, parodant, jog tokia procedūra suteikia itin svarbią administracinę ir visuomeninę naudą, o įsitikinimų nuoširdumas gali būti patikrinamas asmens pasiryžimu atlikti net dvigubai ilgesnę nei karinės tarnybos trukmę alternatyvią tarnybą.

Kitas aktualus klausimas, išryškėjęs ir JT ŽTK, ir EŽTT (EŽTKa) praktikoje, yra susijęs su diskriminaciniu skirtingų įsitikinimų vertinimu: neretai valstybių praktikoje išimtinai Jehovos liudytojai yra atleidžiami tiek nuo karinės, tiek nuo ją pakeičiančios

²¹¹ JT ŽTK 1999 m. lapkričio 3 d. išvada dėl individualios peticijos *Venier and Nicolas v. France*. No. 690/1996 & 691/1996; JT ŽTK 1995 m. liepos 20 d. išvada dėl individualios peticijos *Foin v. France*. No. 666/1995; EŽTKa 1995 m. gegužės 22 d. sprendimas byloje *Heudens v. Belgium*. No. 24630/94; EŽTKa 1991 m. gruodžio 6 d. sprendimas byloje *Autio v. Finland*. No. 17086/90; EŽTKa 1991 m. gruodžio 6 d. sprendimas byloje *Julin v. Finland*. No. 17087/90.

²¹² JT ŽTK 1990 m. rugpjūčio 15 d. išvada dėl individualios peticijos *Jarvinen v. Finland*. No. 295/1988; EŽTKa 1991 m. gruodžio 6 d. sprendimas byloje *Autio v. Finland*. No. 17086/90; EŽTKa 1991 m. gruodžio 6 d. sprendimas byloje *Julin v. Finland*. No. 17087/90.

²¹³ JT ŽTK 1995 m. liepos 20 d. išvada dėl individualios peticijos *Foin v. France*. No. 666/1995; EŽTKa 1987 m. kovo 2 d. sprendimas byloje *G. v. The Netherlands*. No. 11850/85.

alternatyvios tarnybos. Išskirtinė Jehovos liudytojų religinės bendruomenės narių padėtis valstybėje teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą pripažinimo atžvilgiu tiek EŽTKa, tiek JT ŽTK praktikoje dažniausiai nėra vertinama kaip diskriminacinė. Tokią privilegijuotą šios bendruomenės narių padėtį JT ŽTK ir EŽTT (EŽTKa) pagrindžia jų narių įsitikinimų absoliutumumu, kuris suvokiamas kaip nepažeidžiantis valstybės karinės tarnybos sistemos. EŽTKa teigimu, nebūtų pagrįsta manyti, kad asmuo vien tik tam, kad išvengtų alternatyvios tarnybos, stotų į šią sektą²¹⁴.

Visgi galima būtų suabejoti, ar Jehovos liudytojų atleidimas ir nuo alternatyvios tarnybos yra pateisinamas kitų individų, taip pat puoselėjančių lygiai tokius pat įsitikinimus, kurie prieštarauja atlikti tiek karinę, tiek alternatyvią tarnybą, atžvilgiu. Tokioje situacijoje susiduriama su vertybių prioritetais, kam teikti pirmenybę – laisvei ar lygybei. Rinkdamiesi laisvę pateisintume išskirtinį Jehovos liudytojų statusą ir pripažintume teisėta blogesnę kitų individų, siekiančių absoliutaus CO statuso pripažinimo, padėtį, tačiau pasirinkus lygybę, gali kilti klausimais, ar įmanoma Jehovos liudytojus visiškai sulyginti su kitais asmenimis, siekiančiais absoliutaus CO statuso.²¹⁵ Nors klausimas lieka atviras, galima būtų manyti, jog, kol visuomenėje nesusiformuos ir nebus pripažįstama tokia pat išskirtinė, griežtai besivadovaujanti savo religiniais – moraliniais įsitikinimais bei besiremianti stipria socialine kontrole bendruomenė, tol tiek EŽTT, tiek JT ŽTK pateisins privilegijuotą Jehovos liudytojų padėtį.

Pažymėtina, kad neretai tiek EŽTT (EŽTKa), tiek JT ŽTK išaiškino, jog atitinkamai Konvencijos 4 straipsnio ir Pakto 8 straipsnio nuostatos neįpareigoja valstybių įtvirtinti teisę atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų, tad neretai nebuvo aiškinamas ir 9 straipsnio 2 dalyje bei 18 straipsnio 3 dalyje įtvirtintų ribojimų taikymo valstybių praktikoje klausimas. Tik EŽTT (EŽTKa) praktikoje su individo teise atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų susijusios teisės būti informuotam ir skleisti informaciją ribojimų klausimas atsiskleidė itin ryškiai saviraiškos laisvės kontekste. EŽTT byloje *Vereinigung demokratischer Soldaten Osterreichs and Gubi v. Austria* nusprendė, kad konkretaus žurnalo platinimo draudimas kareivinėse tvarkos užtikrinimo ir valstybės gynybos pajėgumo tikslais nebuvo pripažintas būtinu demokratinėje visuomenėje.²¹⁶ Tuo tarpu 2007 m. sausio mėn. išvadoje²¹⁷ JT ŽTK, vertindamas teisės į

²¹⁴ EŽTKa 1984 m. spalio 11 d. sprendimas byloje *N v. Sweden*. No. 10410/83; EŽTKa 1996 m. kovo 7 d. sprendimas byloje *Raninen v. Finland*. No. 20972/92.

²¹⁵ *Dijk van P., Hoof van G.J.* Theory and practice of the European Convention on human rights. Third edition. The Hague: Kluwer Law International, 1998. P. 546.

²¹⁶ EŽTT 1994 m. gruodžio 19 d. sprendimas byloje *Vereinigung demokratischer Soldaten Osterreichs and Gubi v. Austria*. No. 15153/89.

²¹⁷ JT ŽTK 2007 m. sausio 23 d. išvada dėl individualios peticijos *Mr. Yeo-Bum Yoon and Mr. Myung-Jin Choi v. Republic of Korea*. Nos. 1321/2004 ir 1322/2004.

minties, sąžinės ir religijos laisvės ribojimų taikymą valstybėje, teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų nepripažinimą valstybėje įvertino 18 straipsnyje įtvirtintų galimų ribojimų atžvilgiu ir valstybės vengimą pripažinti teisę atsisakyti atlikti karinę tarnybą nacionalinio gynybos pajėgumo interesais pripažino pažeidžiančiu Pakto 18 straipsnio nuostatas. Pažymėtina ir tai, kad ŽTK išaiškino, jog valstybė, nepripažindama teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų, turi įrodyti, jog šios teisės apsauga pagal 18 straipsnį lemia ypatingą žalą valstybei.²¹⁸

²¹⁸ Ibid.

IŠVADOS

Magistriniame darbe atlikta JT ir ET žmogaus teisių apsaugos mechanizmų analizė leidžia daryti šias išvadas apie teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų sampratą, kilmę ir teisinį statusą:

1. Vieningo ir aiškaus tarptautinio valstybių susitarimo dėl šios teisės pripažinimo ir įgyvendinimo nėra, tačiau individualios peticijos valstybių tarptautinių įsipareigojimų žmogaus teisių apsaugos srityje vykdymo priežiūrą atliekančioms institucijoms liudija poreikio buvimą nagrinėjamos teisės pripažinimo ir įgyvendinimo standartų problemą svarstyti tarptautiniu lygmeniu.
2. 1967 m. ET PA rezoliucijos, kurioje pirmą kartą buvo aiškiai pripažinta teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų konvencinė prigimtis bei jos kilmė susieta su viena pagrindinių individo teisių – teise į minties, sąžinės ir religijos laisvę, nuostatos patvirtintos ir plėtojamos vėlesniuose ET ir JT institucijų rekomendaciniuose dokumentuose. Šiais rekomendacinio pobūdžio dokumentais formuojamos žmogaus teisių apsaugos gairės galėtų ateityje tapti valstybes teisiškai įpareigojančio dokumento nuostatomis, tačiau atliktas tyrimas rodo, jog iki šiol minėtais dokumentais suformuotu teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų rekomendacinių standartų rinkiniu EŽTT (EŽTKa) ir JT ŽTK praktikoje tiesiogiai nesiremama.
3. JT ir ET praktikose ir tarptautinės teisės doktrinoje nėra vieningos pozicijos tiek dėl Pakto, tiek dėl Konvencijos rengėjų tikslų, pripažįstant teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų kilmę. Neretai praktikos buvo paremtos dualistiniu šios teisės vertinimu. EŽTT (EŽTKa) praktikoje ir JT ŽTK praktikoje (iki 2007 m. sausio mėnesio) vienintele kliūtimi analizuotą teisę kildinti iš teisės į minties, sąžinės ir religijos laisvę buvo pripažįstami atitinkamai Konvencijos 4 straipsnis ir Pakto 8 straipsniai, kuriais remiantis nagrinėjamos teisės pripažinimo klausimas paliekamas kiekvienos susitariančios valstybės jurisdikcijoje. Dėl šios priežasties daugelis EŽTKa bei JT ŽTK nagrinėtų individualių peticijų ar peticijos dalių dėl skundžiamų teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų pažeidimų pagal atitinkamai Pakto 18 straipsnį ir Konvencijos 9 straipsnį nepereidavo priimtino barjero, o analizuotos teisės pripažinimo klausimas nebuvo spęstas iš esmės.
4. EŽTT (EŽTKa) ir JT ŽTK praktikoje (iki 2007 m. sausio mėn.) vyravo nagrinėjamos teisės nepripažinimo tendencija, tačiau tai nepaneigė šių institucijų galimybes nagrinėti diskriminacinių šios teisės įgyvendinimo valstybėje aspektų, jei pati susitariančioji valstybė minėtą teisę pripažįsta ir įtvirtina. Kitaip tariant, atskleidžiama

pozicija, kad ši teisė nepatenka į atitinkamai Konvencijos 9 straipsnio ir Pakto 18 straipsnio apsaugos apimtį, tačiau gali būti nagrinėjama diskriminacijos draudimo aspektu. Kita vertus, šių institucijų praktikose išryškėjusios diskriminacijos problemos (dėl alternatyvios tarnybos ir karinės tarnybos trukmės santykio, dėl šios teisės pripažinimo skirtingos prigimties įsitikinimų atžvilgiu) valstybių teisinėje praktikoje patvirtina JT bei ET institucijų rekomendaciniuose dokumentuose formuojamų analizuotos teisės įgyvendinimo procedūrinių standartų aktualumą bei reikšmę.

5. JT ŽTK praktika pradėjo formuotis įtakojama pirmųjų neigiamų EŽTKa sprendimų dėl analizuotos teisės pripažinimo, tačiau per 25 metus patyrė reikšmingą transformaciją. JT teisės sistemoje 1993 m. buvo žengtas svarbus žingsnis šios teisės pripažinimo tarptautinėje teisėje linkme: JT ŽTK priimtame Bendrajame Pakto 18 straipsnio komentare ne tik patvirtinama darbe tirtos teisės kilmė iš teisės į minties, sąžinės ir religijos laisvę, bet ir atkleidžiama teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų apsaugos apimtis. Palyginti novatoriškas šios teisės turinio atskleidimo būdas yra taikomas praktikoje ir, manytina, turėjo reikšmingos įtakos paskutiniuosius JT ŽTK praktikos tendencijoms, aiškiai patvirtinančioms tirtos teisės kildinimą iš fundamentalios individo teisės į sąžinės laisvę.
6. Nors pastaruoju metu stebimas JT proveržis teisę atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų susiejant su fundamentaliomis teisėmis ir laisėmis, prieš 40 metų EŽTKa padėti šios teisės nepripažinimo pagal Konvenciją pamatai taip ir nebuvo visiškai sugriauti. EŽTT (EŽTKa) tėra pripažinę, kad su teise atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų susiję klausimai gali patekti į Konvencijos 9 straipsnio veikimo sritį ar būti nagrinėjami diskriminacijos kontekste, tačiau niekada nesvarstė šios teisės pripažinimo klausimo atskirai pagal Konvencijos 9 straipsnį iš esmės.
7. Novatoriška JT ŽTK pozicija gali būti paaiškinama šios institucijos priimamų sprendimų rekomendaciniu pobūdžiu, tuo tarpu EŽTT konservatyvesnę poziciją lemia tai, kad jis priima teisiškai valstybes įpareigojančius sprendimus. Kita vertus, pastarojo meto JT ŽTK praktika liudija, jog ši institucija pretenduoja būti varomąja teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų pripažinimo tarptautinėje teisinėje praktikoje jėga. Kokybinį šios teisės pripažinimo šuolį reprezentuoja 2007 m. sausio mėnesio JT ŽTK išvada: joje aiškiai pakartojamos JT ŽTK Bendrojo Pakto 18 straipsnio komentaro nuostatos dėl šios teisės kaip sąžinės laisvės išraiškos pripažinimo, paneigiama šią teisę pripažinti kliudžiusio 8 straipsnio reikšmė, taip pat valstybei keliamas uždavinys pateisinti šios teisės nepripažinimo ar įgyvendinimo ribojimus, pagrįsti šios teisės pripažinimo ir įgyvendinimo daromą žalą valstybei.

Pagrįsta manyti, kad būtent šioje JT ŽTK išvadoje atskleidžiama teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų kilmė ir samprata reprezentuoja individo fundamentalių teisių turinio išplėtimą bei akcentuoja didėjančią žmogaus teisių svarbą tarptautinėje bendruomenėje. Nors ši palyginti nauja ir novatoriška išvada dar nespėjo sulaukti ryškių atgarsių, manytina, kad ji tarptautinėje teisėje suteiks impulsą pripažinti teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą kildinimą iš sąžinės laisvės.

PANAUDOTŲ ŠALTINIŲ IR LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminiai teisės aktai:

1. African [Banjul] Charter on Human and Peoples' Rights. 1981.
<http://www1.umn.edu/humanrts/instree/z1afchar.htm>.
2. Alternatyvios tarnybos (darbo) prievolės įstatymas (Negalioja nuo 1996 11 06). Valstybės žinios. 1990. Nr. 30-726.
3. American convention on Human Rights. 1969.
<http://www.cidh.org/Basicos/basic3.htm>.
4. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. Valstybės žinios. 1995. Nr. 40-98.
5. Karo prievolės įstatymas (Aktuali redakcija nuo 2006 10 12). Valstybės žinios. 1996. Nr. 106-2427.
6. Tarptautinė konvencija dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo. Valstybės Žinios. 1998. Nr. 108-2957.
7. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas. Valstybės Žinios. 2002. Nr. 77 – 3288.

Specialioji literatūra:

8. *Akehurst M., Malanczuk P.* Šiuolaikinės tarptautinės teisės įvadas. Vilnius: Eugrimas, 2000.
9. *Andrew E.G.* Conscience and Its Critics: Protestant Conscience, Enlightenment Reason and Modern Subjectivity. Toronto: University of Toronto Press, 2001.
10. *Andrews J.A., Hines W.D.* International protection of human rights. London: Mansell publishing limited, 1987.
11. *Amnesty international.* Out of the margins: the right to conscientious objection to military service in Europe,
<http://web.amnesty.org/library/Index/ENGEUR010021997?open&of=ENG-POL>.
12. *Arlauskas S.* Sąžinės laisvė – žmogaus teisių alfa ir omega // Jursiprudencija. T.43. 2000. P. 14-27.
13. *Bacic R.* International Conscientious Objectors' Day.
<http://www.wri-irg.org/news/2001/tavi0515.htm>.
14. *Biesemans S.,* Conscientious objection in Europe – an overview.
http://www.ebco-beoc.org/pdf/biesemans_CO_history.PDF.

15. *Carter A.* Liberalism and Obligation to Military Service // *Political Studies*. XLVI. 1998. P. 68-81.
16. *Center on conscience*, What do I believe about....
http://www.centeronconscience.org/What_Do_I.htm.
17. *Childress J.F.* Appeals to conscience // *Ethics*. Vol. 89(4), 1979. P. 315-335.
18. *Christopher Decker D., Fresa L.* The status of conscientious objection under article 4 of the European Convention on Human Rights.
<http://www.law.nyu.edu/journals/jilp/issues/33/pdf/33n.pdf>.
19. *Cohen M.* Liberalism and Disobedience // *Philosophy and Public Affairs*. Vol. 1(3). 1972. P. 283-314.
20. *Davidson J.S., Conte A., Davidson S., Burchill R.* Defining Civil and Political Rights: The Jurisprudence of the United Nations Human Rights Committee. Burlington: Ashgate Publishing Limited, 2004.
21. *Decker C. D., Fresa L.* The status of conscientious objection under article 4 of the European Convention on Human Rights.
<http://www.law.nyu.edu/journals/jilp/issues/33/pdf/33n.pdf>.
22. *Dijk van P., Hoof van G.J.* Theory and practice of the European Convention on human rights (Second edition). Deventer – Boston: Kluwer Law and Taxation publishers, 1990.
23. *Dijk van P., Hoof van G.J.* Theory and practice of the European Convention on human rights (Third edition). The Hague: Kluwer Law International, 1998.
24. *Encyclopedia of American History*, Conscientious objection.
http://web.archive.org/web/20050226092822/college.hmco.com/history/readerscomp/rcah/html/ah_019400_conscientiou.htm.
25. *Encyclopedia Britannica*. Conscientious objector.
<http://www.britannica.com/ebc/article-9361430>.
26. *European Commission*. The Charter of Fundamental Rights of the EU - all personal, civil, political, economic and social rights in one simple text.
http://ec.europa.eu/justice_home/fsj/rights/charter/fsj_rights_charter_en.htm.
27. *Europos Tarybos informacijos biuras*. Žmogaus teisės.
http://www.etib.lt/?s=et_sritys&ss=zm_teises&lang=lt.
28. *Felice W.F.* Militarism and human rights // *International Affairs (Royal Institute of International Affairs)*. Vol. 74(1). 1998. P. 25-40.
29. *Galston W. A.* Freedom of Conscience: What It Is and Why We Should Care.
http://services.juniata.edu/jcpress/voices/2004_william_galston.pdf.

30. *Geuss R.* Liberalism and its Discontents // *Political Theory*. Vol. 30 (3). 2002. P. 320-338.
31. *Gomien D.* Trumpas Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos vadovas. Vilnius: Europos Tarybos informacijos ir dokumentacijos centras, 1995.
32. *Greer S.* The European Convention on Human Rights: Achievements, Problems and Prospects.
http://assets.cambridge.org/97805218/46172/excerpt/9780521846172_excerpt.pdf.
33. *Human Rights Committee.* Monitoring civil and political rights.
<http://www.ohchr.org/english/bodies/hrc/index.htm>.
34. *Jacobs F.G., White R.C.* European Convention on human rights (Second edition). Oxford: Clarendon press, 1996.
35. *Janoski Th.* Citizenship and Civil Society: A Framework of Rights and Obligations in Liberal, Traditional, and Social Democratic Regime. Cambridge: Cambridge University Press, 1998.
36. *Janowitz M.* Observations on the Sociology of Citizenship: Obligations and Rights // *Social Forces*. Vol. 59(1). 1980. P. 1-24.
37. *Jarašiūnas E.* Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija ir konstitucinė reikšmė.
http://www.etib.lt/site_files/Lietuvos%20narystei%205/Egidijus%20Jarasiunas.doc.
38. *Jočienė D.* Europos žmogaus teisių teismo nauja reforma: būtinybė, idėjos bei perspektyvos.
<http://www.tm.lt/getfile.aspx?dokid=2c203d5b-5667-4a9a-beae-091de601a56c>.
39. *Jočienė D., Čilinskas K.* Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje.
<http://www3.lrs.lt/owa-bin/owarepl/inter/owa/U0120826.pdf>
40. *Keil C.* On Conscription. <http://ckprojects.org/conscription.pdf>.
41. *Kemp K.W.* Conscientious Objection.
<http://courseweb.stthomas.edu/kwkemp/Kosova/CO.pdf>.
42. *Major M.- F.* Conscientious objection and international law: A human right? // *Case Western Reserve Journal of International Law*. Vol. 24 (2). 1992. P. 1-30.
43. *Mapel D.R.* Coerced Moral Agents? Individual Responsibility for Military Service // *The Journal of Political Philosophy*. Vol. 6(2). 1998. P. 171-189.
44. *Marmor A.* On the Forms and Limits of Political Dissent in a Liberal Democracy.
<http://lawweb.usc.edu/users/amarmor/work/political.html>.

45. *McGoldrick D.* The Human rights committee. Its role in the development of the International Covenant on civil and political rights. Oxford: Clarendon press, 1994.
46. *Naujujų religijų tyrimų ir informacijos centras.* Klaipėdos apygardos teismas nutarė, kad Jehovos liudytojai buvo teisūs.
<http://www.religija.lt/content/view/182/2/>.
47. *Norman J., Welchman A.* Critique of Israeli Left and A Step Back for Pro-Occupation Lobbying Groups.
http://www.jewishvoiceforpeace.org/publish/article_283.shtml.
48. *Office of the High Commissioner for Human Rights.* The International Bill of Human Rights. <http://www.ohchr.org/english/about/publications/docs/fs2.htm>.
49. *Peace pledge union.* History of conscientious objection in Europe.
http://www.ppu.org.uk/learn/infodocs/cos/st_co_eurohistory.html.
50. *Quaker Council for European affairs.* The Right to Conscientious Objection in Europe: A Review of the Current Situation.
<http://www.quaker.org/qcea/coreport/executivesummary.htm#introduction> .
51. *Sabl A.* Looking Forward to Justice: Rawlsian Civil Disobedience and its Non-Rawlsian Lessons // The Journal of Political Philosophy. Vol. 9(3). 2001. P. 307-330.
52. *Speck A.* General panorama of Conscientious Objection in the World// Presentation at the "*International Meeting of Solidarity for Conscientious Objection in Colombia*". <http://www.wri-irg.org/news/2006/bogota06-worldco-en.htm>.
53. *Svensson-MacCarthy A.-L.* The International law of Human rights and States of exception // With special reference to travaux preparatoires nad case-law of international law monitoring organs. The Hague: 1998
Martinus Nijhoff Publishers, 1998.
54. *University of Minesota. Human rights library.* Cristián Daniel Sahli Vera et al. v. Chile. <http://www1.umn.edu/humanrts/cases/43-05.html>.
55. *United Nations Commission on Human rights.* Background information on the Commission. <http://www.ohchr.org/english/bodies/chr/further-information.htm>.
56. *Vadapalas V.* Tarptautinė teisė. Vilnius: Eugrimas, 1998.
57. *Walzer M.* Saugumas ir gerovė // *Kis J.* (sud.) Šiuolaikinė politinė filosofija. Vilnius: Pradai, 1998. P. 463-503.

58. *War Resisters' International*. A nonviolent movement to end war. <http://wri-irg.org/wri.htm>.
59. *War Resisters League*. Philosophy and politics. http://www.warresisters.org/about_wrl.htm.
60. *Wellman Ch.H.* Toward a Liberal Theory of Political Obligation // Ethics. Vol. 111 (4). 2001. P. 735-759.
61. *Wiberg M.* Grounds for Recognition of Conscientious Objection to Military Service: The Deontological-Teleological Distinction Considered // Journal of Peace Research. Vol. 22(4). 1985. P. 359-364.
62. *WordNet®* www.dictionary.com. <http://dictionary.reference.com/browse/dictum>.
63. *Žalimas D., S. Žaltauskaitė – Žalimienė ir kiti.* Tarptautinės organizacijos. Justitia: Vilnius, 2001. P. 336.

Praktinė medžiaga:

Jungtinių Tautų dokumentai:

64. Vienna declaration and programme of action, A/CONF.157/23 12. 1993. <http://www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/%28Symbol%29/A.CONF.157.23.En?OpenDocument>.
65. General Comment No. 22: The right to freedom of thought, conscience and religion (Art. 18) of United Nations High Commissioner for Human Rights. CCPR/C/21/Rev.1/Add.4. 1993. <http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/0/9a30112c27d1167cc12563ed004d8f15?OpenDocument>.
66. United Nations Commission on Human rights resolution on conscientious objection to military service. No. 1993/84. 1993. <http://www.unhchr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/TestFrame/29c24cf3c5dc40f4c1256b13003bcc9a?Opendocument>.
67. United Nations Commission on Human rights resolution on conscientious objection to military service. No. 1995/83. 1995. <http://www.unhchr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/TestFrame/3e63dcb94a1ae7a9802566ef005cf64a?Opendocument>.
68. United Nations Commission on Human rights resolution on conscientious objection to military service No. 1998/77. 1998.

- <http://www.unhchr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/TestFrame/5bc5759a53f36ab380256671004b643a?Opendocument>.
69. United Nations Commission Human rights resolution on conscientious objection to military service No. 2000/34. 2000.
<http://www.unhchr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/TestFrame/25e5502027650b8f802568d400301282?Opendocument>.
70. United Nations Commission Human rights resolution on conscientious objection to military service No. 2002/45. 2002.
<http://www.unhchr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/TestFrame/ce9a5412bdad15e9c1256baa005009be?Opendocument>.
71. Report of the High Commissioner submitted pursuant to Commission resolution 2000/34. E/CN.4/2002/WP.2. 2002.
<http://www.ebco-beoc.org/page/1uside/document/doc5unhchr.htm>.
72. United Nations Commission on Human rights resolution on conscientious objection to military service. No. 2004/35. 2004.
<http://www.unhcr.org/home/RSDLEGAL/415be85e4.pdf>.
Report of the Office of High Commissioner for Human rights// Civil and political rights, including the question of: conscientious objection to military service. E/CN.4/2004/55. 2004.
[http://www.unhchr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/0/7ce2591e478971aec1256e680037b66a/\\$FILE/G0410972.pdf](http://www.unhchr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/0/7ce2591e478971aec1256e680037b66a/$FILE/G0410972.pdf).
73. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. Valstybės žinios. 2006. Nr. 68-2497.
74. Resolution adopted by the General Assembly // 60/251. Human Rights Council. A/RES/60/251.
http://www.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/A.RES.60.251_En.pdf.
75. Analytical report of the Office of the High Commissioner for Human Rights on best practices in relation to conscientious objection to military service // Civil and political rights, including the question of conscientious objection to military service. E/CN.4/2006/51. 2006.
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/G06/111/88/PDF/G0611188.pdf?OpenElement>.

Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komiteto išvados:

76. JT ŽTK 1995 m. liepos 20 d. išvada dėl individualios peticijos *Foin v. France*. No 666/1995.
77. JT ŽTK 1985 m. balandžio 8 d. išvada dėl individualios peticijos *Muhonen v. Finland*. No. 89/1981.
78. JT ŽTK 1985 m. liepos 5 d. išvada dėl individualios peticijos *L.T.K. v. Finland*. No. 185/1984.
79. JT ŽTK 1988 m. kovo 24 d. išvada dėl individualios peticijos *M.J.G. v. The Netherlands*. No. 267/1987.
80. JT ŽTK 1988 m. lapkričio 5 d. išvada dėl individualios peticijos *R.T.Z v. The Netherlands*. No. 245/1987.
81. JT ŽTK 1989 m. balandžio 6 d. išvada dėl individualios peticijos *Gueye v. Finland*. No. 196/1985.
82. JT ŽTK 1990 m. rugpjūčio 15 d. išvada dėl individualios peticijos *Jarvinen v. Finland*. No. 295/1988.
83. JT ŽTK 1990 m. sausio 9 d. išvada dėl individualios peticijos *C.B.D. v. The Netherlands*. No. 394/1989.
84. JT ŽTK 1991 m. lapkričio 8 d. išvada dėl individualios peticijos *Dr.J.P. v. Canada*. No. 446/1991.
85. JT ŽTK 1991 m. lapkričio 18 d. išvada dėl individualios peticijos *T.W.M.B. v. The Netherlands*. No. 403/1990.
86. JT ŽTK 1992 m. liepos 31 d. išvada dėl individualios peticijos *Mr. J. v. K. and Mrs. C.M.G. v. K.-S.* No. 483/1991.
87. JT ŽTK 1993 m. liepos 3 d. išvada dėl individualios peticijos *Brinkhof v. The Netherlands*. No 402/1990.
88. JT ŽTK 1993 m. lapkričio 3 d. išvada dėl individualios peticijos *Mr. A. R. U. v. The Netherlands*. No. 509/1992.
89. JT ŽTK 1995 m. liepos 20 d. išvada dėl individualios peticijos *Foin v. France*. No 666/1995.
90. JT ŽTK 1997 m. liepos 11 d. išvada dėl individualios peticijos *Maille v. France*. No. 689/1996.
91. JT ŽTK 1999 m. lapkričio 3 d. išvada dėl individualios peticijos *Venier and Nicolas v. France*. No. 690/1996 & 691/1996.

92. JT ŽTK 1999 m. gruodžio 13 d. išvada dėl individualios peticijos *Westerman v. The Netherlands*. No 682/1996.
93. JT ŽTK 2007 m. sausio 23 d. išvada dėl individualios peticijos *Mr. Yeo-Bum Yoon and Mr. Myung-Jin Choi v. Republic of Korea*. Nos. 1321/2004 ir 1322/2004.

Europos Tarybos institucijų dokumentai:

94. Parliamentary Assembly of the Council of Europe Resolution on the right of conscientious objection, No. 337/1967. 1967.
<http://www.ebco-beoc.org/page/1uside/document/doc3coe.htm#Resolution%20337>.
95. Parliamentary Assembly of the Council of Europe Recommendation on the right of conscientious objection to military service. No. 478/1967.1967. <http://www.ebco-beoc.org/page/1uside/document/doc3coe.htm#Resolution%20337>.
96. Parliamentary Assembly of the Council of Europe Resolution on the right of conscientious objection. No. 337/1967. 1967.
<http://www.ebco-beoc.org/page/1uside/document/doc3coe.htm#Resolution%20337>
97. Parliamentary Assembly of the Council of Europe Recommendation on the right of conscientious objection to military service. No. 816/1977. 1977. <http://www.ebco-beoc.org/page/1uside/document/doc3coe.htm#Resolution%20337>.
98. Committee of Ministers of the Council of Europe Recommendation to member states regarding conscientious objection to compulsory military service. No. R (87) 8. 1987.
<http://www.ebco-beoc.org/page/1uside/document/doc3coe.htm#Resolution%20337>.
99. NGOs in consultative status with the Council of Europe and interested in human rights Resolution on the recognition of the right of conscientious objection to military service adopted by the NGOs present at the 85th meeting of NGOs in consultative status with the Council of Europe and interested in human rights. 1996.
[http://www.coe.int/t/e/human_rights/cddh/3_committees/07.%20other%20committees%20and%20working%20groups/05.%20conscientious%20objection%20\(dh-s-co\)/working%20documents/Resolution%20E%20on%20recognition%20right%20adopted%20by%20NGO%20\(25%20Sept%201996\).asp](http://www.coe.int/t/e/human_rights/cddh/3_committees/07.%20other%20committees%20and%20working%20groups/05.%20conscientious%20objection%20(dh-s-co)/working%20documents/Resolution%20E%20on%20recognition%20right%20adopted%20by%20NGO%20(25%20Sept%201996).asp).

100. Parliamentary Assembly of the Council of Europe Recommendation on the exercise of the right of CO in CoE member states. No. 1518/2001. 2001. <http://www.ebco-beoc.org/page/1uside/document/doc3coe.htm#Resolution%20337>.

Europos Žmogaus Teisių Teismo ir Europos Žmogaus Teisių Komisijos sprendimai:

101. EŽTK 1966 m. gruodžio 12 d. sprendimas byloje *Grandrath v. Germany*. No. 2299/64.
102. EŽTK 1973 m. sausio 11 d. sprendimas byloje *X v. Austria*. No. 5591/72.
103. EŽTK 1977 m. kovo 7 d. sprendimas byloje *Conscientious objectors v. Denmark*. No. 7565/76.
104. EŽTK 1977 m. liepos 5 d. sprendimas byloje *X. v. Federal Republic of Germany*. No. 7705/76.
105. EŽTK 1983 m. gruodžio 15 d. sprendimas byloje *C v. United Kingdom*. No. 10358/83.
106. EŽTK 1984 m. gegužės 9 d. sprendimas byloje *A. v. Switzerland*. No. 10640/83.
107. EŽTT 1984 m. gegužės 22 d. sprendimas byloje *Van der Sluijs, Zuiderveld and Klappe v. The Netherlands*. No. 9362/81, 9363/81, 9387/81.
108. EŽTT 1984 m. gegužės 22 d. sprendimas byloje *De Jong, Baljet and Van den Brink v. The Netherlands*. No. 8805/79, 8806/79, 9242/81.
109. EŽTT 1984 m. gegužės 22 d. sprendimas byloje *Duinhof and Duijf v. The Netherlands*. No. 9626/81, 9736/82.
110. EŽTK 1984 m. liepos 5 d. sprendimas byloje *V v. The Netherlands*. No. 10678/83.
111. EŽTK 1984 m. spalio 11 d. sprendimas byloje *N v. Sweden*. No. 10410/83.
112. EŽTK 1985 m. spalio 14 d. sprendimas byloje *Johansen v. Norwege*. No. 10600/83.
113. EŽTK 1987 m. kovo 2 d. sprendimas byloje *G. v. The Netherlands*. No. 11850/85.
114. EŽTK 1987 m. kovo 2 d. sprendimas byloje *Van buitinen v. The Netherlands*. No. 11775/85.
115. EŽTT 1990 m. rugsėjo 27 d. sprendimas byloje *Cossey v. United kingdom*. No. 10843/84.
116. EŽTK 1991 m. kovo 7 d. sprendimas byloje *Autio v. Finland*. No. 17086/90.

117. EŽTK 1991 m. gruodžio 6 d. sprendimas byloje *Julin v. Finland*. No. 17087/90.
118. EŽTT 1994 m. gruodžio 19 d. sprendimas byloje *Vereinigung demokratischer Soldaten Osterreichs and Gubi v. Austria*. No. 15153/89.
119. EŽTK 1995 m. vasario 22 d. sprendimas byloje *Van den Dungen v. The Netherlands*. Apl. 22838/93.
120. EŽTK 1995 m. gegužės 22 d. sprendimas byloje *Heudens v. Belgium*. No. 24630/94.
121. EŽTK 1996 m. kovo 7 d. sprendimas byloje *Raninen v. Finland*. No. 20972/92.
122. EŽTT 1997 m. gegužės 29 d. sprendimas byloje *Tsirlis and Kouloumpas v. Greece*. No. 19233/91,19234/91.
123. EŽTT 2000 m. balandžio 6 d. sprendimas byloje *Thlimmenos v. Greece*. No. 34369/97.
124. EŽTT 2005 m. vasario 1 d. sprendimas byloje *Gutl v. Austria*. No. 49686/99.
125. EŽTT 2006 m. sausio 5 d. sprendimas byloje *Koppi v. Austria*. No. 33001/03.
126. EŽTT 2006 m. lapkričio 9 d. sprendimas byloje *Duzgoren v. Turkey*. No. 56827/00.
127. EŽTT 2006 m. lapkričio 9 d. sprendimas byloje *Koc and Tambas v. Turkey*. No. 50934/99.
128. EŽTT 2006 m. gruodžio 12 d. sprendimas byloje *Bayatyan v. Armenia*. No. 23459/03.

SANTRAUKA

Šiandien diskusijos, susijusios su teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų statusu, atskleidžia karo prievolės valstybei ir individo sąžinės laisvės konfliktiškumą, kvestionuoja fundamentalių žmogaus teisių ribas bei kelia jų išplėtimo klausimą. Dauguma JT ir ET valstybių narių oficialiai pripažįsta nagrinėjamą teisę, bet individualių peticijų srautai valstybių tarptautinių išpareigojimų žmogaus teisių apsaugos srityje priežiūrą atliekančioms institucijoms rodo, jog visuotinio sutarimo dėl šios teisės sampratos, kilmės bei teisinio statuso dar nepasiekta. Šiuo darbu siekta iširti, ar ir kaip teisė atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų tarptautiniuose žmogaus teisių apsaugos dokumentuose siejama su fundamentaliomis žmogaus teisėmis. Tyrimui pasirinkti dviejų svarbiausių reikšmę žmogaus teisių apsaugos standartų vystymui turinčių tarptautinių organizacijų – JT ir ET – žmogaus teisių apsaugos mechanizmai. Darbe nagrinėjami tik JT ŽTKa, ET PA ir ET MK rekomendaciniai dokumentai bei EŽTT (EŽTKa) praktika pagal Konvenciją ir JT ŽTK praktika pagal Paktą.

Atliktas tyrimas rodo, jog rekomendaciniuose JT ir ET institucijų dokumentuose teisė atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų aiškiai kildinama iš teisės į minties, sąžinės ir religijos laisvę, įtvirtintos atitinkamai Pakto 18 ir Konvencijos 9 straipsniuose. Tuo tarpu praktika nėra tokia aiški ir nuosekli. JT ŽTK, ilgą laiką neigęs nagrinėjamą teisę pagal Paktą, 1993 m. Bendrojo Pakto 18 straipsnio komentare išaiškina, jog ši teisė gal būti kildinama iš teisės į minties, sąžinės ir religijos laisvę, kai EŽTT teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų pagal Konvenciją lyg šiol nepripažįsta. Visgi tiek JT ŽTK, tiek EŽTT pripažįsta galimybę nagrinėti skundus dėl šios teisės pažeidimų diskriminavimo draudimo aspektu. Tiek JT ŽTK praktikoje (iki 2007 m. sausio mėn.), tiek EŽTT praktikoje vienintele kliūtimi analizuotą teisę kildinti iš teisės į minties, sąžinės ir religijos laisvę buvo laikomi atitinkamai Konvencijos 4 straipsnis ir Pakto 8 straipsnis, kuriais remiantis šios teisės pripažinimo klausimas paliekamas kiekvienos susitariančios valstybės jurisdikcijoje. Visgi 2007 m. sausio mėn. išvadoje ŽTK paneigia šią teisę kliudžiusio pripažinti 8 straipsnio reikšmę bei remdamasis Pakto 18 straipsniu iškelia valstybei uždavinį pateisinti nagrinėjamos teisės nepripažinimą, įrodyti šios teisės pripažinimu ir įgyvendinimu daromą žalą valstybei. Novatoriška JT ŽTK pozicija gali būti paaiškinama šios institucijos priimamų išvadų rekomendaciniu pobūdžiu, tuo tarpu EŽTT konservatyvesnę poziciją lemia tai, kad čia priimami teisiškai valstybes įpareigojantys sprendimai. Kita vertus, pastarojo meto JT ŽTK praktika liudija, jog ši institucija pretenduoja būti varomąja teisės atsisakyti atlikti karinę tarnybą dėl įsitikinimų pripažinimo jėga tarptautinėje teisėje.

SUMMARY

Current debates on conscientious objection to military service reveal a conflict between conscription and individual freedom of conscience; they question the scope of human rights and liberties as well as raise an issue of their extension. The majority of member states of *UN* and *CoE* officially recognize a right to conscientious objection. However, the flow of complaints to international human rights monitoring bodies demonstrates absence of a general consensus on the concept, origin and legal status of this human right. The paper aims to examine, whether and how the right to conscientious objection to military service has a link with fundamental human rights in the main international human rights instruments. Human rights documents of *UN* and *CoE* – two international organizations, most relevant for the development of human rights standards – were chosen as the object of research. The scope of analysis is limited to recommendatory documents of *UN CHR*, *PACE* and Committee of Ministers of the *CoE*, the case-law of *ECtHR* under *ECHR* as well as the case-law of *UN HRC* under *ICCPR*.

Results of research show that in the recommendatory documents of *UN* and *CoE* institutions the right to conscientious objection to military service is derived from the fundamental right – the right to freedom of thought, conscience and religion, embedded in Article 18 of *ICCPR* and Article 9 of *ECHR* respectively. However, the case-law of *UN* and *CoE* institutions is ambivalent in these terms. After a long-term disavowal of the considered right with regard to *ICCPR*, in 1993 *UN HRC* explicated that this right can be derived from the right to freedom of thought, conscience and religion (*General Comment No. 22: Article 18 of the ICCPR*). Meanwhile, *ECtHR (The Commission)* does not recognize the right to conscientious objection to military service under *ECHR*. However, both *UN HRC* and *ECtHR (The Commission)* recognize legal consideration of complaints on the violation of the right to such conscientious objection in terms of discrimination. Till January 2007, Article 4 *ECHR* and Article 8 of *ICCPR* respectively were regarded to be the only obstacle to originate the right to conscientious objection in the right to freedom of thought, conscience and religion in the case-law of *UN HRC* and *ECtHR*. According to these institutions, recognition of the right of conscientious objection fell within the jurisdiction of the contracting State Party under these articles. Nevertheless, the January 2007 Communication of *UN HRC* disavowed the significance of Article 8 of *ICCPR* and, on the grounds of Article 18, set a task to contracting State Parties to justify non-recognition or restrictions of the right to conscientious objection as well as prove the damage done to the State by the implementation of the right under consideration. A

ground-breaking position of *UN HRC* can be explained by recommendatory character of the decisions, and legal obligatory nature of *ECtHR* decisions determines a more conservative stance of the latter institution. Notwithstanding, the lately practice of *UN HRC* demonstrates that this institution claims to embody a driver of international legal recognition of the right to conscientious objection.